

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Johanna Liukkonen

Vastuullisuus valtion omistajaohjauksen vuosikertomuksissa

Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö
Organisaatioiden viestinnän pro gradu -tutkielma
Viestinnän monialainen maisteriohjelma

Vaasa 2020

VAASAN YLIOPISTO

Akateeminen yksikkö	Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö	
Tekijä:	Johanna Liukkonen	
Tutkielman nimi:	Vastuullisuus valtion omistajaohjauksen vuosikertomuksissa	
Tutkinto:	Filosofian maisteri Viestinnän monialainen maisteriohjelma	
Työn ohjaaja:	Heidi Hirsto	
Valmistumisvuosi:	2020	Sivumäärä: 88

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten valtion omistajaohjauksen vuosikertomuksissa puhutaan vastuullisuudesta. Aineisto koostuu kahdeksasta omistajaohjauksen vuosikertomuksesta, vuosilta 2011–2018. Tutkimuksen analyysi painottuu vuosikertomusten yritys vastuuta käsittelevään lukuun. Omistajaohjauksen vuosikertomuksissa käsitellään omistajaohjausta sekä sen kohteena olevia yhtiöitä.

Tutkimusmenetelmä on laadullinen sisällönanalyysi, ja analyysissä käytetään hyödyksi teoriaohjaavaa analyysiä. Ensin muodostettiin kokonaiskuva siitä, miten laajasti vastuullisuus on ylipäänsä vuosikertomuksissa esillä. Tämän jälkeen perehdyttiin tarkemmin yritys vastuuta käsittelevään lukuun ja aineistosta etsittiin eri teemoja, joiden yhteydessä vastuullisuudesta puhutaan. Lisäksi selvitettiin, minkälainen on vastuullisuuden ja voiton tavoittelun suhde vuosikertomuksissa. Aineistoa peilattiin eri teorioihin.

Vastuullisuuden esiintyminen aineistossa on alkuvuosina vahvempaa kuin loppuvuosina. Tämä näkyy yritys vastuuosion sanamäärän laskussa vuosien varrella sekä vastuullisuuden käsittelyn vähenemisenä yhtiökohtaisissa raportoinneissa. Vuodesta 2013 alkaen yritys vastuun yhteydessä käsitellään myös verotusta. Kun muun vastuullisuuden sanamäärä vuosikertomuksissa pienenee, verotusta koskeva osuus säilyy melko samanmittaisena.

Aineistosta havaittiin kuusi teemaa, joiden yhteydessä vastuullisuudesta puhutaan. Nämä ovat valtion esittämät velvoitteet vastuullisuudesta yrityksiä kohtaan, yritysten vastuullisuustoiminnan raportointi, omistajaohjauksen omat vastuullisuustoimet, vastuullisuuteen liittyvät tavoitteet, vastuullisuuden määrittely sekä perustelut vastuullisuudelle. Eniten aineistossa esiintyi valtion esittämiä velvoitteita vastuullisuudesta yrityksiä kohtaan sekä yritysten vastuullisuustoiminnan raportointia, vähiten vastuullisuuteen liittyviä tavoitteita sekä vastuullisuuden määrittelyä.

Omistajaohjauksen näkemys vastuullisuudesta muistuttaa strategisen etiikan ajattelua, jossa vastuullisuus nähdään liiketoimintakysymyksenä ja sillä uskotaan olevan arvoa tuottava vaikutus. Keskeinen viesti vuosikertomuksissa on se, että vastuullisilla toimilla tavoitellaan omistajaarvon kasvua. Verotuksen vahva rooli kielii taloudellisen vastuun merkityksestä, mutta aineistosta voidaan havaita pientä kehitystä kohti sosiaalisen vastuun ja ympäristövastuun painottamista.

AVAINSANAT: omistajaohjaus, vastuullisuus, yhteiskuntavastuu, yritys vastuun, vastuullisuusviestintä, vuosikertomus, strateginen etiikka

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tavoite	6
1.2	Aineisto	8
1.3	Menetelmä	10
2	Valtio yhtiöiden omistajana ja omistajaohjaus	15
2.1	Valtio omistajana	15
2.2	Omistajaohjaus	18
2.3	Omistajaohjauksen viestinnän ja sijoittajaviestinnän yhtymäkohtia	22
3	Yhteiskuntavastuu ja vastuullisuusviestintä	28
3.1	Yhteiskuntavastuu ja kolmen pilarin ajattelu	28
3.1.1	Yritysvastuun ja voiton tavoittelun suhde	31
3.1.2	Vastuullisuuden edistäminen	36
3.1.3	Omistajaohjauksen yhteiskuntavastuu	38
3.2	Vastuullisuusviestintä	40
3.2.1	Yrityksen vastuullisuusviestintä ja vastuullisuusraportti	40
3.2.2	Omistajaohjauksen yhteiskuntavastuuviestintä	43
4	Vastuullisuus omistajaohjauksen vuosikertomuksissa	44
4.1	Vastuullisuuden käsittely omistajaohjauksen vuosikertomuksissa	44
4.2	Vastuullisuuden teemat ja suhtautuminen vastuullisuuteen	47
4.2.1	Valtion esittämät veloitteet vastuullisuudesta yrityksiä kohtaan	49
4.2.2	Yritysten vastuullisuustoiminnan raportointia	56
4.2.3	Omistajaohjauksen omat vastuullisuustoimet	58
4.2.4	Vastuullisuuteen liittyvät tavoitteet	60
4.2.5	Vastuullisuuden määrittelyä	62
4.2.6	Perustelut vastuullisuudelle	66
4.2.7	Yhteenveto	72
5	Päätäntö	75
	Lähteet	79

Kuvat

Kuva 1	Valtion yhtiöomistukset jaoteltuna luonteen ja ohjauksesta vastaavan toimen mukaan (Valtioneuvoston kanslia, 2019a)	19
--------	---	----

Kuviot

Kuvio 1	Valtion yhtiöomistusten luokittelu.	17
Kuvio 2	Yhteiskuntavastuun kolmijako. (Harmaala & Jallinoja, 2014; Joutsenvirta ja muut, 2013)	29
Kuvio 3	Yhteiskuntavastuun ideologioita.	33

Taulukot

Taulukko 1	Tutkimuksen aineisto.	9
Taulukko 2	Omistajaohjauksen vuosikertomusten vastuullisuus.	44
Taulukko 3	Aineistojen teemojen sekä alateemojen esiintyvyys aineistossa.	48

1 Johdanto

Valtionyhtiöiden on näytettävä esimerkkiä arvojohtamisesta ja yhteiskuntavastuusta osana yritykselle määritettyjä arvoja (Periaatepäätös 2016).

Suomessa vastuullisuus valtion omistamien yhtiöiden kohdalla on viime aikoina noussut esiin lähinnä kriisien myötä. Syksy 2019 ja vuoden 2020 alku olivat melkoista pyörytystä valtion täysin omistamien Veikkauksen ja Postin vastuullisuuden osalta. Veikkauksen toiminta on ollut useasti kritiikin kohteena, ja syksyllä 2019 kohun sai aikaan Veikkauksen mainokset (Sullström, 2019). Tapahtumien myötä Veikkaus lupasi tarkastella vastuullisuusrakennelmaansa uudelleen ja tavoitella vastuullisempaa toimintaa. Postin kriisissä taas kyse oli yhtiön aikeista siirtää osa työntekijöistään halvemman työehtosopimuksen piiriin (Hakahuhta & Kinnunen, 2020; Laitinen, 2019). Postin hallituksella ja pääministeri Antti Rinteellä oli eri näkemys siitä, oliko omistajaohjaus ollut tietoinen Postin aikeista. Siirtoa ei lopulta tehty, mutta kuukausia kestänyt kohu johti ensin omistajaohjausministeri Sirpa Paateron ja myöhemmin itse pääministeri Antti Rinteen eroon.

Edellä kuvatut tapaukset herättävät huolen valtio-omisteisten yhtiöiden vastuullisuuden tilasta sekä omistajaohjauksen suhtautumisesta vastuullisuuteen. Suomessa valtio-omisteisten yhtiöiden kansantaloudellinen vaikutus on merkittävä, ja valtiolla on omistusta kaikkiaan 68 yhtiössä (Valtioneuvoston kanslia, 2019a). Vastuullisuuden ollessa keskeinen teema nykyajan yhteiskunnassa voisi ajatella, että vastuullisuus on tarkan huomion kohteena myös valtion omistamissa yhtiöissä. Valtio-omisteisten yhtiöiden toiminnalla on laaja vaikutuspiiri, joten vastuullisuuden huomioiminen näissä yhtiöissä olisi tärkeää. Omistajan roolissa valtiolta voidaankin odottaa kannanottoa ja vaatimuksia vastuullisuuteen liittyen sekä näkemystä siitä, miten vastuullisuuden tulee näkyä yhtiöiden toiminnassa.

Valtiolla on omistajana erityinen ja välillä vaikeakin asema yhtiöissä. Osakeyhtiölaki, joka ohjaa myös valtion omistamien yhtiöiden toimintaa, määrittelee yrityksen toiminnan tavoitteeksi voiton tuottamisen omistajille (Osakeyhtiölaki 2006/624). Valtion

omistajapolitiikkaa koskevassa periaatepäätöksessä yhtiöomaisuuden hoidon tavoitteeksi on muotoiltu "mahdollisimman hyvä taloudellinen ja yhteiskunnallinen kokonaistulos". Tavoite on siis osakeyhtiölakia laajempi, ja samaan aikaan valtion omistamilta yhtiöiltä odotetaan esimerkillistä toimintaa yhteiskuntavastuun osalta. Vastuullisuuden nousun, valtio-omisteisten yhtiöiden merkittävän roolin sekä valtio-omistajan vaikean aseman kompleksisissa suhteissa omistajaohjauksen viestintä vastuullisuuden osalta on tärkeä tutkimusaihe.

1.1 Tavoite

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan omistajaohjauksen vastuullisuusviestintää. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten omistajaohjauksen vuosikertomuksissa puhutaan vastuullisuudesta vuosina 2011–2018. Tavoitetta tarkentavia tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Miten laajasti vastuullisuus on esillä vuosikertomuksissa eri vuosina?
2. Mitä teemoja vastuullisuutta käsittelevässä puheessa nousee esiin vuosikertomuksista eri vuosina?
3. Minkälainen on vastuullisuuden ja voiton tavoittelun suhde vuosikertomuksissa?

Omistajaohjauksen ohjenuorana on periaatepäätös valtion omistajapolitiikasta. Periaatepäätökset ovat asioiden valmisteluille suuntaviivoja ja ohjeita antavia dokumentteja (Valtioneuvoston kanslia, 2019b). Hallitus antaa periaatepäätöksiä lukuisista eri aiheista, ja tässä tutkimuksessa puhuttaessa pelkästä periaatepäätöksestä viitataan valtion omistajapolitiikkaa koskevaan periaatepäätökseen.

Tuoreimmassa periaatepäätöksessä vuodelta 2016 on uuden strategian yhdeksi keskeiseksi muutokseksi mainittu "Yhteiskuntavastuu valtionyhtiöiden perusarvoksi". Periaatepäätöksessä otetaan muutenkin kantaa vastuullisuuteen (tästä tarkemmin luvussa 3.1.3), joten voisi ajatella, että omistajaohjaus pyrkii edistämään ohjaamiensa yhtiöiden

vastuullisuutta ja että vastuullisuudesta viestiminen omistajaohjausta käsittelevissä vuosikertomuksissa on vahvaa. Vastuullisuuskysymysten tärkeyden nousun sekä vastuullisuutta korostavan periaatepäätöksen myötä voisi ajatella, että vastuullisuusviestinnässä voidaan huomata vuosikertomuksissa kehitystä kohti laajempaa ja syvällisempää käsittelyä. Tähän etsitään vastausta ensimmäisen tarkentavan tutkimuskysymyksen kautta, kun selvitetään vastuullisuuden esiintymistä ja vastuun käsittelyn kehittymistä vuosikertomuksissa. Toisessa tarkentavassa tutkimuskysymyksessä syvennyttään tarkemmin tekstin sisältöön ja selvitetään vastuullisuutta käsittelevästä puheesta esiin nousevia teemoja.

Valtio-omisteisten yhtiöiden merkittävän roolin huomioon ottaen voisi olettaa, että omistajaohjauksesta ja vastuullisuudesta löytyisi tutkimusta. Näin ei kuitenkaan ole, vaan tieteellistä tutkimusta on vaikea löytää. Valtion tuottamia julkaisuja aiheesta on muutama. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan kolmannessa julkaisussa tutkitaan valtion omistajaohjauksen valvontaa ja raportointia eduskunnalle, ja tutkimuksessa käsitellään myös raportointia yhteiskuntavastuun osalta (Kankaanpää ja muut, 2011). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisusarjassa 2019 arvioidaan omistajapolitiikan ja omistajaohjauksen uudistusten onnistuneisuutta, ja arvioinnissa käsitellään myös yhteiskuntavastuuta (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019).

Kansainvälisessä tutkimuksessa Córdoba-Pachón ja muut (2014) tutkivat johtajien vaikutusta vastuullisuuden toteuttamiseen Espanjan valtio-omisteisissa yhtiöissä. Steurer ja muut (2012) tutkivat hallitusten käyttämiä keinoja yritysten vastuullisuuden edistämiseksi Euroopassa. Roper ja Schoenberger-Orgad (2011) käsittelevät hallituksen omistamia yhtiöitä erityisesti Uudessa-Seelannissa ja esittävät tapauksen, jossa uusiseelantilainen valtio-omisteinen sähköyhtiö katkaisi sähköt asiakkaalta, joka ei ollut maksanut laskuaan. Tämän seurauksena asiakkaan happilaite lakkasi toimimasta ja hän menehtyi. Tapaus nousi julkisuuteen ja herätti keskustelua siitä, että valtio näkee ihmishenkeä tärkeämpänä yritysten tuotot.

Vastuullisuudesta ja erityisesti sen suhteesta voitontavoitteluun on olemassa erilaisia näkemyksiä. Takala (2000) esittelee kolme ideologiaa yhteiskuntavastuun ja voitontavoittelun suhteesta. Nämä ovat omistajalähtöinen näkemys, sidosryhmänäkemys sekä vastuullinen näkemys. Wang (2014) esittää kaksi näkemystä vastuullisuuteen suhtautumisena, joista toisessa vastuullisuus nähdään taakkana, toisessa tehokkaana tapana tehdä tuottoa. Joutsenvirta ja muut (2013) nostavat esiin strategisen etiikan ajattelun, jossa vastuullisuudella on välineellistä arvoa; sen kautta uskotaan saavuttavan voittoa. (Nämä esitellään tarkemmin luvussa 3.1.1.) Kolmanteen tutkimuskysymykseen vastatessa selvitetään, minkälaiseen näkemykseen omistajaohjauksen kanta voidaan liittää. Koska valtio on omistajan roolissa, voidaan olettaa, että vastuullisuus ja voitontavoittelu liitetään yhteen. Kuitenkin valtio-omisteisten yhtiöiden merkittävyyden huomioiden voisi ajatella, että vastuullisuus nähdään myös pelkkää liiketoimintaa laajempänä kysymyksenä.

1.2 Aineisto

Valtioneuvoston kanslian omistajaohjausosasto tuottaa vuosittain omistajaohjauksen vuosikertomuksen, jossa käydään läpi omistajaohjausta, siihen liittyviä teemoja sekä ohjauksen kohteena olevia yhtiöitä. Tämän tutkimuksen aineistona ovat omistajaohjauksen vuosikertomukset vuosilta 2011–2018. Vuosikertomusten pdf-tiedostot ovat saatavilla valtioneuvoston kanslian verkkosivuilta (Valtioneuvoston kanslia, 2019c).

Omistajaohjauksen vuosikertomus on vuosien varrella käynyt eri vaiheita läpi. Vuosikertomus oli aiemmin itsenäinen dokumenttinsa, mutta vuoden 2017 vuosikertomuksesta lähtien vuosikertomuksesta tuli eduskunnassa käsiteltävä asiakirja, ja se on yksi Hallituksen vuosikertomuksen liitteistä, liite 4 (Valtioneuvoston kanslia, 2019d). Tällä on ollut vaikutusta vuosikertomuksen sisältöön, mutta muutoksista huolimatta sisällöissä on paljon samaa. Vuosikertomuksen vaiheita ja rakennetta käydään läpi luvussa 2.3. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksasta tekstistä, joiden sivumäärä vaihtelee 72–99 välillä. Vuosien 2011–2018 vuosikertomukset

valikoituvat aineistoksi siksi, koska niissä käsitellään vastuullisuutta. Tätä aiemmissa vuosikertomuksissa vastuullisuutta ei ole käsitelty tai se on mainittu vain hyvin pienesti. Vastuullisuudesta puhuttaessa vuosikertomuksissa käytetään ilmauksia vastuullisuus, yritysvastuu sekä yhteiskuntavastuu määrittelemättä tarkemmin näiden termien välisiä eroja. Tässä tutkimuksessa aineistoa käsitellessä käytetään aina sitä termiä, jota aineistossa on siinä kohdin käytetty.

Vuosikertomuksissa on erillinen vastuullisuutta käsittelevä luku vuoden 2011 kertomuksesta eteenpäin. Samassa osiossa käsitellään lisäksi yhteiskunnallista vaikuttavuutta, mutta oman otsikon tai väliotsikon alla. Poikkeuksena on vuoden 2011 vuosikertomus, jossa yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja yritysvastuu on yhdistetty yhdeksi tekstiksi. Vuoden 2013 vuosikertomuksesta eteenpäin vastuullisuuden yhteydessä on käsitelty verojalanjälkeä. Tätä on käsitelty oman otsikon tai alaotsikon alla. Aineisto on koottu taulukkoon 1.

Taulukko 1 Tutkimuksen aineisto.

Vuosi	Vuosikertomus	Hallituksen vuosikertomuksen liite	Sivumäärä	Yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja yritysvastuu saman otsikon alla	Yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja yritysvastuu erikseen	Verojalanjälki
2011	X		99	X		
2012	X		90		X	
2013	X		80		X	X
2014	X		80		X	X
2015	X		72		X	X
2016	X		72		X	X
2017		X	82		X	X
2018		X	88		X	X

1.3 Menetelmä

Tutkimuksen menetelmänä on laadullinen sisällönanalyysi. Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Abbottin ja McKinneyn (2013, s. 315) sanoin sisällönanalyysin kohteena on ihmisen itsensä sijaan ihmisen tuottama asia. Niinpä sisällönanalyysin aineistona voi olla laajalta skaalalta eri asioita, kuten artikkeli, elokuva, kirja, mainos tai verkkosivut. Sisällönanalyysin avulla voidaan tutkia aineistoa siitä näkökulmasta, että mitä, miten, kenelle ja miksi on viestitty. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 117) mukaan sisällönanalyysillä tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Tässä tutkimuksessa aineistona on omistajaohjauksen vuosikertomukset, ja erityisesti niiden vastuullisuutta käsittelevä luku. Tarkoituksena on saada kuvaus vastuullisuudesta omistajaohjauksen vuosikertomuksissa.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastatessa analyysin kohteena on koko vuosikertomus. Koko vuosikertomuksen ollessa analyysin kohteena halutaan saada käsitys siitä, miten vastuullisuus on ylipäänsä vuosikertomuksissa esillä. Ensin vuosikertomukset käytiin kokonaisuudessaan läpi. Kohdat, joissa ilmeni vastuullisuuteen liittyvää puhetta, merkattiin ylös. Keskeistä oli termin "vastuullisuus" ja sen eri versioiden ja taivutusmuotojen ilmeneminen (kuten "vastuullisuuden", "yritysvastuu", "sosiaalinen vastuu"). Erillisen yritysvastuuluvun pituutta sekä aineiston muissa osissa esiintyvää puhetta vastuullisuudesta ja sen määrää vertaillaan toisiinsa. Näin saatiin selville, miten vastuullisuus on ylipäänsä esillä omistajaohjauksen vuosikertomuksissa. Yritysvastuuluvun pituus selvitettiin kopioimalla kohteena oleva testiosuus Word-tiedostoon, josta poimittiin dokumentin ilmoitettu sanamäärä.

Aineistoa tutkiessa selviää, että omistajaohjauksen vuosikertomuksissa käsitellään vastuullisuutta vahvimmin erillisessä yritysvastuuluvussa ja muualla osin vuosikertomuksessa vastuullisuudesta on pienempiä mainintoja. Analyysin selkeyttämiseksi ja aineiston rajaamiseksi järkevän kokoiseksi on toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseen vastatessa analyysin kohteena vuosikertomuksien yritysvastuuta käsittelevä luku. Vuoden

2011 vuosikertomuksesta tarkastelun kohteeksi otetaan Yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja yritysvastuu -otsikon alta vain se osio, josta alkaa yhteiskuntavastuun käsittely.

Toisessa ja kolmannessa tutkimuskysymyksessä sukellaan syvemälle laadullisen sisällönanalyysin menetelmään. Laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Havaintojen pelkistäminen voidaan jakaa edelleen kahteen osaan: aineiston tarkastelu tietystä näkökulmasta sekä tarkastelusta nousseiden havaintojen yhdistäminen (Alasuutari, 2011, s. 30, 32).

Ennen analyysin aloittamista määritellään analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus. Analyysiyksikkö valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti (Tuomi ja Sarajärvi, 2018, s. 122). Tässä tutkimuksessa analyysiyksikkönä on sellainen tekstipätkä, josta voidaan tunnistaa teema, jonka yhteydessä vastuullisuudesta puhutaan. Lyhimmillään analyysiyksikkö on virkkeen mittainen ja pisimmillään kokonainen kappale.

Aineistosta saadaan hallittavampi keskittymällä siihen, mikä on tutkimuksen kannalta olennaista (Alasuutari, 2011, s. 32). Aineistosta otetaan käsittelyyn vain tutkimuksen kannalta keskeiset asiat ja muu jätetään ulkopuolelle. Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 104–105) käyttävät tästä vaiheesta nimitystä koodaaminen. Abbott ja McKinney (2013, s. 319–320) kuvaavat koodaamista siten, että aineisto puretaan osiin ja käsitteellistetään. Heidän mukaan koodaus on joustava ja alati muuttuva prosessi. Alussa havaittu tietty piirre ei välttämättä toteudukaan läpi aineiston. Toisessa ja kolmannessa tutkimuskysymyksessä analyysin kohteena ovat vuosikertomuksien vastuullisuutta käsittelevät luvut, joista jätetään vain hyvin vähän analyysin ulkopuolelle. Analyysin ulkopuolelle jää yksittäisiä kohtia, joissa vastuullisuus ei ole keskiössä, esimerkiksi vuoden 2015 vuosikertomuksesta kohta "Valtioneuvoston kanslian salkussa oli vuoden 2015 lopussa 28 yhtiötä". Lisäksi vuosikertomuksissa olevat mahdolliset kuviot, kuvat ja taulukot ovat analyysin ulkopuolella, sillä tässä tutkimuksessa on tarkoituksena tutkia vain tekstiä.

Aineistoa tutkiessa siitä nousee esiin erilaisia kokonaisuuksia. Alasuutari (2011, s. 32–33) käyttää nimitystä "raakahavainto". Havaintojen pelkistämisen toisessa vaiheessa ideana on karsia näitä havaintomääriä yhdistämällä niitä. Erilliset raakahavainnot yhdistetään siis yhdeksi havainnoksi. Havainnoista tunnistetaan yhteinen piirre tai muotoillaan sääntö, joka pätee sen kaikkiin osiin. Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 105, 114) puhuvat luokittelusta. Luokittelu on yksinkertainen aineiston jäsentämisen muoto. Alkeellisimmillaan aineistosta muodostetaan luokkia, ja lasketaan kunkin luokan esiintyvyyttä koko aineistosta. Tulokset voidaan esittää taulukkona. Luokittelu on tutkimuksessa kriittinen vaihe, sillä samalla tehdään päätös siitä, millä perusteella ilmaukset kuuluvat mihinkin luokkaan eli kategoriaan.

Alasuutarin (2011, s. 34–36) mainitsemassa toisessa vaiheessa, eli arvoituksen ratkaisemisessa, tulkitaan tuloksia. Tulkinnan tekemiseen Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 108–110, 122) esittelevät aineistolähtöisen analyysin ja teorialähtöisen analyysin. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta pyritään luomaan teorettinen kokonaisuus. Teorialähtöisessä analyysissä nojataan johonkin tiettyyn teoriaan ja aineisto määritellään jo tunnetun teorian mukaisesti. Aineistolähtöisen analyysin ongelmia voidaan ratkoa teoriaohjaavan analyysin keinoin. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii analyysin apuna, mutta analyysi ei suoraan pohjaudu mihinkään teoriaan. Aikaisempi tieto on analysoinnin tukena. Tässä tutkimuksessa on menetelmänä aineistolähtöinen sisällönanalyysi, ja analyysiä tehdessä hyödynnetään teoriaohjaavaa analyysiä.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 122–126) jakavat aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmeen vaiheeseen: aineiston redusointiin eli pelkistämiseen, aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn sekä abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden luomiseen. Pelkistämisessä aineistosta etsitään tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja, jotka listataan sellaisenaan allekkain. Ilmaukset pelkistetään eli kirjoitetaan lyhyeen muotoon. Ryhmittelyssä näitä ilmauksia käydään läpi etsien yhteneväisyyksiä ja eroja. Samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään eri luokiksi, alaluokiksi. Aineisto siis tiivistyy. Näitä alaluokkia voidaan yhdistää edelleen yläluokiksi, joita taas voidaan yhdistää pääluokiksi. Luokkia

yhdistellään niin pitkään, kuin se sisällön näkökulmasta on mahdollista. Tässä kohtaa ollaan jo kolmannessa vaiheessa eli abstrahoinnissa. Abstrahoinnissa alkuperäisdatan kielellisistä ilmauksista muodostetaan teoreettisia käsityksiä ja johtopäätöksiä. Abstrahointia voidaan kuvata prosessiksi, jossa tutkija rakentaa muodostamiensa käsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta. Aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat. Lisäksi tuloksissa kuvataan luokittelujen pohjalta muodostetut kategoriat sisältöineen.

Tässä tutkimuksessa aineisto on käyty useaan kertaan läpi, eivätkä käytetyn menetelmän vaiheet ole täysin selkeärajaisia. Kun yleensä analyysiyksikkö määritellään ennen analyysin tekemistä, tässä tutkimuksessa analyysiyksikön määrittely on muodostunut samaan aikaan analyysin kanssa.

Vuosikertomusten yritys vastuuluvut käytiin useita kertoja läpi ja kirjattiin ylös analyysiyksiköittäin. Syntyi listaus analyysiyksiköistä, jotka pelkistettiin. Pelkistetyistä analyysiyksiköistä tunnistettiin erilaisia aihealueita, joiden yhteydessä vastuullisuudesta puhutaan. Näitä aihealueita tarkasteltiin ja niistä etsittiin yhteneväisyyksiä ja eroja. Analyysiyksiköistä muodostettiin alaluokkia. Alaluokat muodostavat alateemoja, joissa vastuullisuus on eri tavalla esillä. Näitä alaluokkia yhdisteltiin, ja syntyi pääluokkia. Pääluokat kuvastavat erilaisia teemoja, joiden yhteydessä vastuullisuudesta puhutaan. Tässä tutkimuksessa luokkien yhdistämisessä on siis vain yksi vaihe. Nämä teemat ja alateemat taulukoitiin, jotta teemojen esiintyvyyttä voidaan vertailla keskenään sekä eri vuosina.

Abstrahoinnissa eli tulkinnassa on tarkoituksena muodostaa tiivistetty kuvaus omistajaohjauksen vuosikertomusten näkemyksestä vastuullisuuteen. Tässä tutkimuksessa analyysissä käytetään hyödyksi teoriaohjaavaa analyysiä. Toisen tutkimuskysymyksen tuloksia ovat havaitut teemat, jotka käydään läpi yksitellen. Samalla analyysiyksiköitä peilataan teoreettisessa viitekehyksessä esitettyihin teorioihin, ideologioihin ja malleihin. Teoriaohjaavaa analyysiä käytetään erityisesti hyödyksi

vastatessa kolmanteen tutkimuskysymykseen, kun aineiston analyysiyksiköistä etsitään piirteitä eri näkemyksiin vastuullisuuden ja voiton tavoittelun välisestä suhteesta.

2 Valtio yhtiöiden omistajana ja omistajaohjaus

Suomessa valtio on omistajana 68 yhtiössä. Vuoden 2018 lopussa valtion yhtiöomistuksen salkun arvo oli noin 34 miljardia euroa ja yhtiöt, joissa valtiolla on omistusta, työllistivät noin 303 000 henkeä (Valtioneuvoston kanslia, 2019e). Vertailtaessa muuhun maailmaan ei tilanne ole täysin tavanomainen. Euroopan maihin suhteutettuna valtion omistamien yhtiöiden arvo on Suomessa poikkeuksellisen suuri (Periaatepäätös, 2016, s. 1). Valtio-omisteisten yhtiöiden kansantaloudellinen vaikutus on merkittävä (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 20). Kansantaloudellinen vaikutus on tosin pienentynyt 2000-luvun alkupuolelta lähtien, sillä valtio-omisteisten yhtiöiden osuus suhteessa kaikkien osakeyhtiöiden arvonnäköaloihin ja työllisyyteen on ollut laskussa. Tästä huolimatta valtio-omisteisten yhtiöiden arvo on noin kaksinkertaistunut vuodesta 2008 vuoteen 2019.

Luvussa 2.1 perehdytään valtion rooliin omistajana ja luvussa 2.2 omistajaohjaukseen. Omistajaohjauksella viitataan valtion myötävaikuttamisella yhtiöiden hallintoon ja toimintaperiaatteisiin. Luvussa 2.3 käsitellään omistajaohjauksen viestintää, jossa on piirteitä sijoittajaviestinnästä.

2.1 Valtio omistajana

Valtion yhtiöomistuksille on Suomessa useita syitä. Suomen teollistamisessa ja kehityksessä on valtion omistamilla yhtiöillä keskeinen rooli: valtio ryhtyi omistajaksi niillä tärkeiksi koetuilla aloilla, joilla yksityinen sektori ei halunnut tai voinut lähteä riskinottoon (Junka, 2010, s. 1). Keskeinen tarve oli kehittää ja modernisoida Suomen teollisuutta (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 12).

Tähän päivään verrattuna on valtion omistamien yhtiöiden rooli perustamisaikeisiin verrattuna erilainen. Kansantalouden teollisen perustan luominen on jo takanapäin, eikä kansantalouden omavaraisuustarpeen hoitaminen vaadi tänä päivänä valtion omista-

juuksia. (Junka, 2010, s. 2) Nykyään keskeiset perustelut valtio-omistuksille ovat kansallinen turvallisuus, huoltovarmuus sekä yleisen edun näkökulmat (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 12). Näitä ovat esimerkiksi alkoholipoliittiset, viestintäpoliittiset ja aluepoliittiset näkökohdat.

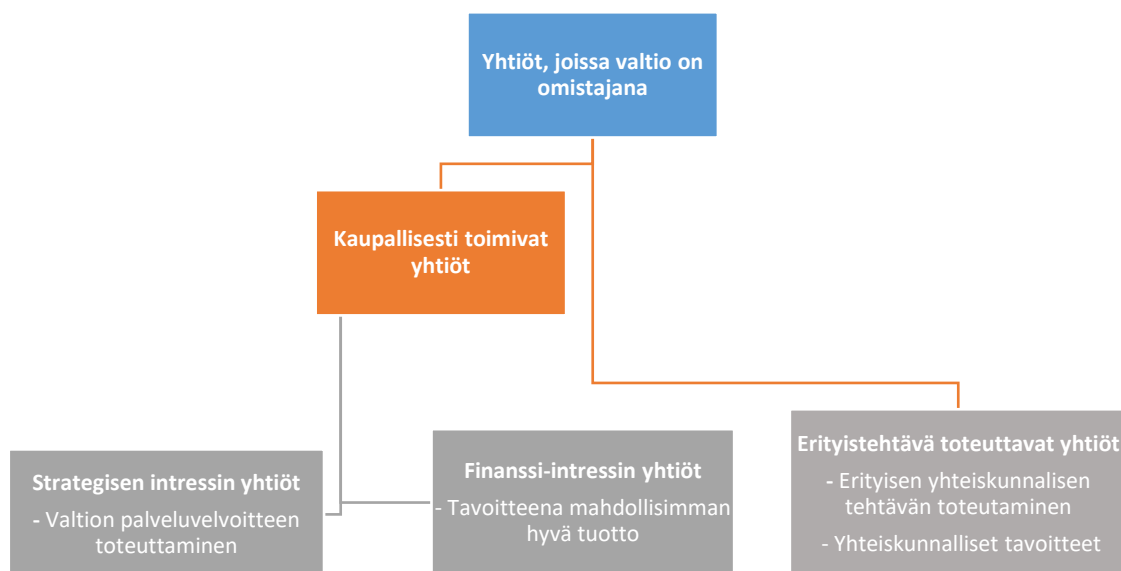
Valtio voi omistaa yhtiön kokonaisuudessaan tai osittain. Yhtiötä, jonka osakepääomasta valtio omistaa 100 prosenttia, kutsutaan *valtion yksinomisteiseksi yhtiöksi* (Kankaanpää ja muut, 2011, s. 18). *Valtioenemmistöiseksi yhtiöksi* kutsutaan osakeyhtiötä, jonka kaikkien osakkeiden tuottamasta äänimäärästä valtiolla on enemmistö (Laki valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta 21.12.2007/1368). *Valtion osakkuusyhtiö* on taas osakeyhtiö, jonka kaikkien osakkeiden tuottamasta äänivallasta valtiolla on 10–50 prosenttia. Tähän ryhmään lasketaan kuuluvaksi myös yhtiöt, joissa valtion osuus äänivallasta on alle 10 prosenttia, mutta valtion osakeomistajuus on yhtiössä merkittävä. *Valtion kehitysyhtiö* on valtioenemmistöinen yhtiö, joka perustaa, omistaa, hallinnoi ja kehittää toisia osakeyhtiöitä. Tähän luokkaan kuuluu vuonna 2016 perustettu Valtion kehitysyhtiö Vake Oy, jonka tehtävänä on saada valtion yhtiöihin sijoittama pääoma kiertämään aiempaa aktiivisemmin (Valtioneuvoston kanslia, 2016).

Termin *valtionyhtiö* käytöstä virallisessa kielessä luovuttiin Omistajaohjauslain (1368/2007) myötä (HE 80/2007 vp, s. 13–14). Valtionyhtiö-termin nähtiin antavan harhaanjohtava kuva markkinaehtoisesti toimivista yhtiöistä ja niiden asemasta. Uudella termillä valtioenemmistöinen yhtiö haluttiin korostaa sitä, että lain säännökset ja soveltamisala liittyvät omistajaan ja omistajan päätöksentekoon. Kuitenkin valtionyhtiö-termin voi vielä törmätä, ja jopa vuoden 2016 periaatepäätöksessä sitä käytetään muutama kerran.

Valtion omistamat yhtiöt on jaettu kaupallisesti toimiviin yhtiöihin sekä erityistehtävää toteuttaviin yhtiöihin (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 12). Kaupallisesti toimivat yhtiöt jaetaan edelleen finanssi-intressin yhtiöihin sekä strategisen intressin yhtiöihin. Finanssi-intressin mukaisessa omistuksessa tavoitteena on saada mahdollisimman hyvä tuotto. Strategisen intressin omistukset liittyvät valtion peruspalveluvelvoitteiden

toteuttamiseen. Esimerkiksi Finnairin omistuksen strateginen intressi on ”Suomen aseman edelleen kehittäminen kansainvälisen lentoliikenteen keskuksena.”

Erityistehtävää toteuttavien yhtiöiden liiketoiminta perustuu erityisen yhteiskunnallisen tehtävän toteuttamiseen (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 12). Vaikka yleistavoitteena on myös taloudellinen kannattavuus, ovat erityistehtävää toteuttavien yhtiöiden ensisijaiset tavoitteet yhteiskunnallisia. Periaatepäätöksessä erityistehtäviä toteuttavia yrityksiä perustellaan siten, että niiden toiminta liittyy johonkin yhteiskunnan toimivuuden kannalta keskeiseen tehtävään, joka on tehokkainta organisoida yhtiömuodossa (Periaatepäätös, 2016, s. 2). Monopoliasemaa perustellaan kansantalouden kannalta tehokkaimpana ratkaisuna. Esimerkiksi Alkon erityistehtävänä on alkoholijuomien vähittäismyynnin yksinoikeudesta huolehtiminen siten, että tavoitteena on alkoholin kulutuksesta aiheutuvien haittojen ehkäiseminen (Valtioneuvoston kanslia 2019f). Valtion yhtiöomistusten luokittelua havainnollistetaan kuviossa 1.

Kuvio 1 Valtion yhtiöomistusten luokittelu.

2.2 Omistajaohjaus

Omistajaohjaus perustuu itsenäiseen omistajastrategiseen vaikuttamiseen ja taloudelliseen analyysiin sekä näihin perustuvaan valmisteluun (Periaatepäätös, 2016). Näiden perusteella valtio ottaa tarvittaessa kantaa yrityksen strategiaan ja taloudellisiin kysymyksiin. Valtio on aktiivinen omistaja.

Valtion omistajapolitiikka ja -ohjaus perustuvat vuonna 2007 voimaan tulleeseen omistajaohjauslakiin sekä tämän lain muutoksiin vuodelta 2016 eli lakiin valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta annetun lain muuttamisesta. Laissa valtion omistajaohjaukseksi määritetään "valtion äänioikeuden käyttämistä yhtiökokouksissa sekä muita toimenpiteitä, joilla valtio osakkeenomistajana myötävaikuttaa yhtiöiden hallintoon ja toimintaperiaatteisiin" (Laki valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta annetun lain muuttamisesta 1315/2016). Lisäksi omistajaohjauksessa noudatetaan OECD-maiden yhteistyöhön perustuvia OECD Principles of Corporate Governance -ohjeita (Valtioneuvoston kanslia, 2019g). Nämä ohjeet luovat raamit kannattavalle omistajaohjaukselle, jolla tuetaan taloudellista tehokkuutta, kestäväää kasvua ja taloudellista tasapainoa (OECD, 2015, s. 9). Omistajaohjauksen tavoitteena on mahdollisimman hyvä taloudellinen ja yhteiskunnallinen kokonaistulos (Periaatepäätös, 2016).

Valtion omistuksessa ja ohjauksessa olevien yhtiöiden toiminta perustuu osakeyhtiölakiin. Omistajaohjausta koskevat lait eivät sisällä poikkeuksia osakeyhtiölakiin. Omistajan kannalta laissa on keskeistä sen viides pykälä: "Yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin" (Osakeyhtiölaki 2006/624).

Aiemmin yleisestä omistajaohjauspolitiikasta vastasi entinen kauppa- ja teollisuusministeriö (nykyisin osa työ- ja elinkeinoministeriötä) ja yhtiökohtainen omistajaohjaus oli jaettu eri ministeriöiden kesken (Valtioneuvoston kanslia, 2008, s. 9). Toimivuuden takaamiseksi ja yhtenäistämiseksi omistajaohjaus päätettiin keskittää ja 2007 perustettiin valtioneuvoston kanslian alle erillinen omistajaohjausyksikkö. Omistajaohjausyksikön vastuuksi tuli yleinen omistajaohjauspolitiikka ja kaikkien kaupallisesti toimivien yhtiöiden

ohjaus. Aiemmin eri ministeriöiden ohjauksessa olevat kaupallisesti toimivat yhtiöt siirrettiin valtioneuvoston kanslian omistajaohjausyksikön alle. Erityistehtävää hoitavat yhtiöt jätettiin niitä ohjanneiden ministeriöiden alaisuuteen.

Tänä päivänä erityistehtäviä hoitavista yhtiöistä vastaa seitsemän eri ministeriötä sekä valtioneuvoston kanslia (Laki valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta 21.12.2007/1368). Kaupallisesti toimivien yhtiöiden ohjauksesta vastaa valtioneuvoston kanslia, mutta finanssi-intressisten yhtiöiden omistajaohjauksesta vastaa valtioneuvoston kanslian ohjauksessa oleva Solidium Oy, jonka osakekannan valtio omistaa täysmääräisesti (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 8, 24). Osa finanssi-intressin yhtiöistä on siirretty VAKE Oy :n omistukseen, mutta yhtiöiden ohjauksesta vastaa edelleen valtioneuvoston kanslia. Kuvassa 1 havainnollistetaan valtion yhtiöomistuksia yhtiön luonteen sekä omistuksesta vastaavan tahon mukaan.

Valtion yhtiöomistukset (68 yhtiötä)

VALTONEUVOSTON KANSLIA (43 yhtiötä)		MUUT MINISTERIÖT (25 yhtiötä)	
KAUPALLISESTI TOIMIVAT			
FINANSSI-INTRESSI	STRATEGINEN INTRESSI	ERITYISTEHTÄVÄT	
Vake <ul style="list-style-type: none"> • Altia (36,2 %) • Neste (8,3 %) • Nordic Morning Group • Posti Group (49,9 %) • Vapo (16,7 %) 	<ul style="list-style-type: none"> • Arctia • Boreal Kasvinjalostus • Finavia • Finnair (55,8 %) • Fortum (50,8 %) • Gasum • Kemijoki (50,1 %) • Leijona Catering • Motiva • Neste (36,4 %) • Patria (50,1 %) • Posti Group (50,1 %) • Suomen Lauttaliikenne • Suomen Rahapaja*** • Suomen Siemenperunakeskus (22 %) • Suomen Viljava • Tapio • Vapo (33,4 %) • VR-Yhtymä 	<ul style="list-style-type: none"> • FinnPilotPilotage • Gasonia (99 %) • Governia • Kuntarahoitus (16 %) • Solidium • Suomen Erillisverkot • Suomen Ilmailuopisto (49,5 %) • Valtion kehitysyritys Vake • Veikkaus 	<ul style="list-style-type: none"> • Cinia** (77,5%) LVM • Pohjolan Rautatiet LVM • Traffic Management Finland LVM • Yleisradio LVM • CSC-Tieteen tietotekniikan keskus OKM • Hevosopisto (25 %) OKM • Alko STM • STUK International STM • Business Finland TEM • Finnvera TEM • Suomen Malmijalostus TEM • Suomen Teollisuussijoitus TEM • Teknologian tutkimuskeskus VTT TEM • Teollisen Yhteistyön Rahasto (93,4%) UM • OHY Arsenal VM • Fingrid* (53,1 %) VM • Gasgrid Finland VM • Hansel VM • Haus Kehittämiskeskus VM • SoteDigi VM • Suomen Kaasuverkko VM • Suomen Yliopistokiinteistöt (33,3%) VM • Tietokarhu (20 %) VM • Vimana VM • A-Kruunu YM
Solidium <ul style="list-style-type: none"> • Elisa (10,0 %) • Kemira (14,0 %) • Konecranes (7,4 %) • Metso (14,9 %) • Nokia (3,7 %) • Nokia Renkaat (5,0 %) • Outokumpu (21,7 %) • Outotec (14,9 %) • Sampo (10,0 %) • SSAB (12,6 %) • Stora Enso (10,7 %) • Tieto (10,0 %) • Valmet (11,1 %) 	<p>* Kaupallinen yhtiö ja strateginen intressi ** Kaupallinen yhtiö *** Strateginen intressi poistunut • Yhtiöiden osakkeiden siirrot Vakeen tehdään myöhemmin.</p> <p>Omistus 100% kaikissa muissa yhtiöissä</p>		

Kuva 1 Valtion yhtiöomistukset jaoteltuna luonteen ja ohjauksesta vastaavan toimen mukaan (Valtioneuvoston kanslia, 2019a)

Laki luo raamit omistajaohjaukselle, ja tarkemmin omistajaohjausta määrittelevät periaatepäätös valtion omistajapolitiikasta, erilliset yhtiöitä koskevat toimintaohjeet sekä taolouspoliittisen ministerivaliokunnan kannanotot (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 9). Erityisesti periaatepäätöksen linjauksilla on vaikutusta omistajaohjauksen toimiin (Valtioneuvoston kanslia, 2019a). Periaatepäätöksessä on omistajaohjauksen keskeiset periaatteet, ja ne perustuvat aina voimassaolevaan hallitusohjelmaan. Periaatepäätökseen on kirjattu omistajaohjauksen toimintatavat ja tavoitteet. Kirjoitushetkellä (18.11.2019) tuorein periaatepäätös on vuodelta 2016. Vuoden 2019 hallitusohjelman mukaan periaatepäätös on tarkoitus päivittää.

Omistajaohjausta toteutetaan siis lakien ja ohjeiden puitteissa (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 14). Omistajaohjauksen hoitamiseen kuuluu aktiivinen tiedonvaihto ohjaavan tahon ja ohjauksen kohteena olevan yhtiön välillä. Keskeisinä omistajaohjauksen keinoina käytetään säännöllisiä tapaamisia johdon ja hallitusten puheenjohtajien kanssa sekä yhtiön tilannekuvan analysointia.

Omistajaohjausta ja valtion omistajuutta tarkasteltaessa nousee esiin kysymys siitä, eroaako valtio omistajana yksityisestä omistajasta. Vuoden 2015 omistajaohjauksen vuosikertomuksessa ilmaistaan, että valtio toimii omistajana samoin kuin yksityiset tahot ja että yhtiön toimielinten ja omistajan työnjaossa todetaan noudattavan osakeyhtiölakien mukaista vastuunjako (Valtioneuvoston kanslia, 2016). Kuitenkin samaisessa dokumentissa ylijohdaja Eero Heliövaara toteaa katsauksessaan: ”Toki valtio on ollut usein myös huono omistaja, sitä ei käy kieltäminen. Poliittista ohjausta on annettu, eivätkä virkamiehetkään aina ole toimineet maksimaalista omistaja-arvon kasvua tukevalla tavalla.” Näyttäisi siis siltä, että valtio pyrkii toimimaan yksityisen omistajan tavoin, mutta ei täysin pysty siihen.

Hirvonen ja muut (2003, s. 39) nostavat esiin, että omistajapäätökset ovat lopulta poliitikkojen käsissä. Näin ollen helposti oletetaan, että valtion omistajaohjauksessa yhteis-

kunnallisilla seikoilla on erityisen suurta painoarvoa. Ajatuksena on, että päätöksiä tehdessään valtiolla on taustalla laajempia yhteiskunnallisia intressejä, eikä se näin ollen välttämättä toimi perinteisen omistajan tavoin. Tällä voi olla vaikutusta valtion omistamien yhtiöiden osakkeiden arvoon. Hirvosen ja muiden mukaan arvostus valtion omistamien yhtiöiden osakkeita kohtaan on sitä korkeampaa, mitä selkeämmin valtio sitoutuu yleisesti hyväksytyihin omistajaohjauksen periaatteisiin. Tässä kohtaa tärkeään rooliin nousee periaatepäätöksen linjaukset. Timonen (2006, s. 1319) toteaa, että vaikka valtion pyrkimys omistajana on toimia yksityisen omistajan tavoin, on valtion määriteltävä toimintaperiaatteensa tarkemmin ja toimittava kaavamaisemmin. Tämän tarkkuuden ja kaavamaisuuden voi nähdä heijastuvan omistajan toimintaan. Edellä mainittu ylijohtajan katsaus on otsikoitu ”Jättiläinen ketteröity”, jonka voi nähdä viittaavan valtion kankeuteen omistajana verrattuna yksityiseen omistajaan.

Omistajana valtio onkin erityisessä ja välillä hankalassakin asemassa (Timonen, 2006, s. 1316–1317). Valtion asema yhtiöiden päätöksenteossa sekä omistajaohjauspolitiikan merkitys yhtiöiden kannalta ei aina ole täysin selkeää. Periaatteena on, että valtion vastuulla on omistajapoliittinen päätöksenteko ja liiketoiminnallisesta päätöksenteosta vastaavat yhtiöiden toimielimet. Valtio voi osallistua liiketoiminnalliseen päätöksentekoon yhtiökokouksissa, joissa tehdään toimintaa koskevat päätökset.

Myös yhtiöiden hallitusnimitysten kautta valtio voi vaikuttaa siihen, että valtion tavoitteet omistajana saavutetaan parhaalla mahdollisella tavalla (Valtioneuvoston kanslia, 2019e). Yhtiön hallituksella on yhtiön asioissa laaja toimivalta (Mähönen & Villa, 2019, s. 2, 4). Yhtiön hallituksen toimivallan alla ovat kaikki muut kuin yhtiökokoukselle nimenomaisesti osakeyhtiölaissa säädettyt asiat. Periaatepäätöksen mukaan yhtiön hallitusnimityksissä otetaan huomioon ehdokkaiden kokemus ja asiantuntemus, hallitusten yhteistyökyvyn ja monipuolisen osaamisen varmistaminen sekä valtioneuvoston asettamien tasa-arvotavoitteiden noudattaminen (Periaatepäätös, 2016, s. 15). Yleensä valtio ehdottaa yhtiön hallitukseen yhden virkamiesjäsenen (Timonen, 2006, s. 1318). Virkamiesjäsen ei ole kuitenkaan erityisasemassa muihin edustajiin nähden eikä toimi valtion omistajan edustajana vaan yhtiön edustajana.

2.3 Omistajaohjauksen viestinnän ja sijoittajaviestinnän yhtymäkohtia

Omistajan roolissa valtio viestii omistajaohjauksesta sekä ohjaamistaan yhtiöistä. Omistajaohjauksen viestintä muistuttaa sijoittajaviestintää, mutta siihen liittyy tiettyjä erityispiirteitä. Sekä sijoittajaviestinnältä että omistajaohjausviestinnältä edellytetään säännöllistä, johdonmukaista ja luotettavaa markkinainformaatiota. Viestin sisällössä on kuitenkin ratkaiseva ero. Yritysten sijoittajaviestinnän sisältö on liiketoimintaa koskevissa asioissa, omistajaohjauksen viestinnän sisältö liittyy omistajapolitiikkaa ja omistajahallintoa koskeviin asioihin. Ero voidaan nähdä myös kohderyhmässä: sijoittajaviestinnässä ensisijaisena kohderyhmänä ovat sijoittajat, kun taas omistajaohjauksen viestinnällä ei ole näin selkeää yhtä pääkohderyhmää.

NIRI (*National Investor Relations Institute*) (2018) on määritellyt sijoittajasuhteet vapaasti käännettynä näin:

Strategisen johtamisen yksi vastuualueista on sijoittajasuhteet, jossa yhdistyy talous, viestintä, markkinointi ja arvopaperimarkkinainsäädäntö. Ytimessä on mahdollisimman tehokas kaksisuuntainen viestintä yhtiön ja sen sidosryhmien välillä, mikä johtaa yhtiön arvopaperien oikeanlaisen arvostustason saavuttamiseen.

Sijoittajasuhteissa on vahva viestinnällinen näkökulma. Määritelmässä korostuu kaksisuuntainen viestintä, eli sijoittajasuhteissa ei ole kyse pelkästään tiedon antamisesta sijoittajille. Viestinnän ja yhtiön arvon välisestä yhteydestä kirjoittavat Ryan ja Jacobs (2005), jotka esittävät, että sijoittajasuhteiden strategian tulisi olla keskeisenä voimana kaikissa yhtiön viestintäpäätöksissä. Kaikessa viestinnässä tulisi siis ottaa huomioon sijoittajasuhteet ja niiden vaaliminen.

Tehdäkseen päätöksiä yritystä koskien, esimerkiksi osakkeiden ostoa ja myyntiä varten, tarvitsevat sijoittajat tietoa yrityksestä. Yrityksen vastuulla onkin tuottaa sijoittajille tietoa yrityksen tilasta. Tämä tiedonanto palvelee myös yritystä itseään: yrityksen taloudelliseen tuottavuuteen vaikuttaa se, miten yritys esiintyy (Ryan & Jacobs, 2005, s. 5) Voi-

daan siis ajatella, että viestinnän avulla voidaan vaikuttaa yrityksen taloudelliseen tuottavuuteen. Sijoittajaviestinnän päätavoitteena onkin maksimoida pääoman arvoa (Ryan & Jacobs, 2005, s. 5). Ollakseen houkutteleva sijoituskohte yrityksen kannattaa satsata siihen, miten yritys esitetään. Osakkeen hintaan ei vaikuta pelkästään yrityksen suorittuminen, vaan myös tämän suorituksen viestintä ja kuinka ihmiset ottavat sen vastaan.

Sijoittajaviestintä ei ole vain keino luoda arvoa. Tiedonannosta on säädelty arvopaperimarkkinalaissa (749/2012) (Parkkonen & Knuts, 2014, s. 144–146). Listayhtiöillä on tiedonantovelvollisuus, jonka lähtökohtana on tuottaa sijoittajille tietoa perusteltujen sijoituspäätösten tueksi. Yrityksen on julkistettava arvopaperin arvoon vaikuttavat tiedot. Tiedonantovelvollisuuteen kuuluu säännöllinen sekä jatkuva tiedonantovelvollisuus. Säännölliseen tiedonantovelvollisuuteen kuuluu säännönmukainen taloudellinen tiedottaminen, kuten osavuosisikatsaukset, tilinpäätöstiedotteet ja toimintakertomukset. Jatkuvalle tiedonantovelvollisuudella viitataan muuhun olennaisista asioista tapahtuvaan pörssitiedottamiseen, jota tapahtuu tarpeen mukaan.

Myös valtion on omistajana viestittävä ohjaamistaan yrityksistään (Puro, 2008, s. 54). Omistajan roolissa valtiolta vaaditaan viestintää yhtiöihin liittyvästä toiminnastaan, eli ohjauksesta. Yritysten sijoittajaviestinnän sekä omistajapolitiikan sijoittajasuhteiden ja sijoittajaviestinnän hoidossa on paljon yhteistä. Omistajan osalta kyse on sijoittaja- ja yhteiskuntasuhteiden hoitamisesta ja kanssakäymisestä eri sidosryhmien kanssa. Laadun osalta valtion omistajapolitiikalta edellytetään samankaltaista, säännöllistä, johdonmukaista ja luotettavaa markkinainformaatiota kuin pörssiyhtiöiltä itseltään. Omistajaohjauksen viestintä vastaa pitkälti yritysten sijoittajaviestimistä.

Ero yritysten ja omistajaohjauksen viestinnässä tulee esiin viestinnän sisällöstä. Yritysten sijoittajaviestinnän painopiste on liiketoimintaa koskevissa asioissa, kun taas omistajan tiedottamisen keskiössä on omistajapolitiikka ja omistajahallintoon liittyvät linjaukset (Puro, 2008, s. 54). Viestinnän periaatteet ja vaatimukset viestinnältä ovat siis samat, mutta viestittävä asiasisältö on eri.

Valtion omistajaohjauksen kohteena olevat yhtiöt vastaavat jokainen siis omasta sijoittajaviestinnästään, ja valtio vastaa viestinnästä omistajan näkökulmasta. Omistajaohjauksen viestintä hoidetaan siitä ministeriöstä käsin, joka hallinnoi yhtiötä (Valtioneuvoston kanslia, 2008, s. 34). Ensisijaiset omistajaohjausosaston viestintäkanavat ovat valtioneuvoston kanslian verkkosivujen omistajaohjausta käsittelevä osuus sekä sosiaalinen media. Kanavissa kerrotaan muun muassa omistajaohjauksen ajankohtaisista aiheista, säädöksistä ja linjauksista sekä yhtiöihin liittyvistä asioista (Valtioneuvoston kanslia, 2016).

Laissa määritellyn säännöllisen tiedonantovelvollisuuden piiriin kuuluu toimintakertomus (Parkkonen & Knuts, 2014, s. 179). Yritysten on tuotettava dokumentti, jossa annetaan tietoja yrityksen toiminnan kehittymistä koskevista tärkeistä seikoista. Toimintakertomuksessa, josta käytetään myös nimitystä vuosikertomus, on arvioitava liiketoiminnan kehittymiseen vaikuttavia seikkoja, taloudellista asemaa ja tulosta. Toimintakertomuksessa käsitellään tilikauden olennaiset tapahtumat sekä arvioidaan todennäköistä tulevaa kehitystä. Vuosikertomuksen sisältö on hyvin vakiintunut. Leppiniemi ja Virtanen (2003, s. 37) esittelevät kuusi kokonaisuutta, joiden sisältö vaihdella yhtiön toiminnan ja toimialan mukaan. Nämä asiakokonaisuudet ovat yhtiön esittely, toimitusjohtajan katsaus, tilinpäätös, liiketoimintakatsaukset, toimintaperiaatteista kertovat katsaukset sekä sijoittajainformaatio.

Vuosikertomus on paljon muutakin kuin pelkkä pakollinen dokumentti yrityksen tilikaudesta. Hooks ja muut (2002, s. 516) esittävät, että vuosikertomus on kattavin viestintäkanava, koska se kokoaa laajan tiedon helposti saatavaksi yhteen dokumenttiin. Myös Ditlevsen (2012, s. 381) korostaa vuosikertomuksen merkitystä ja hänen mukaansa vuosikertomus on yksi tärkeimmistä sijoittajasuhteiden välineistä. Vuosikertomuksen avulla yritys voidaan tehdä houkuttelevaksi sijoittajille. Tähän kuuluu olennaisesti vaikutelma siitä, että yritys menestyy tulevaisuudessa. Myös Leppiniemi (2014, s. 39) korostaa tulevaisuuteen suuntaavaa merkitystä. Leppiniemen mukaan toimintakertomuksen odotetaan suuntaavan tulevaisuuteen ja lukijalla on tarve saada tietää yrityksen kehitysmahdollisuuksista.

Puhuttaessa vuosikertomuksesta osana sijoittajaviestintää korostuu näkemys siitä, että vuosikertomus on vain sijoittajille (Yuthas ja muut, 2002, s. 142). Yrityksen taloudellisesta näkökulmasta sijoittajat ovatkin yrityksen tärkein sidosryhmä. Yrityksellä on kuitenkin useita sidosryhmiä, jotka haluavat ja tarvitsevat tietoa yrityksestä. Vuosikertomus ei ole siis suunnattu pelkille sijoittajille. Eri sidosryhmillä voi olla vaihtelevia intressejä yritystä kohtaan. Sijoittajien lisäksi muita sidosryhmiä ovat muun muassa kauppakumppanit, työntekijät, kilpailijat ja lainan myöntäjät. Vuosikertomuksen kautta yritykset tarjoavat kaikille sidosryhmilleen tietoa. Yuthas ja muut nostavat esiin, että haaste syntyykin siitä, kun yhdellä dokumentilla on samanaikaisesti useita kohdeyleisöitä ja on puhuteltava erilaisia intressejä omaavia sidosryhmiä. Vuosiraportti on tärkeä dokumentti, sillä sitä pidetään korkeassa arvossa verrattuna muihin yrityksen tuottamiin julkaisuihin. Tähän vaikuttaa se, että vuosiraportissa on ulkopuolisen tilintarkastusyhteisön tuottamaa informaatiota, joten se ei voi olla pelkkää yrityksen markkinapuhetta.

Yhtiöiden tuottaman toimintakertomuksen lailla myös valtio julkaisee vuosittain omistajaohjauksen vuosikertomuksen (Valtioneuvoston kanslia, 2017). Vuosikertomusten mukaan omistajaohjauksen vuosikertomuksen yhtiökohtaiset tiedot perustuvat julkisesti saatavilla olevaan aineistoon. Omistajaohjausosasto analysoi yhtiöitä itsenäisesti ja ylläpitää omaa näkemystä kunkin yhtiön tilanteesta. Vuosikertomukseen on pyritty valitsemaan omistajaohjausosaston näkemyksen mukaisesti oleelliset asiat valtion osakesalkusta ja yhtiöistä. Vuosikertomuksessa esitettyjen tunnuslukujen kaavat on esitetty vuosikertomuksen lopussa ja ne saattavat poiketa yhtiöiden omista laskemista tunnusluvuista riippuen esimerkiksi siitä, mitä eriä on sisällytetty yhtiön vertailukelpoiseen voittoon.

Ensimmäinen omistajaohjauksesta raportoiva vuosikirja nimeltä Valtionyhtiöt on vuodelta 1969 (Ranki, 2012, s. 109). Aikojen saatossa omistajaohjauksen vuosikertomus on käynyt eri vaiheita läpi. Julkisesti nähtävillä ovat vuosikertomukset vuodesta 2002 eteenpäin (Valtioneuvoston kanslia, 2019c). Vuosina 2002–2007 kertomus oli nimeltään Valtion yhtiöomistuskirja, ja pituus vaihtelee 36–54 sivumäärän välillä. Kertomuksilla on yhtenäinen rakenne. Ensimmäisenä on ministerin katsaus, jossa istuva omistajaohjauksesta

vastaava ministeri summaa kulunutta vuotta omistajaohjauksen osalta. Ministerin katsauksen jälkeen on luku, jossa käsitellään yleisesti valtion omistamia yhtiöitä. Tämän jälkeen on yhdestä kahteen lukua omistajaohjauksesta. Näiden lukujen jälkeen on käyty läpi erikseen jokainen omistajaohjauksen kohteena oleva yhtiö.

Vuosina 2007–2016 kertomus kulki vuosikertomuksen nimellä. Sisältöä on aiempiin raportteihin nähden enemmän, ja pituudeltaan nämä kertomukset ovatkin Valtion yhtiö-omistuskirjoihin verrattuna jopa yli kaksinkertaisia, sivumäärän vaihdellessa 72–142 välillä. Edellisten dokumenttien lailla vuosikertomus alkaa ministerin alkusanoilla ja lopussa on yhtiö kerrallaan käyty läpi jokaisen yhtiön vuotta. Väliin jäävä osuus on laajentunut ja mukaan on tullut uusia aihealueita. Useina vuonna ministerin katsauksen lisäksi on ylijohdajan katsaus. Valtion omistajaohjausta käsittelevä luku on laajempi ja mukaan tulleita uusia aihealueita ovat esimerkiksi palkitseminen, hallitusvalinnat, yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja yritysvastuu.

Vuonna 2017 raportti muuttui nykyiseen muotoonsa. Omistajaohjauksen vuosikertomuksesta tuli eduskunnassa käsiteltävä asiakirja, ja se on osa Hallituksen vuosikertomusta, liite 4 (Valtioneuvoston kanslia, 2019d). Tämä on vaikuttanut dokumentin sisältöön siten, että "persoonalliset osat" eli ministerin ja ylijohdajan katsaukset ovat jääneet kokonaan pois. Muutoin uuden version rakenne muistuttaa aiempaa.

Voidaan huomata, että omistajaohjauksen vuosikertomuksissa on yhtäläisyyksiä yhtiöiden vuosikertomuksiin. Dokumentit muistuttavat toisiaan, ja rakenteista voidaan huomata paljon samaa: omistajaohjauksen vuosikertomuksessa on (ennen vuotta 2017) ministerin katsaus (yhtiöiden vuosikertomuksissa toimitusjohtajan katsaus), omistajaohjauksen esittely (yhtiöiden vuosikertomuksissa yhtiön esittely), pörssisalkun kehitys (yhtiöiden vuosikertomuksissa tilinpäätös) sekä yhtiökatsaukset (yhtiöiden vuosikertomuksissa liiketoimintakataus). Lisäksi omistajaohjauksen vuosikertomuksissa on vastuullisuutta käsittelevä luku, kun yhtiöiden vuosikertomusten yksi osa on vastuullisuusraportointi (joka voi myös olla erillinen dokumentti).

Rakenteellisista ja sisällöllisistä yhtäläisyyksistä huolimatta kyseessä on eri dokumentit. Keskeinen ero on siinä, mistä ja kenen näkökulmasta sekä kenelle dokumentti on tuotettu. Yritysten vuosiraportit käsittelevät yrityksiä niiden omasta näkökulmasta, omistajaohjauksen vuosikertomukset käsittelevät yrityksiä omistajan näkökulmasta sekä myös omistajaohjausta. Vuodesta 2017 eteenpäin omistajaohjauksen vuosikertomus on eduskunnassa käsiteltävä dokumentti, ja dokumentti luodaan näistä lähtökohdista. Omistajaohjauksen vuosikertomuksesta on säädetty laissa valtioneuvostosta (175/2003) sekä laissa valtion talousarviosta. Yhtiöiden vuosikertomusta taas ohjaa arvopaperimarkkinlaki (749/2012).

Näin ollen kohderyhmissäkin on eroa. NIRI:n määritelmässä sijoittajasuhteissa mainitaan yhtiön sidosryhmät. Nimensä mukaisesti sijoittajaviestinnän kohderyhmänä ovat sijoittajat, mutta myös muut sidosryhmät, kuten kauppakumppanit, työntekijät, kilpailijat ja lainan myöntäjät (Yuthas ja muut, 2002, s. 142). Koska nämä sidosryhmät ovat valtion omistamien yhtiöiden näkökulmasta tärkeitä, voidaan ne yhtiöiden kautta nähdä myös omistajaohjauksen viestinnän kohderyhminä. Jos kuitenkin ajatellaan omistajaohjauksen viestintää, ei sen ensisijaisina kohderyhminä ole edellä mainitut sidosryhmät. Suurimman osan valtion omistamista yhtiöistä ollessa yksityisen sektorin kaupallisia toimijoita ovat sijoittajat tärkeä kohderyhmä. Kohderyhmiä ovat myös poliittiset päättäjät, elinkeinoelämän ja työmarkkinajärjestöjen päättäjät sekä kansalaiset (Puro, 2008, s. 54). Omistajaohjauksen tullessa osaksi hallituksen vuosikertomusta (vuoden 2017 vuosikertomuksesta eteenpäin) siitä tuli eduskunnassa käsiteltävä dokumentti, ja vuoden 2018 hallituksen vuosikertomuksessa todetaan, että "Valtioneuvosto antaa eduskunnalle hallituksen vuosikertomuksen" (Valtioneuvoston kanslia, 2018). Poliittisten päättäjien merkittävyys kohderyhmänä ei siis ainakaan ole pienentynyt. Puron mainitsemien omistajaohjauksen viestinnän kohderyhmien lisäksi voidaan nähdä omistajaohjauksen kohteena olevat yhtiöt – koskeehan omistajaohjaus nimenomaan niitä.

3 Yhteiskuntavastuu ja vastuullisuusviestintä

Vastuullisuus on ollut viime vuosina vahvasti esillä. Kuluttajien lisäksi myös sijoittajat ovat alkaneet odottamaan vastuullisuutta. Yritykset ovatkin alkaneet näkemään vastuullisuuden menestymisen kannalta tärkeänä tekijänä. Sidosryhmillä on yritystä kohtaan odotuksia vastuullisuuden osalta. Yritysvastuulla viitataan niihin toimiin, joita yritys toteuttaa näiden odotusten perusteella (Harmaala & Jallinoja, 2014, luku 1.2).

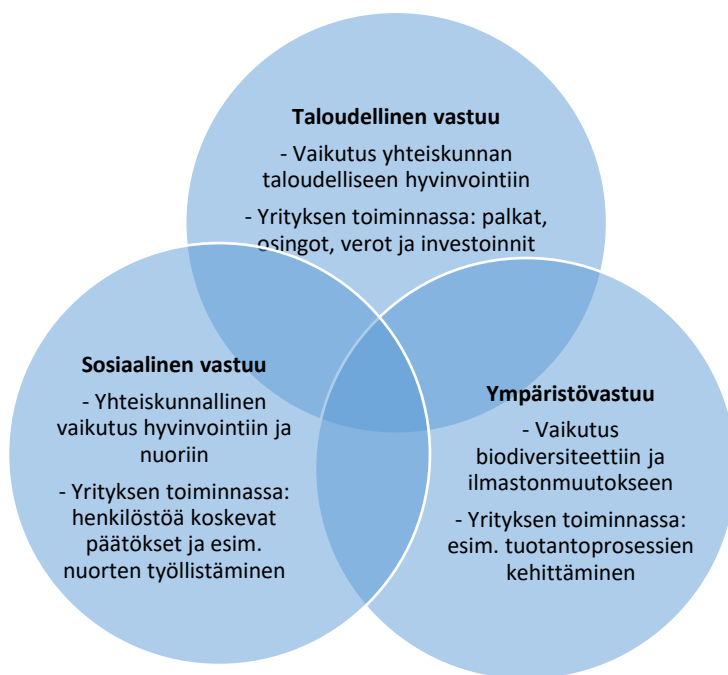
Tässä luvussa käsitellään vastuullisuutta ja vastuullisuusviestintää. Luvussa 3.1 käydään läpi yhteiskuntavastuuta. Ensin perehdytään yhteiskuntavastuun määritelmään, luvussa 3.1.1 perehdytään tarkemmin yritysvastuun ja voitontavoittelun suhteeseen, luvussa 3.1.2 vastuullisuuden edistämiseen ja luvussa 3.1.3 omistajaohjauksen vastuullisuuteen. Luvussa 3.2 perehdytään vastuullisuusviestintään: ensin yritysten vastuullisuusviestintään ja vastuullisuusraportointiin luvussa 3.2.1 ja sen jälkeen omistajaohjauksen vastuullisuusviestintään luvussa 3.2.2.

3.1 Yhteiskuntavastuu ja kolmen pilarin ajattelu

Yritysvastuu on ilmiönä laaja ja kiisteltykin, eikä sille ole syntynyt yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää (Joutsenvirta ja muut 2013, s. 11). Ilmiölle ei ole edes täysin vakiintunutta termiä. Yhteiskuntavastuu, vastuullinen yritystoiminta, yritysvastuu ja hyvä yrityskansalaisuus voivat viitata kaikki samaan asiaan, ja toisaalta jo yhden termin sisällä voi olla eri näkemyksiä termin sisällöstä. Englanninkielinen vakiintunut termi CSR (*corporate social responsibility*), joka voidaan kääntää yhteiskuntavastuuksi, käsittelee sitä, mikä on yritysten ja yhteiskunnan välinen työnjako kansalaisten ja ympäristön hyvinvoinnin rakentamisessa (Harmaala & Jallinoja, 2014, luku 1.2).

Nykyisen yritysvastuun määritelmä juontaa juurensa Yhdistyneiden kansakuntien komission vuoden 1987 raporttiin, jossa lanseerattiin kestävän kehityksen käsite (Joutsenvirta

ja muut, 2013, s. 11). Kantava ajatus kestävässä kehityksessä on ihmisten tarpeiden tyydyttäminen niin, että tulevilla sukupolvilla on mahdollisuus tyydyttää omat tarpeensa. Taloudellinen kehitys tulee sopeuttaa sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden puitteisiin. Tähän perustuu laajalle levinnyt kolmen pilarin ajattelu, jossa yhteiskuntavastuu on jaoteltu taloudelliseen vastuuseen, ympäristövuuseen ja sosiaaliseen vastuuseen. Kuvio 2 havainnollistaa yhteiskuntavastuun kolmijakoa ja eri osa-alueiden keskeisiä piirteitä.

Kuvio 2 Yhteiskuntavastuun kolmijako. (Harmaala & Jallinoja, 2014; Joutsenvirta ja muut, 2013)

Taloudellinen vastuu käsittää yrityksen vaikutuksen yhteiskunnan taloudelliseen hyvinvointiin (Joutsenvirta ja muut, 2013, s. 11; Harmaala & Jallinoja, 2014, luku 1.2). Toimiensa kautta yritys voi vaikuttaa alueiden kilpailukykyyn. Taloudellisesti vastuullinen yritys luo taloudellista hyvinvointia toimintaympäristöihinsä. Yhteiskunnalliset vaikutukset näkyvät työllisyydessä ja taloudellisessa toimeliaisuudessa. Yrityksen toiminnassa taloudellinen vastuu näkyy palkoissa, osingoissa, veroissa, investoinneissa ja tuotekehityksessä.

Sosiaalinen vastuullisuus käsittää yrityksen yhteiskunnallisen vaikutuksen hyvinvointiin ja nuoriin (Joutsenvirta ja muut, 2013, s. 11; Harmaala & Jallinoja, 2014, luku 1.2). Sosiaalinen vastuullisuus on yrityksen toimien vaikutusta ihmisiin, erityisesti henkilöstöön. Yhteiskunnan näkökulmasta yrityksillä on vastuuta työllisyyden edistäjänä. Tässä kohtaa voidaan nähdä yhtymäkohtaa taloudelliseen vastuuseen. Ympäristövastuulla viitataan yrityksen vaikutuksiin biodiversiteettiin ja ilmastonmuutokseen. Yrityksen toiminnassa ympäristövastuu linkittyy esimerkiksi luonnonvarojen käyttöön, mikä näkyy toiminnassa esimerkiksi tuotantoprosessien kehittämisessä, kiinteistöjen hallinnassa ja tuote- ja palvelukehityksessä. Kuten kuviosta 2 voidaan huomata, rajat taloudellisen vastuun, sosiaalisen vastuun ja ympäristövastuun välillä eivät ole täysin absoluuttisia. Esimerkiksi työllisyyden edistämisen voi nähdä osana sekä taloudellista vastuuta että sosiaalista vastuuta.

Vaikka edellä mainittu kolmijako on yleinen yritysvastuun yhteydessä, on esitetty myös muita vastuullisuuden osa-alueita. Nämä heijastelevat usein aina kyseisen alan painotuksia. Esimerkiksi Forsman-Hugg ja muut (2013, s. 38) tunnistivat tutkimuksessaan seitsemän ulottuvuutta elintarvikeketjun vastuullisuudessa: taloudellinen vastuu, ympäristö, tuoteturvallisuus, ravitsemus, työhyvinvointi, eläinten hyvinvointi ja paikallisuus. Hou ja Reber (2011, s. 166–168) tarkastelevat yhdysvaltalaisen mediayhtiöiden vastuullisuusviestintää viiden ulottuvuuden kautta. Nämä ulottuvuudet ovat ympäristö, yhteisösuhteet, monimuotoisuus, työntekijäsuhteet sekä ihmisoikeudet. Harmaala ja Jallinoja (2014, luku 1.2) mainitsevat Alma Median määrittelevän yritysvastuunsa sosiaalisen, taloudellisen, ekologisen ja kulttuurisen vastuullisuuden kautta.

Yritysverotus on noussut yritysvastuun ympärillä käytävään keskusteluun. (Simola & Ylönen, 2013, s. 107–111). Verotuksen voi nähdä sisältyvän edellä mainittuun vastuullisuuden kolmijakoon, ennen kaikkea taloudelliseen vastuuseen. Ei ole kuitenkaan täysin yksimielistä näkemystä siitä, kuuluuko verotus ylipäänsä osaksi vastuullisuutta. Erään näkemyksen mukaan verojen maksu on selkeä asia, joka jokaisen laillisesti toimivan yrityksen on hoidettava, eikä siksi ole osa vastuullisuutta, joka monesti liitetään vapaaehtoisiin toimiin. Toisen näkemyksen mukaan taas verotus on juuri vastuullisuuden ytimessä.

Viime vuosikymmeninä laittomat rahavirrat ja veroparatiisitalous ovat kasvaneet voimakkaasti. Verot tulee maksaa sinne, missä verotettavaa tuloa syntyy ja veronmaksusta tulee kertoa avoimesti. Yritys voi todeta maksavansa veronsa, mutta maksaako yritys verot hyvän tavan mukaisesti? Verotus ei siis olekaan täysin selkeä asia, jonka voi tehdä mustavalkoisesti oikein tai väärin.

3.1.1 Yritysvastuun ja voiton tavoittelun suhde

Yritysten omistajien kannalta keskeistä on se, mikä yhteys yritysvastuulla ja yrityksen voitolla on. Takala (2000) nostaa esiin kolme yrityksen yhteiskunnallisen vastuun ideologiaa, joissa on erilainen näkemys yritysvastuun ja voitontavoittelun suhteessa. Samalla nämä ideologiat kuvastavat ainakin jossain määrin yritysvastuun käsitteen kehittymistä. Takalan esittämät ideologiat ovat omistajalähtöinen näkemys, sidosryhmälähtöinen näkemys sekä vastuullinen näkemys.

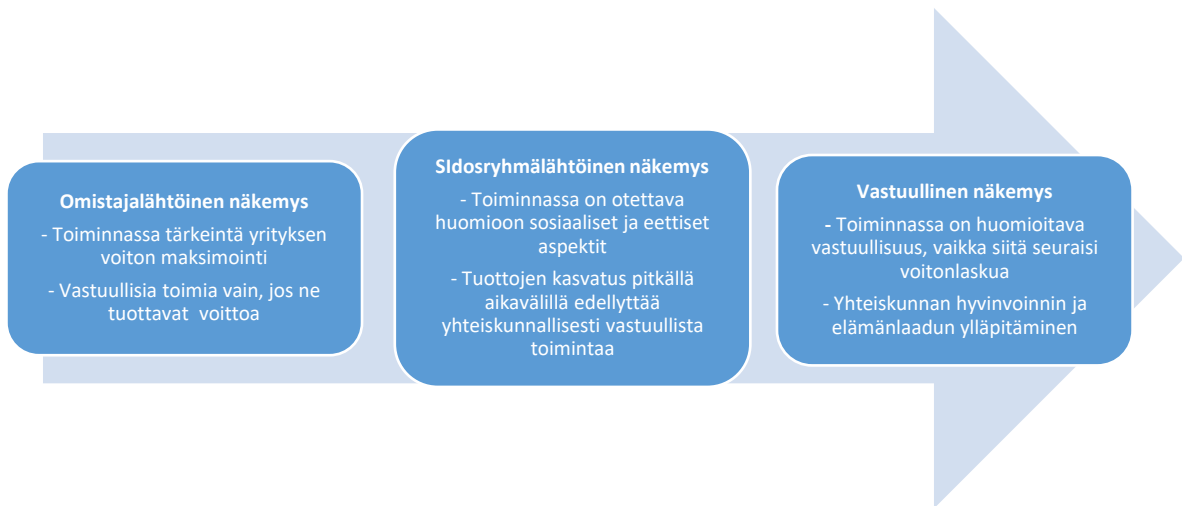
Omistajalähtöinen näkemys juontaa juurensa Milton Friedmanin ajatuksiin, jossa keskiö on yrityksen voiton maksimoinnissa (Friedman, 1970). Yrityksen tärkein tehtävä on tuottaa voittoa, ja jos muut tavoitteet ajavat tämän ohi, yritys ei todellisuudessa palvele sidosryhmiään. Milton ei tunnista yhteiskunnallisen vastuun kuuluvan yrityksen tehtäviin. Yrityksen vastuullisuutta mittaa se, kuinka hyvin se onnistuu tuottamaan voittoa. Friedmanin sanonta ”Yrityksen sosiaalisena vastuuna tulee olla voiton maksimointi” tiivistää omistajalähtöisen näkemyksen idean. Yrityksen päätöksenteossa valintoja ohjaa osakkeenomistajien arvon kasvattaminen.

Omistajalähtöisestä näkemyksestä on kehitytty kohti avarampaa näkemystä, sidosryhmälähtöistä näkemystä (Takala, 2000). Sidosryhmälähtöisessä näkemyksessä yrityksellä nähdään olevan muitakin tavoitteita kuin voiton maksimointi. Yritys ei ole vain taloudellinen toimija ja tarpeiden tyydyttäjä, vaan yritys myös luo tarpeita ja vaikuttaa omalla käyttäytymisellään markkinoihin. Näkemys korostaa sidosta yhteiskunnan ja yrityksen välillä, ja yrityksen on toiminnassaan otettava huomioon sosiaaliset ja eettiset aspektit.

Yritys ei ole pelkästään omistajien voiton maksimoinnin väline, vaan ensisijainen velvollisuus on tuottojen pitkän tähtäyksen optimointi ja kasvu. Yhteiskuntavastuun näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että pitkän tähtäimen voitontavoittelu edellyttää vastuullista toimintaa. Vastuullisen yrityksen aiheuttamat yhteiskuntahaitat eivät saa olla taloudellista toimintaa seuraavia hyötyjä suurempia. Vastuullisen toiminnan tavoitteet eivät silloinkään ole kiinteästi yrityksen tavoitteissa, ja ensisijainen tavoite on voiton tuottaminen.

Carriga ja Melé (2004, s. 54) toteavat, että tässä näkemyksessä arvon kasvattamisen ei nähdä olevan ristiriidassa sidosryhmien intressien täyttämisen kanssa. Sidosryhmäteorian lähtökohdaksi päätöksiä tehdessä tulee ottaa huomioon kaikkien sidosryhmien intressit. Jensen (2002) esittää pienen näkemyseron tähän, jossa päätöksiä tehdessä tulisi ajatella yrityksen pitkän aikavälin arvoa. Jensen sanallistaa tämän ”sivistynyt arvon maksimointi”, jossa on keskeistä pitkän tähtäimen arvon kasvu.

Takala (2000) esittää, että sidosryhmänäkemyksestä on edetty kohti vastuullista näkemystä. Vastuullisen näkemyksen mukaan yritysten on huomioitava ympäröivän maailman arvojen ja olosuhteiden muutokset toiminnassaan, vaikka siitä voisi seurata hetkeksi voitonlaskua. Vain voittoa tavoittelevat yritykset ovat tulevaisuudessa heikommassa asemassa. Vastuullisessa näkökulmassa tunnustetaan yhteiskunnallinen vastuu sekä rajoittavana tekijänä että mahdollisuutena. Yritystoiminnan päämääränä on pelkän voiton sijaan koko yhteiskunnan hyvinvoinnin ja elämänlaadun ylläpitäminen. Kuvio 3 havainnollistaa ideologioiden kehittymistä sekä niiden keskeisiä piirteitä.

Kuvio 3 Yhteiskuntavastuun ideologioita.

Sidosryhmäteoriassa on vahva maine vastuullisuustyön yhteydessä, mutta sitä kohtaan on esitetty myös kriittistä näkemystä. Heikkurisen ja Ketolan (2012) mukaan useiden eri sidosryhmien huomioonottaminen vastuullisuustyössä johtaa siihen, että yrityksen identiteetti ja maine perustuvat johonkin sellaiseen, jota yritys ei todellisuudessa ole. Sidosryhmäkeskeisessä lähestymisessä yritykselle syntyy monia kontekstista riippuvaisia identiteettejä, joista osa heijastaa vastuullisuutta, osa ei. Pitkällä tähtäimellä tämä ei ole yrityksen kannalta suotuisaa. Heikkurisen ja Ketolan mukaan yrityksen tulisi sen sijaan tavoitella yhtenäistä, yrityksen sisältä käsin muodostettua vastuullista identiteettiä, joka johtaa toivottuun yrityskuvaan ja maineeseen. Vastuullisuustyö lähtee siis identiteetin muodostamisesta yrityksen seinien sisällä, mikä ei ole sidosryhmistä riippuvaista. Heikkurinen ja Ketola kutsuvat tätä lähestymistapaa vapaasti käännettynä tietoinen lähestymistapa (*awareness approach*).

Vaikka yritysvastuu ja vastuullisuusviestintä ovat olleet keskustelunaiheena jo pitkään ja vastuullisuuden merkitys on tunnistettu, ei ole yksiselitteistä, kuinka yritykset suhtautuvat yritysvastuuseensa suhteessa voitontavoitteluun sekä siihen, tuottaako vastuullisuus suoraan tuloja. Schulttz ja Wehmeier (2010, s. 23) nostavat esiin, että yritykset kohtaavat suuria jännitteitä taloudellisten, ekologisten ja sosiaalisten vaatimusten välillä. Nämä

vaatimukset ovat usein ristiriitaisia. Kirjoittajien mukaan vastuullisuus ei ole yksiselitteisesti tuottoa nostava tekijä. Kirjoittajien mukaan yritysten tulee harkita huolella ennen vastuullisuudesta kuuluttamista, sillä julistamalla vastuullisuustoimista yritys tekee itsensä tilivelvolliseksi yleisölle sekä politiikoille. Kirjoittajien mukaan puhumalla avoimesti sidosryhmien erilaisista sekä ristiriitaisista vaatimuksista yritykset osoittavat kuuntelevansa julkisia vaatimuksia.

Du ja muut (2010, s. 8–9) toteavat, että vastuullisuuden kautta saadaan useita etuja. Vastuullisuuden kautta luodaan suotuisia sidosryhmäasenteita ja -käyttäytymistä, yrityskuvan rakentamista sekä sidosryhmäsuhteiden vahvistamista. Keskeiseen rooliin nousee vastuullisuusviestintä, sillä sidosryhmien vähäinen tietoisuus ja sen myötä syntyvä skeptisyys ovat vastuullisuusinvestointien kautta saavutettavien hyötyjä esteenä. Sidosryhmät haluavat saada tietoa yritysten vastuullisuudesta, mutta ne tulevat helposti epäileväisiä yrityksen motiiveista mainostaa vastuullisuuttaan. Yritysten tuleekin viestiä vastuullisuudesta oikealla tavalla ja tehokkaasti sidosryhmilleen. Haasteena tässä on poistaa sidosryhmien skeptisyyttä.

Vastuullisuuden kautta yritys voi tavoitella voiton lisäksi muitakin asioita. Brancon ja Rodriguesin (2008, s. 686) mukaan yhtiöt tavoittelevat vastuullisuuden kautta hyviä suhteita sidosryhmiin, kilpailuetua, pitääkseen yllä vastuullista kuvaa sekä positiivista mainekuvaa. Du ja muut (2010, s. 8–9) nostavat esiin, että vaikka vastuullisuuden avulla yritys voi vaikuttaa sidosryhmien asenteisiin, yrityksen ja sidosryhmien välisiin suhteisiin sekä yrityskuvaan, suurin motiivi on silti tuotot, jotka näiden avulla saavutetaan. Vaikka voitto olisikin suurin vastuullisiin toimiin ajava tekijä, niin yritysten toimilla ja näkemyksillä on niiden omaa voittoa suurempi merkitys. Yritykset voivat vaikuttaa positiivisesti muutokseen laajemmin vastuullisuuden kentällä.

Wang (2014) nostaa esiin kaksi eriävää näkemystä, miten vastuullisuuteen suhtaudutaan. Toinen on vapaasti käännettynä vastuu taakkana -näkemys (*burden opinion*), jossa vastuullisuus nähdään taakkana. Tässä näkemyksessä pelätään sitä, että vastuullisuudesta seuraa lisää velvollisuuksia, jotka nostavat kuluja. Wang esittääkin, että vastuullisuuden

kautta saavutettavat hyödyt voivat kuitenkin tulla hitaasti, ja toivottua vaikutusta ei näy välttämättä vielä lyhyessä ajassa. Vastuu taakkana -näkömyksen vastakohtana Wang esittää vapaasti käännettynä vastuu tuottoa edistävänä -näkömyksen (*proliferation*). Tässä näkömyksessä yritys näkee vastuullisuuden tehokkaana tapana tehdä tuottoa. Vastuullisuuden ja voitontavoittelun ei nähdä olevan ristiriidassa ja pitkässä juoksussa näiden kahden välinen suhde on positiivinen. Näkömykseen kuuluu myös ajatus siitä, että vastuuta ei toteuteta vain siksi, että sen kautta saavutetaan voittoa. Yritysten vastuulla on toimia vastuullisesti. Wangin mukaan näkömyksien keskeinen ero on siinä, kuinka pitkällä tähtäimellä voittoa katsotaan. Vastuu taakkana -näkömyksessä katse on lyhyen tähtäimen vaikutuksissa, vastuu tuottoa edistävänä -näkömyksessä katse on kauempana tulevaisuudessa.

Tammilehto (2018) kirjoittaa Nordean teettämästä tutkimuksesta, jonka mukaan vastuullisella toiminnalla on vaikutusta yhtiön arvoon. Tutkimuksessa selvisi, että parhaan vastuullisuusluokituksen saaneiden yritysten sijoitetun pääoman tuotto ja osakkeen arvonkehitys olivat noin viisi prosenttia paremmat kuin alhaisempien luokituksen saaneiden yhtiöiden tuotot. Vastuullisuusluokitus heijastui myös osakkeen hinnan vaihteluun pörssissä – mitä vastuullisempi, sen vähemmän hinnan vaihtelua. Sijoituskohteilta vastuullisuutta edellyttävät erityisesti nuoret kuluttajat. Al-Dahin ja muiden (2018, s. 1513) mukaan sijoittajien suhtautumisessa vastuullisuuteen vaikuttaa laajempi taloudellinen ympäristö. Vastuullisuuden ”teho” riippuu makroekonomisesta ympäristöstä. Tiukkoina aikoina, kuten finanssikriisin aikana, sijoittajat eivät välttämättä näe vastuullisuuteen investointia positiivisena asiana. Normaalisessa taloudellisessa tilassa taas vastuullisuuteen sitoutumisella on positiivisia vaikutuksia.

Nykypäivänä vallalla näkyisi olevan suosittu ajatus, että vastuullisuudella voidaan saavuttaa kilpailuetua. Joutsenvirta ja muut (2013, s. 14) nostavat esiin strategisen etiikan ajattelun. Strategisessa etiikassa vastuullisuuden kautta uskotaan saavuttavan voittoa. Yritysvastuuseen on siis välineellinen suhtautuminen: se ei ole itsessään tärkeää, vaan sen kautta saavutetaan jotain tärkeää.

Strategisen etiikan ajattelulla eli pelkällä liiketaloudellisen kannattavuuden korostamisella on kuitenkin riskinsä (Joutsenvirta ja muut, 2013, s. 15, 26). Yritysten toimet vaikuttavat laajasti koko yhteiskuntaan ja elinympäristöömme, ei pelkästään yrityksen tuottoon. Yritykselle mieluisin ratkaisu ei välttämättä ole mieluisin ratkaisu ympäristön kannalta. Jos yritys toteuttaa vastuuta vain oman voiton näkökulmasta ottamatta huomioon ympäröivää yhteiskuntaa, voi tällainen vastuullisuus johtaa vakavien epäkohtien ylläpitämiseen. Yhteiskunnan kannalta olisi tärkeää, että yritysten yhteiskuntavastuun toteuttamisessa tavoitteina ei ole vain liiketoimintaedut. Joutsenvirran ja muiden näkemyksen mukaan yritysvastuu onkin paljon enemmän, kuin voittoa edistävät toimenpiteet. Kirjoittajien mukaan voitontavoittelu ja kilpailukyvyyn edistäminen ovat yhä heikompija perusteluja kiistelyjen toimien puolustuksessa.

3.1.2 Vastuullisuuden edistäminen

Vastuullisuuden kautta voidaan saavuttaa hyötyjä, mutta hyödyt eivät tule pelkästään vastuullisia toimia tekemällä. Costan ja Menichinin (2013) mukaan vastuullisuuden kautta saatavat hyödyt riippuvat pitkälti siitä, kuinka sidosryhmät mieltävät yhtiön sitoutuvan vastuullisuuteen. Costan ja Menichinin mukaan sidosryhmien mielikuviin voi vaikuttaa osallistamalla sidosryhmiä vastuullisuuden määrittelyyn. Eri sidosryhmillä voi olla erilainen vaikutus yhtiön toimintaan ja näin ollen sidosryhmä voi olla avainasemassa joko tukemassa tai heikentämässä vastuullisuustoimia (Costa & Menichini 2013; Roper & Schoenberger-Orgad, 2011). Myös OECD:n ohjeistuksessa painotetaan sidosryhmäsuhteita vastuullisen ja taloudellisesti vakaan yrityksen kasvattamisessa (OECD, 2015).

Pankkien vastuullisuustoimia tutkivat Calabrese ja Lancioni (2008, s. 122) esittävät, että mikäli sidosryhmät eivät koe vastuullisuusinvestointien saavan aikaan hyötyjä, ovat ne yrityksen kannalta tehottomia. Tämä on ratkaistavissa kirjoittajien mukaan vahvistamalla sidosryhmien ja yritysten välillä olevaa suhdetta. Näin sidosryhmät voivat tuntea vastuullisuuden kautta saavutettavat edut. Yrityksen tulee olla tietoinen sidosryhmiensä tar-

peista, jotta se voi vastata niihin tehokkaasti. Sidosryhmien tyytyväisyys vaikuttaa positiivisesti käsitykseen vastuullisuustoimista. Edistääkseen ohjaamiensa yritystensä vastuullisuutta ja sen kautta saavutettavia hyötyjä omistajaohjauksen kannattaisi siis kannustaa yrityksiä aktiiviseen sidosryhmäyhteistyöhön vastuullisuuden saralla.

Pelkän yrityksen oman hyödyn lisäksi valtion ohjaamalla yrityksillä on laajempaa vaikutusta. Córdoba-Pachón ja muut (2013, s. 207) nostavat esiin, että valtion omistamilla yrityksillä on iso rooli, ja niiden vastaukset olemassa oleviin ja tulevaisuuden haasteisiin voivat vaikuttaa vahvasti eri alueiden tilaan. Steurer ja muut (2012) tutkivat, kuinka hallitukset voivat vaikuttaa yritysten vastuullisuuteen Euroopassa. He havaitsivat neljä eri teemaa, joilla voidaan edistää vastuullisia yritystoimia. Ensimmäisenä mainitaan tietoisuuden lisääminen vastuullisuudesta. Toisena mainitaan läpinäkyvyyden ja tiedonannon edistäminen. Steurer ja muut mainitsevat, että hallituksella voi olla merkittävä rooli vastuullisuusraportoinnin ja sen laadun edistämässä. Kolmantena mainitaan kestäviin investointeihin kannustaminen. Neljäntenä mainitaan esimerkiksi johtaminen, esimerkiksi tekemällä omat hankinnat kestävästi. Vaikka tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole selvittää hallituksen toimien vaikutusta vastuullisuuteen, voidaan tutkia, tuleeko näitä keinoja tai niiden edistämistä esiin omistajaohjauksen vuosikertomuksissa.

Córdoba-Pachón ja muut (2014) tutkivat vastuullisuuden toteuttamista Espanjan valtio-omisteisissa yhtiöissä. Edistääkseen vastuullisuutta ja taklatakseen vastuullisuuden edistämiseen liittyviä haasteita myös Córdoba-Pachón ja muut korostavat sidosryhmäyhteistyön tärkeyttä. Kirjoittajien mukaan on tärkeää tunnistaa eri sidosryhmät, niiden roolit ja intressit. Kirjoittajat esittävät, että sidosryhmien moninaisuus voi olla enemminkin mahdollisuus kuin taakka.

Vastuullisuuden edistämässä on johtajalla keskeinen rooli. Vastuullisuuden edistämisen tiellä voi olla yhtiön johtaja. Heath ja Norman (2004) esittävät, että johtajien valta voi olla haaste vastuullisuuden implementointiin valtio-omisteisissa yhtiöissä. Valtio-

omisteisissa yhtiöissä on yhteiskunnallisia ja taloudellisia tavoitteita ja vaatimuksia ja vaikuttimia tulee laajasti eri suunnilta. Valtio-omisteisen yhtiön johtaja voi oikeutta vastuullisuustoimien laiminlyömisen esimerkiksi taloudellisilla seikoilla.

Córdoba-Pachón ja muut (2014) esittävät, että pelkkä johtajan tietoisuus vastuullisuudesta ei välttämättä johda vastuullisuuden edistämiseksi organisaatiossa. Esteenä voi olla organisaation sisäiset syyt, kuten strategia, jossa ei vaadita vastuullisuutta, tai ulkopuoliset syyt, kuten viranomaisten vähäiset vaatimukset vastuullisuudesta. Pelkkä vastuullisuuden tunnistaminen ei vielä johda vastuullisten toimien toteuttamiseen. Kirjoittajat esittävätkin, että yksi keino tukea johtajia vastuullisuuden edistämässä on vastuullisuuden sisällyttäminen strategiaan.

3.1.3 Omistajaohjauksen yhteiskuntavastuu

Yritysten suhtautuminen vastuullisuuteen vaihtelee. Tämän tutkimuksen kannalta on tässä kohtaa olennaista kartoittaa, miten valtio suhtautuu ohjaamiensa yritysten vastuullisuuteen.

Osakeyhtiölain mukaisesti yhtiön tarkoituksena on voiton tuottaminen osakkeenomistajille. Valtion ollessa omistaja nousee esiin kysymys siitä, mikä on valtion rooli vastuullisuudessa. Roper ja Schoenberger-Orgad (2011) esittelevät tutkimuksessaan tapauksen, jossa uusiseelantilainen valtio-omisteisen sähköyhtiön valtio-omisteinen tytäryhtiö katkaisi sähköt sähkölaskun maksamattomalta asiakkaalta, minkä seurauksena asiakkaan sähköllä toimiva happilaite ei saanut virtaa ja asiakas menehtyi. Yhtiö oli sitoutunut kestävyyteen ja sosiaaliseen vastuuseen, ja tapauksen seurauksena yhtiötä syytettiin teko-pyhyydestä. Valtio yhtiön omistajana sai syytöksiä siitä, että oli tapauksessa priorisoinut tuoton vastuullisuuden edelle. Suomenkaan valtio ei ole säästynyt syytöksistä vastuuttomuudesta, vaikkakaan ei tosin yhtä rajuilta kuin edellä mainittu tapaus. Postin tapauksessa säästöjä pyrittiin tekemään jo entuudestaan pienipalkkaisten työntekijöiden palk-

kaa alentamalla (Hakahuhta & Kinnunen, 2020; Laitinen, 2019). Epäselväksi jäi, oliko hallitus antanut myönnytyksensä näille toimille. Joka tapauksessa epäluottamuksen seurauksena omistajaohjausministeri Sirpa Paatero sekä myöhemmin pääministeri Antti Rinne ja sen myötä koko hallitus erosivat. Vaikka Suomessa onkin ollut kohuja vastuullisuuden osalta valtio-omisteisissa yhtiöissä, on Suomi silti Ruotsin kanssa edelläkävijänä yhteiskuntavastuun sisällyttämisessä omistajaohjauksen periaatteisiin kansainvälisesti vertailtuna (Tuominen-Thuesen ja muut, 2019, s. 10). Tämä ei tosin ole tae vastuullisuuden toteutuksesta.

Periaatepäätöksessä, johon on kirjattu omistajaohjauksen periaatteet ja joka toimii omistajaohjauksen ohjenuorana, otetaan kantaa vastuullisuuteen. Vuoden 2007 periaatepäätöksessä vastuullisesta toiminnasta on muutama maininta. Vuoden 2011 periaatepäätöksessä vastuullisuudesta on laajemmin puhetta. Vuoden 2016 periaatepäätöksessä vastuullisuus on jo selkeä teema (Periaatepäätös 2016, s. 3–4). Periaatepäätöksessä nostetaan esiin hallitusohjelman visio vuodelle 2025, jossa yhdeksi Suomen kilpailukykyä rakentavaksi tekijäksi on nostettu kestävä kehitys. Vision saavuttamiseksi periaatepäätökseen on listattu kahdeksan toimintatavan muutosta omistajaohjauksen strategiaan. Yksi näistä koskee vastuullisuutta: ”Yhteiskuntavastuu valtionyhtiöiden perusarvoksi”.

Periaatepäätöksessä nostetaan esiin, että valtionyhtiöiden on toimittavana esimerkkinä yhteiskuntavastuun saralla (Periaatepäätös, 2016). Periaatepäätöksessä tunnistetaan yhteiskuntavastuu keskeiseksi tekijäksi kilpailukyvyn kannalta. Periaatepäätöksessä mainitaan, että ”Yhteiskuntavastuun kantaminen lähtee periaatteesta, että yritys osana yhteiskuntaa pärjää sitä paremmin, mitä ympäröivä yhteiskunta voi.”, ”Yhtenä osana pitkäjänteisen kilpailukyvyn kasvattamista on myös yhteiskuntavastuun kantaminen.” sekä ”Valtio-omistaja haluaa omistajan keinon edistää vastuullista yritystoimintaa, koska se tukee yhtiöiden maineen rakentamista ja omistaja-arvon kasvua pitkällä aikavälillä.” Periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuu kuitenkin liitetään ennen kaikkea taloudelliseen vastuuseen. Sosiaalinen ja ympäristöllinen mainitaan vasta periaatepäätöksen liitteessä.

Omistajaohjauksen yhteiskuntavastuusta puhutaan jo varsinaisessa dokumentissa jonkun verran, mutta sille on lisäksi oma liitteensä. Periaatepäätöksen vastuullisuudessa taloudellisella vastuulla on suuri painoarvo. Periaatepäätöksessä painotetaan sitä, että valtion omistamien yhtiöiden tulee rakentaa kilpailukykyään pitkäjänteisesti. Periaatepäätöksessä todetaan, että ”Yrityksen tulee ottaa päätöksenteossaan taloudellisten tekijöiden lisäksi huomioon toiminnan sosiaaliset ja ympäristölliset vaikutukset.” Tämä on suora viittaus siihen, että taloudelliset tekijät ovat tärkeimmät, ja niiden lisäksi on muut vastuullisuuden alueet otettava huomioon.

Periaatepäätöksessä verotus nähdään osaksi vastuullisuutta, ja on itse asiassa vastuullisuuden keskeinen asia. Periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuun kantamisen esimerkkinä annetaan verojen maksaminen siihen maahan, millä tulos syntyy. Samassa yhteydessä todetaan, että veroparatiisien käyttö ei hyväksyttävää.

3.2 Vastuullisuusviestintä

Kuluttajat ja kansalaiset odottavat vastuullisuudesta viestimistä ja vastuullisuusviestintä on keskeisessä roolissa vastuullisuuden hyötyjen saavuttamisessa. Lisäksi vastuullisuudesta viestimisestä on laissa säädelty. Tässä luvussa käydään läpi vastuullisuusviestintää ja pureudutaan syvemmin omistajaohjauksen vastuullisuusviestintään.

3.2.1 Yrityksen vastuullisuusviestintä ja vastuullisuusraportti

Vastuullisuudesta viestiminen ei ole yksiselitteistä. Sidosryhmät vaativat saada tietoa yritysten vastuullisuudesta, mutta tulevat toisaalta helposti epäluuloiseksi, jos yritykset aggressiivisesti markkinoivat vastuullisuustoimiaan (Harmaala & Jallinoja, 2014, luku 8.3). Yritysvastuun raportointia onkin syytetty siitä, että vastuullisuusraportit luodaan ensisijaisesti mainoskampanjaksi yrityksen todellisen yritysvastuun tason viestimisen sijasta. Vastuullisuusviestinnän keskeinen haaste on se, kuinka viestiä niin, että saa minimoitua

sidosryhmän skeptisyyttä ja vakuuttaa heitä siitä, että vastuullisuustoimia tehdään ai-doista haluista, ei voitosta, johtuen (Du ja muut, 2010, s. 17). Schultzin ja Wehmeierin (2010, s. 23) mukaan yritysten tulisi harkita ennen kuin kuuluttavat vastuullisuuttaan, koska vastuullisuudesta kuuluttaessaan yritys tulee vastuulliseksi näistä puheista yleisölle. Monia yrityksiä onkin syytetty viherpesusta, eli tyhjästä lupauksista ympäristön kunnioittamisessa (Halme & Joutsenvirta, 2013, s. 253–254). Viherpesun pelko voi kuitenkin kääntyä itseään vastaan, ja esiin on noussut myös viherpiilottelun käsite. Viherpiilottelussa kuluttajille ei viestitä tarpeeksi vastuullisuudesta viherpesun leiman pelossa.

Yrityksiä on kritisoitu siitä, että monesti lupaukset ympäristön kunnioittamisesta voivat olla pelkkää sanahelinää. Christensen ja muut (2013, s. 373) tuovat eri näkökulman ja esittävät pyrkimyspuheen (*aspirational talk*) käsitteen vastuullisuusviestinnän yhteydessä. Pyrkimyspuheella kirjoittajat viittaavat viestintään, jolla ilmaistaan ideaaleja ja aikomuksia enemmän kuin varsinaisia toimia. Pyrkimyspuhe siis viittaa eroihin sanojen ja toiminnan välillä. Christensenin ja muiden keskeinen väittäminen on, että vaikka pyrkimyspuhe ei kerro todellisista vastuullisista toimista joita on tehty ja vaikka puhe ei täysin heijastaisi organisaation todellisia toimia, niin sillä on potentiaalia kehittää yrityksen tulevaisuuden vastuullisuutta. Puhe vastuullisista toimista, joita ei ole vielä tehty, voi siis olla tärkeä keino rakentaa ja edistää vastuullisuutta.

Vastuullisuusviestinnän saralla läpinäkyvyys on keskeistä. Pitkään läpinäkyvyys liitettiin mahdollisuuteen päästä tietoon käsiksi. Christensen ja Cheney (2015, s. 70–71, 85) esittävät, että läpinäkyvyys ole näin yksiselitteinen käsite. Läpinäkyvyyteen kuuluu tekojen esiintuomista, esittämistä, selittämistä, raportointia ja tarkkailua. Myös Golob ja muut (2013, s. 188) nostavat esiin, että pelkkä mahdollisuus päästä käsiksi tietoon ei riitä. Heidän mukaan vastuullisuusviestinnällä on tärkeä rooli vastuullisuuden käsitteen ja tarkoituksen rakentamisessa ja keskustelussa. Schoeneborn ja Trittin (2013, s. 206) korostavat vastuullisuusviestinnän muutoksen tekevää vaikutusta. Kirjoittajien mukaan vastuullisuusviestinnän rakenteella ja muodolla vaikutetaan ihmisten näkemyksiin. Vastuullisuusviestinnän ei pitäisi olla vain informaation levittämistä, vaan siihen kuuluu myös järjestyttäminen (*sensemaking*).

Vastuullisuudesta voidaan viestiä usein eri keinoin, kuten esimerkiksi henkilöstö- ja asiakaslehdissä, esitteissä, tuotepakkauksissa sekä sidosryhmäyhteistyössä ja julkisessa keskustelussa (Halme & Joutsenvirta, 2013, s. 246). Keskeinen ja vakiintunut vastuullisuusviestinnän muoto on vastuullisuusraportti. Laissa määrätään tietyt ominaisuudet täyttävien yhtiöt raportoimaan yhteiskuntavastuusta (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2019). Lainsäädäntö pohjautuu EU:n direktiiviin. Velvoite koskee suuria, yleisen edun kannalta merkittäviä yhtiöitä, joiden henkilömäärä ylittää tilikauden aikana keskimäärin 500 henkeä. Näiden yhtiöiden liikevaihdon tulee olla yli 40 miljoonaa euroa tai taseen 20 miljoonaa euroa.

EU:n direktiivi velvoittaa yhtiöt raportoimaan omista toimintalinjoistaan, jotka koskevat ympäristöä, työntekijöitä ja sosiaalisia asioita, ihmisoikeuksia sekä korruption ja lahjonnan torjuntaa (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2019). Laissa ei anneta tiukkoja ohjeistuksia siitä, missä muodossa yhtiö tiedot esittää. Vastuullisuudesta onkin raportoitu osana toimintakertomusta tai erillisenä vastuullisuusraporttina.

Vastuullisuusraportilla on keskeinen rooli sijoittajien näkökulmasta (Harmaala & Jallinoja, 2014, luvut 8.2, 8.3). Vaikka yhteiskuntavastuu nähdään voittoa tuottavana tekijänä, liittyy yritysten yhteiskuntavastuuseen merkittäviä kustannuksia, riskejä ja velvoitteita, jotka voivat vaikuttaa sijoittajan päätökseen osakkeiden ostamisesta. Niinpä tilinpäätösraporttiin on annettu suosituksia sisällyttää tietoja kuvaamaan yrityksen yhteiskuntavastuun hoitoa ja tilaa. Yhteiskuntavastuuraportointi on keino tuoda laajasti informaatiota päätöksenteon tueksi esimerkiksi sijoittajille. Yritysvastuuraportin tärkein tehtävä on välittää lukijalle relevanttia tietoa yrityksen toiminnasta, tavoitteista ja aikaansaannoksista (Kurittu, 2018, s. 7). Mikäli raportti ei onnistu tässä tehtävässä, sen olemassaolo on kyseenalainen eikä yritysvastuuraportin kautta saatavia hyötyjä tavoiteta.

GRI (Global Reporting Initiative)-standardi on yritysvastuuraportoinnissa laajasti käytetty ja arvostettu standardi (Kurittu, 2018, s. 13). GRI:n tarkoituksena oli luoda yritysvastuun raportoinnille tilinpäätösraportointia vastaavat kehykset. GRI on julkaissut kahden viime vuosikymmenen aikana neljä ohjeistoa ja uusimpana on GRI-ohjeiston muuttaminen

standardiksi. Ensimmäiset ohjeistot vuoden 2000-luvun alulla avoimuus oli keskiössä, mikä näkyi pitkinä ja paljon informaatiota sisältävinä raporteina. Tästä seurauksena vuoden 2006 ohjeistossa keskeistä oli olennaisuuden periaate, eli raportioijan tulee keskittyä raportoimaan vain oman toiminnan tärkeimmistä vaikutuksista ja sidosryhmän odotuksista. Viimeisimmässä ohjeistossa vuodelta 2013 keskiöön nousi arvoketjuajattelu. Vastuullisuus ja siitä raportointi tulee ulottaa koko toimitusketjuun, ei vain omalle tontille. 2016 uskottavuuden ja aseman vankistamiseksi muutettiin GRI-ohjeisto standardiksi, minkä myötä kieli muuttui monimutkaisemmaksi ja kapulakielisemmäksi. Sisällön suhteen suurta eroa ei ole vuoden 2013 ohjeisiin. Jatkossa tarkoituksena on päivittää standardin sisältöä tarpeen mukaan, ei tehdä kokonaan uusia ohjeistuksia.

3.2.2 Omistajaohjauksen yhteiskuntavastuuviestintä

Valtio omistajan roolissa vaatii yhtiöiltä raportointia yritysvastuutavoitteiden saavuttamisesta, tehdyistä toimenpiteistä tavoitteiden saavuttamiseksi sekä seuraavien vuosien tavoitteista (Periaatepäätös 2016, s. 31). Lisäksi edellytetään yhtiöiden raportointia yritysvastuusta vuosikertomuksessaan. Omistaja vaatii yhtiöiltä vastuullisuusraportointia, mutta myös valtiolta voidaan omistajan roolissa odottaa vastuullisuudesta viestimistä. Valtiolla ei ole erillistä vastuullisuusraporttia ohjaamiensa yritysten vastuullisuudesta. Sen sijaan vastuullisuutta käsitellään omistajaohjauksen vuosikertomuksessa.

Eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämässä tutkimuksessa selvisi, että Suomella on puutteita omistusohjauksen valvonta- ja raportointisysteemissä eduskunnan näkökulmasta (Kankaanpää ja muut, 2011, s. 5-6, 8). Vastuullisuuden viestimisen osalta tutkimuksessa ehdotettiin, että raportoinnissa otetaan kantaa siihen, miten hallitus ja sen ministeriöt ovat omistajaohjauksessaan edistäneet yhteiskuntavastuuseen liittyviä periaatteita ja tavoitteita. Samassa tutkimuksessa ehdotettiin, että vuosikertomusten raportointi voisi olla analyttisempää. Omistajaohjauksen vastuullisuusviestinnästä ei löydy valtioneuvoston julkaisujen mainintojen lisäksi aiempaa tutkimusta. Tässä tutkimuksessa pyritään täyttämään tätä aukkoa.

4 Vastuullisuus omistajaohjauksen vuosikertomuksissa

Tässä luvussa analysoidaan ja esitellään tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten omistajaohjauksen vuosikertomuksissa puhutaan vastuullisuudesta. Luvussa 4.1. vastataan ensimmäiseen tarkentavaan tutkimuskysymykseen ja luvussa 4.2. vastataan toiseen ja kolmanteen tarkentavaan tutkimuskysymykseen.

4.1 Vastuullisuuden käsittely omistajaohjauksen vuosikertomuksissa

Tässä luvussa vastataan ensimmäiseen tarkentavaan tutkimuskysymykseen, eli miten laajasti vastuullisuus on esillä vuosikertomuksissa eri vuosina. Vastattaessa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vuosikertomukset luettiin läpi kokonaisuudessaan ja muodostettiin ymmärrystä siitä, miten vastuullisuus on läsnä vuosikertomuksissa.

Ennen vuotta 2011 ei vuosikertomuksissa ole mainintoja vastuullisuudesta. Vastuu-termi nousee esiin vain niissä kohdin, kun kerrotaan, että jokin asia on jonkun ministeriön vastuulla. Vuoden 2011 kertomuksessa vastuullisuus nousee esiin, ja aikavälillä 2011–2018 vastuullisuuden käsittelyssä voidaan nähdä muutoksia. Taulukkoon 2 on koostettu tietoa omistajaohjauksen vuosikertomuksista erityisesti vastuullisuuden osalta.

Taulukko 2 Omistajaohjauksen vuosikertomusten vastuullisuus.

Vuosi	Vuosikertomus	Hallituksen vuosikertomuksen liite	Sivumäärä	Yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja yritysvastuu yhdessä	Yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja yritysvastuu erikseen	Yritysvastuuluvun sanamäärä	Verojalanjälki + sanamäärä
2011	X		99	X		405	
2012	X		90		X	381	
2013	X		80		X	429	X 285
2014	X		80		X	661	X 416
2015	X		72		X	273	X 343
2016	X		72		X	251	X 222
2017		X	82		X	280	X 263
2018		X	88		X	163	X 79

Vuoden 2011 vuosikertomuksessa vastuu otetaan ensimmäistä kertaa kunnolla käsitte-
lyyn. Vuosikertomukseen tulee oma otsikkonsa aiheelle ”Yhteiskunnallinen vaikuttami-
nen ja yritysvastuu”. Ministerin katsauksessa vastuullisuudesta on puhetta kahdessa virk-
keessä. Viesti on se, että tulevaisuudessa omistajapolitiikassa tullaan painottamaan voi-
makkaammin yritys vastuun merkitystä. Yhtiökohtaisissa katsauksissa puhetta vastuulli-
suudesta ilmenee joidenkin yhtiöiden, kuten Nesteen kohdalla, mutta vähäisellä laajuu-
della.

Vuonna 2012 vuosikertomuksessa on oma otsikkonsa aiheelle ”Yritys vastuu”. Iso muutos
on se, että yhtiökohtaisissa raportoinneissa tulee jokaisen yhtiön kohdalle erillinen Yri-
tysvastuu-alaotsikko. Tämän alla kerrotaan yhtiön vastuullisuustoimista sekä pyrkimyks-
istä. Ministerin katsauksessa yritys vastuu mainitaan jo ensimmäisessä lauseessa ja li-
säksi sille on oma kappaleensa, jossa nostetaan esiin valtio-omistajan yritys vastuupro-
sessin kehittäminen. Vuoden 2013 vuosikertomuksessa on neljä teemaa, joista yksi
on ”Yritys vastuu”. Yritys vastuuluku laajenee, kun sen yhteyteen tulee verojalan jälkeä kä-
sittelevä osuus. Lisäksi yritys vastuuta käsittelevässä luvussa on oma osionsa FIBSin yri-
tys vastuututkimuksesta, jonka on kirjoittanut FIBSin toiminnanjohtaja. Ministerin kat-
sauksessa vastuullisuus nousee esiin siitä lähtökohdasta, että yritysten tärkein vastuu on
säilyä kilpailukykyisenä ja taloudellisesti kannattavana.

Vuoden 2014 vuosikertomusta voidaan pitää tietyllä tapaa ”vastuullisuuden huippuvuo-
tena”. Vuoden 2014 kertomuksessa on edelleen teemoja, joista yksi on yritys vastuu. Kah-
den edellisvuoden kertomuksissa olleet yhtiökohtaiset yritys vastuuosiot poistuvat joi-
denkin yhtiöiden kohdalla, joidenkin kohdalla ne säilyvät. Tästä huolimatta vastuullisuu-
desta on paljon puhetta. Ehkä tämä kertoo siitä, että vastuullisuuden nähdään olevan
osa kaikkea toimintaa, eikä vain erillinen osa-alue. Esimerkiksi Nesteen nelisivuisessa ra-
portoinnissa ei ole omaa yritys vastuuosiota, mutta vastuullisuudesta puhutaan läpi ra-
portoinnin. Vastuullisuus ja ilmastoasiat ilmaantuvat myös otsikkoihin. Nesteen rapor-
tointi on otsikoitu ”Puhtaamman liikenteen polttoainetta” ja Fortumin ”Päästötön tuo-
tanto on strategian kärki”. Vastuullisuutta käsittelevät osiot ovat sanamäärältään aineis-
ton laajimmat. Ministerin katsauksessa vastuullisuus ei ole mitenkään kantava teema,

mutta todetaan kuitenkin, että "Taloudellisen kannattavuuden lisäksi valtionyhtiöiden tuleekin toimia vastuullisesti ja esimerkillisesti, niin että yhtiöiden toiminta edistää laajasti Suomen valtion ja kansalaisten etua." Vuoden 2015 kertomus mukailee vuoden 2014 kertomusta, mutta vastuullisuutta käsittelevät osiot ovat edellistä vuotta lyhemmät. Ministerin katsauksessa sen sijaan vastuullisuus saa paljon tilaa, ja se on keskiössä peräti kahden kappaleen verran. Esiin nousee, että valtion omistamien yhtiöiden on näytettävä esimerkkiä yhteiskuntavastuun kantamisessa. Yhteiskuntavastuun periaatteeksi nostetaan se, että yritys osana yhteiskuntaa pärjää sitä paremmin, mitä paremmin yhteiskunta voi. Yhteiskuntavastuun kantamisesta annetaan verotukseen liittyviä periaatteita ja esimerkkejä.

Vuonna 2016 ei ole enää neljän edellisen vuoden lailla yritysvastuuosiota, vaan palataan vuodesta 2011 tuttuun osioon "Yritysvastuu ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen". Yritysvastuuta ja yhteiskunnallista vaikuttamista on silti käsitelty omissa alaluvuissaan. Yhtiökohtaiset osiot ovat vain yksisivuisia, kun esimerkiksi vuoden 2014 kertomuksessa Nesteen osuus oli neljä sivua. Tämä näkyy myös siinä, että vastuullisuudesta ei niiden yhtiöiden kohdalla, joista on aiemmin kirjoitettu useampi sivu, ole niin paljon puhetta. Yhtiökohtaisissa raporteissa on oma yritysvastuuosio, mutta se on otsikoitu eri tavoin, kuten Nesteen kohdalla "Vastuullisuusstrategian ja brändin välillä vahva linkki" ja Fortumin vastaavassa "For a cleaner world". Ministerin katsauksessa yritys vastuulle on oma kappaleensa, ja se liittyy vahvasti uuden periaatepäätöksen linjauksiin. Ministerin katsauksessa myös puhutaan valtion edelläkävijyydestä vastuullisuudessa.

Vuoden 2017 vuosikertomuksessa ei enää ole ministerin katsausta, ja vuosikertomuksessa on omat lukunsa yritys vastuulle ja verojalanjäljelle. Muutoin vuosikertomus noudattelee samaa linjaa kuin edellisenä vuonna. 2018 vuosikertomuksessa voidaan nähdä selkeä lasku aiempiin vuosiin vastuullisuuden osalta. Vaikka yritys vastuulle ja verojalanjäljelle on omat lukunsa, niiden pituus on selvästi lyhempi kuin aiempina vuosina. Yhtiökohtaisissa raportoinneissa yritys vastuuta käsitellään, mutta edellisvuoden tapaan sen rooli on pienentynyt.

Voidaan huomata, että vastuullisuuden käsittelyn laajuus omistajaohjauksen vuosikertomuksissa vaihtelee. Kaiken kaikkiaan voidaan ehkä hieman yllättäen todeta, että aineiston alkuvuosina vastuullisuudesta viestiminen on voimakkaampaa kuin loppuvuosina. Jokaisessa ministerin katsauksessa on otettu kantaa vastuullisuuteen, ja vastuullisuudesta on puhunut joku henkilö omilla kasvoillaan. Vuoden 2017 ja 2018 vuosikertomuksissa tämä on jäänyt kokonaan pois. Vahvimmin vastuullisuudesta puhumisen vähänemiestä viestii sen saamat sanamäärät. Neljän ensimmäisen vuoden yritys vastuulukujen si-
vumäärä on keskimäärin 460 sanaa, neljän viimeisimmän vuoden vastaava luku on 242. Vuonna 2013 tulee mukaan verotusta käsittelevä osuus. Verotusta käsittelevät osuudet ovat sanamääriltään suhteellisen tasaisia vuodesta toiseen lukuun ottamatta vuoden 2018 vuosikertomusta. Aiempina vuosina sanamäärä on 3–5-kertainen 222–416 sanalla verrattuna vuoden 2018 79 sanaan. Vuoden 2018 vuosikertomuksessa voidaan nähdä melko dramaattinen lasku myös muuten vastuullisuutta käsittelevissä osuuksissa. Tämä on yllättävää siitä näkökulmasta, että vastuullisuus on tämän päivän yritysmaailmassa yhä keskeisempi asia. Myös periaatepäätöksissä on vastuulle annettu enenevässä määrin palstatilaa, joten samaa olisi voinut odottaa vuosikertomuksissa. Tulevaisuudessa jää nähtäväksi, jatkuuko tämä laskeva trendi vastuullisuuden käsittelyssä.

4.2 Vastuullisuuden teemat ja suhtautuminen vastuullisuuteen

Tässä luvussa vastataan toiseen ja kolmanteen tarkentavaan tutkimuskysymykseen. Analyysin aineistona ovat vuosien 2011–2018 vuosikertomusten vastuullisuudesta kertovat luvut. Toisessa tarkentavassa tutkimuskysymyksessä etsitään vastausta siihen, mitä teemoja vastuullisuutta käsittelevissä puheissa nousee esiin vuosikertomuksissa eri vuosina. Aineistosta löydettiin kuusi eri teemaa, jotka esitellään luvuissa 4.2.1–4.2.6. Luvussa 4.2.6 etsitään lisäksi vastausta kolmanteen tutkimuskysymykseen, eli minkälainen on vastuullisuuden ja voiton tavoittelun suhde omistajaohjauksen vuosikertomuksissa. Luvussa 4.2.7 vedetään yhteen analyysin tuloksia.

Aineiston teemat on koottu taulukkoon 3. Aineistosta tunnistettiin yhteensä 127 analyysiyksikköä. Vasemmassa sarakkeessa on teeman nimi, teeman esiintyvyyttä analyyysiyksiköittäin aineistossa ja sulkeissa teeman suhteellinen osuus kaikista analyysiyksiköistä (luvut pyöristetty kokonaisluvuiksi). Toisesta sarakkeesta näkyy mistä alateemoista pääteema muodostuu. Loppuihin sarakkeisiin on merkattu vuosittainen alateemojen esiintyminen aineistossa analyysiyksiköittäin.

Taulukko 3 Aineistojen teemojen sekä alateemojen esiintyvyys aineistossa.

Teema, esiintymismäärä (suhteellinen osuus)	Alateema	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Valtion esittämät velvoitteet vastuullisuudesta yrityksiä kohtaan, 36 (28 %)	Vastuullisuusraportoinnin velvoite	1	1	1	1				
	Vastuullisten toimien velvoite		1		4	1	2	5	2
	Omistajan näkemyksen nostaminen			2	3				
	Omistajan kanta verotukseen			3	1	1	1	4	2
Yritysten vastuullisuustoiminnan raportointia, 36 (28 %)	Yritysten vastuullisuusraportoinnista raportointia	4	2	1	1				
	Yritysten vastuullisuudesta raportointia	2	3	2	2			1	
	Yritysten vastuullisten toimien arviointia			1		4	1	2	
	Yritysten verojalanjäljen raportoinnista raportointia			1	3	3	2		1
Omistajaohjauksen omat vastuullisuustoimet, 19 (15 %)	Omistajaohjauksen omat vastuullisuusteot		3	4	4	1	2	1	2
	Omistajaohjauksen teot verojalanjäljen eteen			2			1		
Perustelut vastuullisuudelle, 13 (10 %)	Vastuullisuuteen kannustavat tekijät	1	2	1	2	3	1	2	1
Vastuullisuuteen liittyvät tavoitteet, 11 (9 %)	Vastuullisuusraportointivelvoitteen tavoite	1	2						
	Valtio-omistajan tehtävä		1						
	Valtio-omistajan tavoite		2	3	1	1			
Vastuullisuuden määrittelyä, 11 (9 %)	Vastuullisuuden määrittelyä	2		2	2	1			1
	Vastuullisuuden ja riskien määrittelyä	2		1					

Tyypillisesti vastuullisuuden teemoista nousee mieleen ympäristövastuu, sosiaalinen vastuu ja taloudellinen vastuu. Omistajaohjauksen vuosikertomuksissakin mainitaan yhtiöiden raportoivan usein tämän jaottelun mukaisesti (Vuosikertomus 2011). Kuten taulukosta 3 voidaan huomata, omistajaohjauksen vuosikertomuksista esiin nousevat teemat eivät noudata tätä kaavaa. Tulkinnassa pureudutaan tarkemmin näihin teemoihin ja niiden esiintyvyyteen. Tarkoitus on muodostaa käsitys omistajaohjauksen vuosikertomusten vastuullisuuden käsittelystä.

Analyysiyksiköitä peilataan luvuissa 2 ja 3 esitettyihin teorioihin ja ideologioihin. Tulosten havainnollistamiseksi aineistosta esitetään esimerkkejä, jotka ovat suoria lainauksia tekstistä. Esimerkkien perässä oleva vuosiluku kertoo minkä vuoden vuosikertomuksesta katkelma on. Esiin nousseita teemoja käydään läpi niiden esiintymismäärän mukaisessa järjestyksessä suurimmasta pienimpään. Poikkeuksena on perustelut vastuullisuudelle - teema, joka kytkeytyy vahvimmin kolmanteen tutkimuskysymykseen. Teeman yhteydessä vastataan kolmanteen tutkimuskysymykseen, joten se käsitellään teemoista viimeisenä.

4.2.1 Valtion esittämät veloitteet vastuullisuudesta yrityksiä kohtaan

Keskeinen teema on valtion esittämät veloitteet vastuullisuudesta yrityksiä kohtaan, joka oli yhdessä yritysten vastuullisuustoiminnan raportoinnin rinnalla laajin. Teemaa esiintyy aineistossa 36 analyysiyksikön verran. Tähän teemaan kuuluvat kohdat, joissa tulee ilmi valtion kanta sekä veloitukset yrityksiä kohtaan vastuullisuuden osalta.

Vuosikertomuksissa valtio ilmoittaa velvoitteista vastuullisuuden osalta. Valtio omistajana ilmoittaa vastuullisuuteen liittyvistä toimista, joita se ohjaamiltaan yrityksiltään odottaa. Veloituksia oli eriasteisia: osa on vaatimuksia, osa toiveita ja osassa omistajaohjaus ilmoittaa vain näkemyksensä. Näkemyksen, veloituksen ja toiveen välisen eron voi huomata esimerkeissä (1) ja (2). Esimerkissä (1) valtio vain ilmoittaa näkemyksensä, mutta ei sitouta yrityksiä toimimaan sen mukaisesti.

- (1) Omistajaohjauksen näkemyksen mukaan hyvin johdettu yritysvastuu näkyy johdon sitoutumisena, riittävinä yritys vastuuresursseina ja osaamisena, hallituksen agendalla säännöllisesti, osana johtamisjärjestelmiä, selkeinä ja kunnianhimoisina tavoitteina ja tavoitteiden seuranta ja raportointina, osana palkitsemisjärjestelmiä sekä osana strategiaa ja arvoja. (2014)

Suoranaisen velvoituksen sekä toisaalta pelkän toiveen voi nähdä esimerkistä (2). Valtio velvoittaa osan yrityksistä raportoimaan vastuullisuudesta, osalle se asettaa siitä toiveen.

- (2) Marraskuussa 2011 julkaistussa omistajapoliittisessa periaatepäätöksessä valtio-omistaja asetti valtio-omisteisille yhtiöille joko velvoitteen tai toiveen raportoida yritys vastuusta. Täysin omistettujen yhtiöiden ja enemmistöomisteisten listaamattomien yhtiöiden edellytetään raportoivan vuosittain joko osana vuosikertomustaan tai erillisenä raporttina. Vähemmistöomisteisilta yhtiöiltä toivotaan samaa. (2011)

Kun tarkastellaan aineistoa eri vuosilta, huomataan, että alkuvuosien vuosikertomuksissa (2011–2014) velvoitukset keskittyivät nimenomaan yritys vastuusta raportointiin. Esimerkin (2) kaltainen teksti löytyy pienillä muutoksilla kaikista kertomuksista vuosina 2011–2014. Raportointivaatimus on ymmärrettävä, sillä kuten Halme ja Joutsenvirta (2013, s. 246) toteavat, vastuullisuusraportti on vastuullisuusviestinnän keskeinen muoto. On ymmärrettävää, että valtio sitä vaatii. Vastuullisuusraportointi on myös selkeä asia, jota valtio voi vaatia ja jonka yritys joko tekee tai ei tee. Velvoitteen toteutumista on seurata.

Raportointivaatimus liittyy yhteen Steurerin ja muiden (2012) mainitsemista hallituksen neljästä keinosta vaikuttaa vastuullisuuteen. Tämä keino on läpinäkyvyyden ja tiedonannon edistäminen. Vaatimalla yrityksiä raportoida vastuullisuutta valtio edistää yritysten tiedonantoa sekä läpinäkyvyyttä vastuullisuuden osalta. Steurer ja muut myös toteavat, että hallituksella voi olla merkittävä rooli vastuuraportoinnin ja sen laadun edistämässä. Omistajaohjauksen vuosikertomuksissa valtio pyrkii selkeästi edistämään vastuullisuusraportointia.

Vaatimuksen voi ajatella olevan ymmärrettävä myös siitä syystä, että lain mukaan suurten yritysten on raportoitava yhteiskuntavastuustaan (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2019). Tämä laki tuli kuitenkin voimaan vasta 29.12.2016. Vaatimus vastuullisuusraportoinnista esiintyy nimenomaan ennen tätä, vuosina 2011–2014. Vuoden 2014 jälkeen tällaista vaatimusta ei ole ilmaistu vuosiraportissa. Voidaan siis huomata, että vastuullisuudesta raportoinnin osalta valtio on pyrkinyt edelläkävijyyteen. Toisaalta ensimmäiset GRI-ohjeistukset julkaistiin jo vuonna 2000 (Kurittu, 2018), joten mitenkään ajalleen epätyypillinen ei velvoite vastuullisuusraportointiin ole.

Valtion vaatimuksista voidaankin huomata kehitystä kohti laajempia vastuullisuusvaatimuksia vuosikertomuksissa, minkä voi huomata esimerkiksi (3). Esimerkin (3) kaltainen teksti toistuu vuotta 2015 lukuun ottamatta vuosien 2014–2018 vuosikertomuksissa.

- (3) Pelkästä raportointivaateesta on edetty odottamaan yhtiöiltä yhä strategisempaa yritysvastuuta. (2014)

Yritysvastuun raportointia on syytetty siitä, että raportit luodaan ensisijaisesti mainoskampanjaksi yrityksen todellisen yritysvastuun tason viestimisen sijasta (Harmaala & Jallinoja, 2014, luku 8.3). Strategisemmän yritysvastuun vaatimuksella voidaan nähdä pyrkimystä kohti oikeasti vastuullisia toimintatapoja, eikä vain vastuullisuuspuhetta vastuullisista teoista piittaamatta. On luonnollista, että tässä on tapahtunut kehitystä ja pelkkä raportointi vastuullisuustoimista ei riitä. Vastuullisuusvelvoitteen laajenemisella omistajaohjauksen voi nähdä tavoittelevan sitä, että vastuullisuus on todella osa yritysten toimintaa.

Vuonna 2014 on yritysvastuun veloituksista useita mainintoja. Vaikuttaa siltä, että tänä vuonna on haluttu tehdä selkeää eroa aiempien vuosikertomusten sävyyn. Vuoden 2014 vuosikertomus olikin vastuullisuuden osalta aineiston kattavin. On mielenkiintoista, että jo vuonna 2014 on tehty selkeää eroa aiempaan, sillä vasta vuonna 2016 tuli uusi periaatepäätös, jossa oli aiempaa selkeästi enemmän viittauksia vastuullisuuteen. Kuten esimerkiksi (4) voi huomata, yritysvastuusta puhutaan siihen sävyyn, että sen tulee koskettaa kaikkea toimintaa.

- (4) Omistaja odottaa myös yritys vastuuriskien tunnistamista, arviointia ja yritys vastuun integroimista riskienhallintajärjestelmään. Yritys vastuun mahdollisuudet tulisi olla tunnistettu ja niiden yhteys strategiaan tulisi olla selvä. (2014)

Esimerkissä (4) puhutaan myös yritys vastuun yhteydestä strategiaan. Kuten Córdoba-Pachón ja muut (2014) toteavat, vastuullisuuden sisällyttäminen strategiaan edistää vastuullisten toimien tekemistä. Tässä kohdin voidaan tulkita, että valtio näkee vastuullisuuden sitomisen strategiaan edistävän vastuullisia toimia.

Vastuullisuusraportoinnin lisäksi yritys vastuusta ei koko aineistossa mainita konkreettisia asioita, mitä yritysten tulee tehdä. Yritys vastuuseen liittyviä toimia on määritelty ylhäisellä tasolla, kuten esimerkistä (4) voi huomata. Tämä on ymmärrettävää, sillä omistaja-ohjauksen kohteena on useita yrityksiä, ja yleispäteviä ohjeita olisi hankala antaa. Eikä se ole varsinaisesti vuosikertomuksen tarkoituksenaan. Ainoastaan vuoden 2017 kertomuksessa puhutaan konkreettisesti CO₂-päästöjen laskemisesta, minkä voi nähdä esimerkistä (5). Tämä on ymmärrettävää, sillä hiilidioksidipäästöt ovat selkeä ympäristöön vaikuttava seikka ja koskettaa kaikkia yrityksiä.

- (5) Toimialapaino huomioiden omistajan näkökulmasta on tärkeää, että yhtiöillä on selkeät strategiat ja kunnianhimoiset tavoitteet CO₂-päästöjen laskemiseksi. (2017)

Valtion odotukset vastuullisuuden osalta näyttäisivät siirtyvän vastuullisuudesta raportoisesta vastuullisuustavoitteisiin. Yritys vastuutavoitteiden asettaminen on vuosien 2015–2018 raporteissa esillä. Esimerkin (6) kaltainen teksti toistuu lähes identtisenä vuoden 2016–2018 raporteissa, ja tavoitteista on mainintaa myös vuonna 2015. Esimerkistä (6) voi huomata, että raportointi seuraa tavoitteita. Kuitenkin ensimmäisenä mainitaan itse tavoitteet, joista sitten on tarkoitus raportoida.

- (6) Periaatepäätöksen mukaan omistaja odottaa, että jokainen yhtiö asettaa yritys vastuulle mitattavat tavoitteet ja raportoi niiden toteutumisesta,

tehdyistä toimenpiteistä sekä seuraavien vuosien tavoitteista yhtiökokouksissa. (2016)

Vastuullisuustavoitteiden arvostamisessa voi nähdä yhtymäkohtia Christensenin ja muiden (2013) esiin nostamaan pyrkimyspuheeseen. Pyrkimyspuheella viitataan viestintään, jossa ilmaistaan aikomuksia ennemmin kuin tehtyjä toimia. Christensenin ja muiden mukaan pyrkimyspuheen kautta yritysten vastuullisuus voi kehittyä. Valtion painottaessa vastuullisuustavoitteita voi päätellä, että valtio näkee tavoitteiden johtavan vastuullisiin toimiin. Ditlevsenin (2012, s. 381) mukaan vaikutelma siitä, että yritys menestyy tulevaisuudessa, tekee siitä houkuttelevamman sijoittajille. Tämä on Ditlevsenin mukaan yksi vuosikertomuksen päätehtävistä. Vaatimalla yrityksiltä tavoitteita vastuullisuuden osalta valtio voi luoda vaikutelmaa kestävästä ja tuloksellisesta toiminnasta. Valtio viestii, että sen ohjaamalla yrityksillä vastuullisuus on tulevaisuudessa tärkeä teema, millä voidaan vaikuttaa positiivisesti kuluttajien ja sijoittajien mielikuviin.

Vastuullisuuden velvoituksissa ja valtion näkemyksen esiintuonnissa on kaksi mainintaa sidosryhmien osallistamisen tärkeydestä. Nämä voi huomata esimerkeistä (7) ja (8). Sidoryhmien osallistaminen on tärkeä osa vastuullisuustyötä (Costa & Menichini, 2013; Roper & Schoenberger-Orgad, 2011; Calabrese & Lancioni, 2008; Córdoba-Pachón ja muut, 2014).

- (7) Olennaisten asioiden tunnistaminen on yritysvastuun johtamisessa kuitenkin erityisen tärkeää, joten olennaisuusanalyysiä ja sidoryhmävuorovaikutusta pidetään vastaisuudessa yhä enemmän esillä omistajan ja yhtiöiden välisissä keskusteluissa. (2014)
- (8) Valtio-omistaja kannustaa edelleen yhtiöitä hyödyntämään tätä kautta syntyvät mahdollisuudet oman liiketoiminnan kehittämisessä, uusien kumppanuuksien ja ajureiden löytämisessä sekä sidoryhmäyhteistyössä. (2017)

Useissa tutkimuksissa todetaan, että sidoryhmillä on keskeinen rooli vastuullisuustyössä. Vastuullisuuden kautta saavat hyödyt ovat riippuvaisia siitä, kuinka sidoryhmät

mieltävät yhtiön sitoutuvan vasutullisuuteen. Tähän voi vaikuttaa sidosryhmiä osallistamalla (Costa & Menichini, 2013). Vahvistamalla sidosryhmäsuhteita voidaan edistää sidosryhmien näkemystä vastuullisuusinvestointien eduista (Calabrese & Lancioni, 2008). Vuosikertomuksissa sidosryhmien tärkeys tunnustetaan, mutta vain kahdessa kohdin koko aineistossa. Tämä on yllättävää ottaen huomioon sen, kuinka tärkeää sidosryhmäyhteistyö on. Tähän palataan vielä luvussa 4.2.6.

Vuoden 2013 kertomuksessa tulee valtion esittämiin velvoitteisiin vastuullisuudesta yrityksiä kohtaan iso lisä, verotus. Verotuksen käsittely on kaikissa kertomuksissa esillä vuodesta 2013 lähtien. Tämä ei ole ihme, ja noudattelee kansainvälistä linjaa. Laittomien rahavirtojen ja veroparatiisitalouden voimakkaan kasvun myötä yritysverotus ja kansainvälinen verosuunnittelu ovat nousseet yritys vastuun ympärillä käytäviin keskusteluihin (Simola & Ylönen, 2013, s. 107–111). Kuitenkin suhtautuminen siihen, kuuluuko verotus osaksi vastuullisuutta, on jakautunutta. Toisen näkemyksen mukaan verojen maksu selkeä asia, jonka jokaisen yrityksen on hoidettava eikä sinänsä kuulu vastuullisuuden piiriin. Toisen näkemyksen mukaan taas verotus on juuri vastuullisuuden ytimessä. Kuitenkin kyseessä ei ole täysin selkeä asia, sillä veroja voidaan helposti kiertää ja raja oikean ja rikollisen toiminnan välillä ei ole aina selkeä. Verotuksen käsittelyn vuosikertomuksissa vastuullisuuden yhteydessä on osoitus siitä, että valtion näkemyksen mukaan verotus on keskeinen osa vastuullisuutta.

Yhteiskuntavastuu jaetaan perinteisesti ympäristövastuuseen, sosiaaliseen vastuuseen ja taloudelliseen vastuuseen (Joutsenvirta ja muut, 2013, s. 11). Verotus on osa taloudellista vastuuta, ja verotuksen saama laaja palstatila vuosikertomuksissa viestiikin taloudellisen vastuun tärkeydestä. Tämä on linjassa periaatepäätöksen kanssa, jossa korostetaan taloudellisia tekijöitä ennen sosiaalisia ja ympäristöllisiä vaikutuksia (Periaatepäätös, 2016). Omat luvut verojalanjäljestä vahvistavat tätä.

Useissa kohdissa omistajaohjaus vain ilmoittaa, mikä sen kanta verotukseen on, eikä ilmoita välttämättä suoria vaatimuksia yrityksille. Esimerkistä (9) voi huomata, kuinka käytetään ilmauksia ”pitäisi” sekä ”tulisi”, eikä pitää ja tulee. Tähän kuitenkin tulee selkeä

muutos, jonka voi nähdä esimerkistä (10). Voidaankin nähdä pientä kehitystä kohti selkeämpää ja vaativampaa linjausta verojen maksun osalta.

- (9) Verot pitäisi maksaa siihen valtioon, jonne ne liiketoiminnan perusteella kuuluu maksaa, eikä sinne missä verotus on alhaisempi. Myös konsernin rakenteen tulisi vastata tosiasiallista toimintaa niin, että taloudellisen ja oikeudellisen muodon välillä ei olisi ristiriitaa. (2013)
- (10) Omistajapoliittisessa periaatepäätöksessä (13.5.2016) todetaan, että verot maksetaan siihen maahan, missä tulos syntyy. Verotuksen minimointi esimerkiksi veroparatiiseja käyttäen ei ole hyväksyttävää. (2017)

Kaikki verotukseen liittyvät vaatimukset eivät kuitenkaan ole selkeitä aineiston myöhemmissäkään kertomuksissa. Kuten esimerkistä (11) voi huomata, käytetään ilmausta kannustaminen, eikä vaatiminen.

- (11) Valtioneuvoston kanslian omistajaohjaus on kannustanut valtiomisteisiä yhtiöitä julkistamaan verotietonsa vuodesta 2014 lähtien. (2017)

Verotuksen osalta valtio ei varsinaisesti esitä mitään poikkeuksellisia näkemyksiä tai vaatimuksia, sillä on yleisesti tiedossa, että verot tulee maksaa sinne, missä verotettavaa tuloa syntyy ja veronmaksusta tulee kertoa avoimesti (Simola & Ylönen, 2013, s. 107).

Verotukseen liittyen annetaan myös suoria veloituksia, jotka koskevat suurimmilta osin verotuksesta raportointia. Tämän voi nähdä esimerkistä (12).

- (12) Vuodesta 2017 lähtien on suuryritysten emoyhtiöiden, joiden liikevaihto on vähintään 750 miljoonaa euroa, raportoitava kansainvälisestä verotuksestaan maakohtaisesti eriteltyinä ensimmäistä kertaa kotivaltionsa veroviranomaisille. Raporttiin pitää sisällyttää tiedot muun muassa tuloksesta, maksetuista veroista, työntekijöiden lukumäärästä ja tietyistä tase-eristä. (2017)

Näyttäisi siis siltä, että verotuksen kohdalla ollaan vielä siinä vaiheessa, missä yritys vastuussa yleisesti oltiin aineiston alkuvuosina. Verotukseen liittyvät velvoitukset liittyvät lähinnä raportointiin. Todelliseen toimintaan valtio antaa vain näkemyksiään. Pientä murrosta on tosin havaittavissa, minkä voi nähdä esimerkistä (10). Suurin osa verotukseen liittyvistä velvoitteista koskee kuitenkin raportointia. Tämä on erikoista siinä mielessä, että verotuksen ollessa selkeästi merkittävä osa vastuullisuutta, voisi sen osalta kuvitella olevan velvoituksia tai edes tavoitevaatimuksia, niin kuin vastuullisuuden osalta muutoin on.

4.2.2 Yritysten vastuullisuustoiminnan raportointia

Toisena eniten esiintyvänä teemana on yritysten vastuullisesta toiminnasta raportointi, jota on aineistossa 36 analyysiyksikön verran. Tähän teemaan kuuluvat kohdat, joissa on kerrottu omistajaohjauksen kohteena olevien yritysten vastuullisuuteen liittyvästä toiminnasta.

Vuosina 2011–2014 yksi osa yritysten vastuullisuuteen liittyvän toiminnan raportointia on yritysten vastuullisuusraportoinnin läpikäymistä, minkä voi nähdä esimerkistä (13). Yritysten vastuullisuusraportoinnista kertominen on heijastus siitä, että näinä vuosina vastuullisuusraportointi nähtiin keskeisenä asiana vastuullisuudessa. Raportointi on myös helppo asia mitata; joko yritys on raportoinut yritys vastuusta tai ei.

- (13) Valtio-omisteiset yhtiöt raportoivat yritys vastuusta periaatepäätöksen velvoitteen mukaisesti toista kertaa keväällä 2013. Kaikki määräysvaltayhtiöt raportoivat joko osana vuosikertomustaan tai omana raporttinaan. (2012)

Vuonna 2013 yritysten raportoinnista nousee verotusten raportointi esiin, minkä voi nähdä esimerkistä (14). Tämä on ymmärrettävää, sillä samaan aikaan verotus tuli keskeiseksi asiaksi omistajaohjauksen vuosikertomuksissa.

- (14) Yhtiöistä reilu kolmannes kuvasi veroasioiden organisointia ja johtamista. Kaksi kolmasosaa yhtiöistä raportoi verosuunnittelun pääperiaatteista, verostrategiasta ja sen tavoitteista. Suurin osa kertoi kuitenkin vain noudattavansa paikallisia lakeja ja saannoksia. Enemmistö yhtiöistä antoi selvityksen itse valitsemastaan olennaisuusperiaatteesta, joka lähes poikkeuksetta oli määrä. Poisrajaamisessa viitattiin tietojen luottamuksellisuuteen. (2015)

Vastuullisuusraportoinnin lisäksi myös yritys vastuun itsensä toteuttamisesta kerrotaan, kuten esimerkistä (15) voi huomata. Vastuullisista toimista raportointi on hyvin yleisellä ja korkealla tasolla, eikä tarkempiin kuvauksiin mennä. Vastuullisuusraportoinnin ohella myös vastuullisuustoimista kertominen painottuu alkupään raportteihin, sillä näitä mainintoja on vuosilta 2011–2014. Tämä osa-alue onkin se, missä vastuullisuusosion sanamäärän vähenemisen voi nähdä. Toiminnasta raportointi vie runsaasti sanoja, ja raportointia ei myöhemmissä vuosikertomuksissa ilmene.

- (15) Kaikki omistajaohjausosaston ohjausvastuulla olevat yhtiöt ovat asettaneet yritys vastuulle tavoitteita. Myös hallitusten roolia yritys vastuussa ja sen johtamisessa on korostettu. Yritys vastuun on aina viime kädessä yrityksen hallituksen vastuulla. Katsauskaudella yritys vastuun nousi entistä tiiviimmin hallitusten asialistalle, osaksi liiketoimintastrategioita ja johtamisjärjestelmiä. (2013)

Suurin osa yritysten toiminnasta kertomista on kantaa ottamatonta tekstiä, jossa vain kerrotaan yrityksen tekemistä toimista. Kuitenkin myös arvioivaa puhetta esiintyy, kuten esimerkeistä (16) ja (17) voi huomata.

- (16) Yritys vastuun on noussut tärkeäksi liiketoimintakysymykseksi ja valtio-omisteisten yhtiöiden hallitusten agendalle. Kehitettävää löytyy kuitenkin runsaasti, ja valtio-omistajan yritys vastuutyö perustuukin jatkuvan parantamisen periaatteelle. (2013)
- (17) Erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten joukossa emme edelleenkään ole yritys vastuun tavoitteiden ja niiden mittaamisen osalta täysin riittävällä tasolla. (2015)

Kun vuosina 2011–2014 korostui raportoinnista sekä toiminnasta kertominen, vuosina 2013–2017 esitetään arvioita sekä muutoksia. On siis siirrytty tarkastelemaan yhtiöiden

toimintaa kriittisesti, eikä pelkästään mekaanisesti raportoimaan niiden toiminnasta. Tämä on viesti siitä, että vaadittujen velvoitteiden toteuttamista seurataan eikä vastuullisuuden eteen riitä pelkkä vastuullisuusraportti.

4.2.3 Omistajaohjauksen omat vastuullisuustoimet

Kolmanneksi eniten, 19 analyysiyksikön verran, aineistossa esiintyi puhetta siitä, kuinka omistajaohjaus on toiminnallaan edistänyt vastuullisuutta. Tähän teemaan kuuluvat kohdat, joissa omistajaohjaus ilmaisee omia tekojaan sekä vaikutustaan vastuullisuuden edistämiseen.

Iso osa puheesta on sitä, kuinka omistajaohjaus vaikuttaa linjauksillaan yrityksiin. Tämän voi nähdä esimerkistä (18). Omistaja luo itsestään kuvan aktiivisena vastuullisuuden edistäjänä.

- (18) Omistajapoliittisessa periaatepäätöksessä linjattiin yritysvastuun edistämiseen liittyvät näkökohdat, tavoitteet ja periaatteet sekä ohjeistettiin ministeriöitä niiden hoitamisessa. (2012)

Dialogi yritysten kanssa nousee esiin vuonna 2013. Dialogin voi nähdä olevan sidosryhmäyhteistyötä, sillä valtio omistajana on yksi yrityksen sidosryhmistä. Kuten aiemmin on useasti todettu, vastuullisuuden hyötyjä saavutetaan yhteistyöllä eri sidosryhmien kanssa. Pelkkä tiedottaminen vastuullisuudesta ei riitä, vaan tarvitaan aktiivista yhteistyötä. Tässä kohtaa valtio on ajan hermoilla, kun se korostaa dialogia yritysten kanssa, kuten esimerkistä (19) voidaan nähdä.

- (19) Yritysvastuu on integroitu osaksi taloudellista analyysia ja omistajastrategista työtä. Tämän työn tuloksista valtio-omistaja on jatkanut aktiivisen dialogin käymistä omistamiensa yhtiöiden kanssa. (2015)

Kuitenkaan muiden sidosryhmien osallistumista tai osallistamista ei oteta esiin, paitsi kahdesti koko aineistossa (tästä oli puhetta luvussa 4.2.1, ja tähän palataan vielä luvussa

4.2.6). Sidosryhmäyhteistyön tärkeys tunnustetaan, mutta sidosryhmien moninaisuutta ei tuoda esiin.

Myös omistajaohjauksen muu konkreettinen toiminta vastuullisuuden edistämiseksi nostetaan esiin, minkä voi nähdä esimerkistä (20). Omistajaohjaus tuo esiin, että vastuun edistämisessä se ei vain latele vaatimuksia, joiden mukaan yritysten pitää toimia. Yritysten vastuullisuutta edistetään monin keinoin.

(20) --. Lisäksi omistajaohjausosasto järjestää säännöllisesti tapaamisia omistamiensa yhtiöiden yritys vastuutyötä tekeville henkilöille kokemusten vaihtamiseksi sekä palautteen saamiseksi omasta toimintatavastaan. (2013)

Omistajaohjaus viestii myös siitä, että valtio tarkastelee yrityksiä vastuullisuuden osalta. Tämän voi nähdä esimerkistä (21). Tällä luodaan mielikuvaa, että vastuullisuuteen liittyviä velvoituksia myös seurataan, eivätkä ne ole vain sanahelinää.

(21) Vuonna 2014 omistajaohjauksen yritys vastuun analyysimenetelmää on kehitetty yhä konkreettisemmaksi. Tarkoituksena on löytää yhä paremmin yritys vastuun arvoajureita, seurata niiden kehitystä ja kehittää siten yritys vastuun asemaa osana omistajaohjausta. (2014)

Myös sitä, kuinka valtio voi itse omistajana toimia vastuullisesti, on mainintaa. Tämä näkyy esimerkissä (22).

(22) Vuonna 2013 omistajaohjausosasto on jatkanut panostuksia yritys vastuuseen sekä oman toimintatapansa ja osaamisensa kehittämistä ja vakiinnuttamista. Yritys vastuun asiat on lisätty omistajaohjausosastolla yritysten taloudelliseen ja strategiseen analyysiin. (2013)

Tässä kohtaa voidaan nähdä yhteys esimerkillä johtamiseen, joka oli yksi Steurerin ja muiden (2012) havaitsemista teemoista, joilla hallitukset edistävät vastuullisia yritystoimia. Esimerkin (22) kautta voidaan nähdä piirteitä esimerkillä johtamisesta. Omalla vastuullisella toiminnallaan valtio voi kannustaa yrityksiä toimimaan vastuullisesti. Samalla omistajaohjaus tuo ilmi, että ei vain vaadi ohjaamia yhtiöitä toimimaan vastuullisesti

toimiessaan itse päinvastoin vaan myös toimii niiden arvojen mukaan, mitä odottaa muilta.

Oman vastuullisen toiminnan edistämisen päätarkoitus ei kuitenkaan välttämättä ole yritysten kannustaminen vastuullisuuteen, vaan se, että omistajaohjauksen vuosikertomuksen lukijat odottavat myös omistajaohjauksen omista vastuullisuustoimista viestimistä. Omista toimista viestiminen voidaan nähdä oman profiilin nostamisena. Kertoessa omista vastuullisista toimistaan omistajaohjaus luo itsestään kuvaa vastuullisena toimijana. Pelkkä oman vastuullisuustoiminnan kertominen ei kuitenkaan automaattisesti johda siihen, että kansalaiset ja sijoittajat pitävät omistajaohjausta vastuullisena. Esimerkissä (22) tulee ilmi, että omista vastuullisuustoimissaan omistajaohjaus kuitenkin esittelee melko yleisen tason toimia eikä esittele konkreettisia tehtyjä toimenpiteitä. Tässä voi tulla riski siitä, että vastuullisuuspuheen tulkitaan olevan vain sanahelinää.

Eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämässä tutkimuksessa yhdeksi kehitettäväksi asiaksi Suomen omistajaohjauksen valvonta- ja raportointisysteemissä todettiin vastuullisuudesta viestiminen. (Kankaanpää ja muut, 2011, s. 5–6, 8) Tutkimuksessa ehdotettiin, että raportoinnissa otettaisiin kantaa siihen, miten hallitus ministeriöineen ovat omistajaohjauksessa edistäneet yhteiskuntavastuuseen liittyviä periaatteita ja tavoitteita. Omista vastuullisuustoimista kertomalla omistajaohjauksen voidaan nähdä toteuttavan tätä ehdotusta. Vaikka omistajaohjauksen vuosikertomuksissa ei varsinaisesti esitetä yhteiskuntavastuun periaatteiden toteuttamista tai siihen liittyviä tavoitteita, esitetään kuitenkin keinoja, miten yhteiskuntavastuun toteuttamista pyritään edistämään.

4.2.4 Vastuullisuuteen liittyvät tavoitteet

Vähiten teemoista, 11 analyysiyksikön verran (yhdessä vastuullisuus-termin määrittelyn rinnalla), esiintyy puhetta vastuullisuuteen liittyvistä tavoitteista. Tähän teemaan kuuluvat kaikki ne kohdat, joissa valtio ilmaisee vastuullisuuteen linkittyviä tavoitteita tai pyrkimyksiä.

Tavoitteita vastuullisuuden osalta ilmenee vain vuosien 2012–2015 vuosikertomuksissa. Vuosina 2011 ja 2012 on kerrottu raportointivelvoitteen tavoitteista, kuten esimerkiksi (23) voi nähdä. Tämä on loogista, sillä näinä vuosina vastuullisuuteen liittyvät velvoitukset liittyivät lähinnä vastuullisuudesta raportointiin. Tavoitteet antavat myös perusteluita raportoinnille.

(23) Raportointivelvoitteella valtio-omistaja pyrkii siihen, että vastuukysymykset nousisivat yhä korkeammalle johdon ja hallituksen agendalla. (2011)

Esimerkistä (23) saadaan vahvistusta sille, että raportoinnilla ei nähdä olevan itsessään arvoa, vaan sen kautta saavutetaan jotain muuta. Vastuukysymysten ollessa johdon ja hallitusten agendalla, valtio uskoo vastuullisuuden edistyvän. Johtajien sitoutumisella on keskeinen rooli vastuullisuuden edistämässä (Heath & Norman, 2004; Córdoba-Pachón ja muut, 2014). Tehdessään vastuuasioista tärkeän johdon agendalla valtio uskoo vastuullisuuden edistyvän.

Valtio ilmaisee myös yritysten toimintaa koskevia tavoitteita, kuten esimerkiksi (24) voidaan huomata. Tässä kohtaa nousee esiin Christensenin ja muiden (2013) pyrkimyspuheen käsite vastuullisuusviestinnässä. Pyrkimyspuhe on viestintää, jolla ilmaistaan ideoita ja aikoja enemmän kuin varsinaisia toimia. Pyrkimyspuhe ei siis kerro jo tehdyistä vastuullisista toimista. Valtion itsensä puheesta voi havaita pyrkimyspuhetta ja samoin se kannustaa yrityksiä pyrkimyspuheeseen. Valtio-omistaja kertoo mittaavista tavoitteista vastuullisuuden osalta – onko kaikkien tavoitteiden toteutuminen realistista kaikkien yhtiöiden kohdalla? Ilmaisemalla tämän tavoitteen kuitenkin valtio antaa mielikuvan, että vastuullisuus on tärkeä asia. Yhtiöitä kannustetaan tavoitteiden asettamiseen. Tämän voi nähdä siten, että valtio uskoo tavoitteiden asettamisen edistävän vastuullisia toimia. Tämä on myös Christensenin ja muiden (2013) keskeinen väite: pyrkimyspuheella on potentiaalia kehittää yrityksen vastuullisuutta tulevaisuudessa, ja sillä voi olla tärkeä merkitys vastuullisuuden rakentamisessa ja edistämässä.

- (24) Valtio-omistajan tavoite on, että kaikki – myös vähemmistöomisteiset yhtiöt – ottavat yritys vastuun koko liiketoimintaansa ohjaavaksi teemaksi, osaksi strategiaa, riskiarviointia sekä hallitus- ja johtoryhmätyöskentelyä sekä asettavat sille tavoitteet. (2013)

On myös hyvä huomata, että vaikka alkuvuosina valtion velvoitukset yrityksiä kohtaan liittyivät pääasiassa raportointiin, niin valtion tavoitteiden osalta on jo osoitettu laajempaa vastuullisuutta kuin pelkkä raportointi. Tämä silti on vain tulevaisuuden tavoite, eikä vaatimus yrityksiä kohtaan.

Raporteissa puhutaan myös pitkän aikavälin tavoitteista, kuten esimerkiksi (25) voi nähdä. Esimerkistä (25) voidaan myös huomata pientä päällekkäisyyttä vastuullisuuden perusteluiden teeman kanssa, jota käsitellään tarkemmin luvussa 4.2.6.

- (25) Valtio-omistajan tavoitteena on omistajavaltaa käyttämällä edistää vastuullisia toimintatapoja ja siten kasvattaa omistaja-arvoa. (2015)

Vuosikertomuksen avulla yritystä tehdään houkuttelevaksi sijoittajille, ja tähän liittyy vaikutelma yrityksen menestymisestä tulevaisuudessa (Ditlevsen, 2012; Leppiniemi, 2014). Tavoitteiden asettaminen ja siihen kannustaminen voidaan nähdä myös yritysten tekemisenä uskottavaksi ja houkuttelevaksi sijoittajia sekä kuluttajia kohtaan. Kuluttajat ja sijoittajat odottavat yrityksiltä vastuullisuutta (Harmaala & Jallinoja, 2014, luku 1.2). Kun valtio ilmaisee vastuullisuuteen liittyviä tavoitteita, antaa se samalla mielikuvaa tulevaisuuden toiminnasta, jossa vastuullisuus on keskiössä.

4.2.5 Vastuullisuuden määrittelyä

Vastuullisuuden määrittelyä esiintyy aineistossa 11 analyysiyksikön verran, eli edellä käsitellyn teeman ohella vähiten. Tähän teemaan kuuluvat ne kohdat, joissa käsitellään sitä, mitä yritys vastuuseen kuuluu ja mitkä ovat yritys vastuun kannalta oleellisia asioita. Teemaan kuuluvat lisäksi kohdat, joissa käsitellään vastuuseen liittyviä riskejä, sillä riskien kohdalla sillä, mitä yritys vastuuseen kuuluu, on keskeistä.

Kuten Golob ja muut (2013, s. 188) nostavat esiin, vastuullisuusviestinnällä on keskeinen rooli vastuullisuuden käsitteen ja tarkoituksen rakentamisessa ja keskustelussa. Pelkkä tieto yrityksen toiminnasta ei riitä. Schoeneborn ja Trittin (2013) näkevät, että vastuullisuusviestintään kuuluu ”*sensemaking*”. Vastuullisuusviestintä ei ole pelkkää informaation levittämistä, vaan siihen liittyy merkitysten rakentaminen ja ylläpitäminen. Vaatiessa yrityksiltä raportointia ja vastuullisia toimia sekä ilmaistessaan tavoitettaan siitä, että valtio-omisteiset yritykset olisivat edelläkävijöitä vastuullisuudessa, voisi ajatella, että vastuullisuus-termiä käsitellään vuosikertomuksissa. Vastuullisuus-käsitteen määrittely ja käsittely on kuitenkin pienemmässä roolissa, ja painottuu alkuvuosien kertomuksiin. Tämä on yllättävää, sillä samaan aikaan kun yrityksiltä odotetaan yhä strategisempia toimia vastuullisuuden osalta ja vastuullisuus nostetaan yhä tärkeämmäksi asiaksi, niin valtion oma vastuullisuusviestintä vuosikertomuksissa ei näytä kehittyvän. Toisaalta tämä on ymmärrettävää dokumentin luonnon huomioon ottaen. Vuosikertomuksen muuttuessa osaksi hallituksen vuosikertomusta se muutti muotoaan enemmän raportointityyppiseksi.

Vuonna 2011 otetaan esiin vastuullisuuden käsite, kuten esimerkistä (26) voidaan huomata. Vastuullisuutta peilataan tyypilliseen kolmijakoon. Kolmen pilarin ajattelussa yhteiskuntavastuu jaotellaan taloudelliseen vastuuseen, ympäristövastuuseen ja sosiaaliseen vastuuseen (Joutsenvirta ja muut, 2013, s. 11). Vuosikertomuksissa ei kuitenkaan luoda uusia näkemyksiä vastuullisuudesta tai haasteta vanhoja, vaan lähinnä toistetaan jo luotuja malleja.

- (26) Tyypillisesti yhtiöt raportoivat yleisesti hyväksytyn taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun jaottelun mukaisesti. Näiden sisällä yhtiöt keskittyvät omien liiketoiminta-alueidensa painotuksiin. Taloudellisen vastuun raportointi kiteytyy melkein poikkeuksetta kannattavuuden ja terveen taloustilanteen ympärille. Kannattava yritys työllistää, luo verotuloja, mahdollistaa investointeja ja kasvattaa omistaja-arvoa. (2011)

Taloudellisen vastuun käsittely istuu hyvin Joutsenvirran ja muiden (2013, s. 11) esittämään näkemykseen taloudellisesta vastuusta. Joutsenvirta ja muut toteavat taloudellisen vastuun näkyvän muun muassa työllisyydessä, veroissa ja investoinneissa. Tämän saman ajatuksen voi nähdä esimerkistä (26).

Kuten esimerkistä (26) sekä myös esimerkistä (27) voi huomata, yritysvastuun painotukset vaihtelevat. Tämä on ymmärrettävää, sillä omistajaohjauksessa on keskenään monia erilaisia yrityksiä. Yritysvastuun määritelmän voi siis vaihdella ala- ja yhtiökohtaisesti, ja ehkä sitä ei sen vuoksi vuosikertomuksissa tarkemmin määritellä. Vastuullisuuden osaluokkia voi olla useampi, ja usein niissä heijastuu aina yhtiön ja alan painotukset (Forsman-Hugg ja muut, 2013; Hou & Reber, 2011).

- (27) Olennaiset yritysvastuun asiat ovat usein toimialariippuvaisia. Yritysvastuuanalyysi edellyttää siis myös toimialan analyysia, jotta voidaan arvioida kunkin yrityksen strategiaa ja toimintaa yritysvastuunäkökulmasta. Toimialaan liittyvät näkökulmat voivat koskea mm. lainsäädännön kehitystä, muuta sääntelyä megatrendien vaikutusta sekä kysyntätrendejä. (2014)

Myös ajan aiheuttamat muutokset näkyvät siinä, mitä nähdään vastuullisuudelle olennaisena. Tämän muutoksen voi nähdä esimerkeissä (28)–(31).

- (28) Yritysvastuun kannalta verojen maksun läpinäkyvyys ja avoimuus ovat olennaisimpia asioita. (2013)
- (29) Yritysvastuun asiat ovat jatkuvassa muutoksessa; sidosryhmät nostavat uusia odotuksia ja yritykset tekevät uusia innovaatioita yritysvastuunäkökulmista. Erityisesti verojalanjälki ja ihmisoikeusasiat ovat olleet viime vuosina voimakkaasti esillä. (2014)
- (30) - -. Hiilijalanjäljen lisäksi myös vesijalanjälki, puhdas vesi ja sen saatavuus ovat korostuneet yritysvastuukokonaisuuksien osana. Ihmisoikeudet ja verojalanjälki ovat edelleen ajankohtaisia ja tärkeitä kokonaisuuksia yritysvastuussa. (2015)
- (31) Vuoden 2019 yhtiökokouksissa painottuivat erityisesti ilmastonmuutos ja työntekijöiden hyvinvointi. (2018)

Vuonna 2013 verotus oli uusi teema ja keskeisessä roolissa, joten ei ole ihme, että verojen maksun läpinäkyvyys ja avoimuus nähdään olennaisimpina asioina. Vuosikertomuksissa voidaan nähdä hienoista muutosta taloudellisen vastuun painotuksesta kohti ympäristövastuuta ja sosiaalista vastuuta. Vastuullisuus-käsite tulee lähemmäksi perinteistä kolmen pilarin jaottelua. Kolmen pilarin ajattelu perustuu kestävän kehityksen käsitteeseen, jossa taloudellinen kehitys tulee sopeuttaa sosiaalisen ja ekologisen kestävyiden puitteisiin (Joutsenvirta ja muut, 2013, s. 11). Tuoreimmissa vuosikertomuksissa voidaan nähdä sosiaalisen ja ekologisen kestävyiden painotusta, kun alkuvuosien kertomuksissa taloudellinen kestävyys on keskiössä. Luvussa 4.2.6 nousee esiin, omistajaohjauksen vuosikertomuksissa vastuullisuus nähdään vahvasti liiketoimintakysymyksenä. Ehkä hienoinen kehittyminen kohti sosiaalisen ja ekologisen kestävyiden painotusta kertoo myös muutoksesta vastuullisuuden näkemisenä pelkkänä liiketoimintakysymyksenä kohti laajempaa näkemystä.

Vuosikertomuksissa on myös hieman käsitelty riskejä vastuullisuuden alueella. Toisaalta vastuulliseen toimintaan liittyy riskejä, toisaalta mahdollisuuksia. Tämän voi nähdä esimerkiksi (32).

- (32) Yritysvastuun mahdollisuudet ja riskit liittyvät liiketoiminta-alueiden ominaispiirteisiin. Usein samat tekijät nähdään sekä mahdollisuutena että riskinä. Yleinen ympäristöystävällisen toimintatavan kehittäminen liittyy usein yrityksen tuotanto- tai palveluprosessiin. Energiatehokkuus ja päästöjen vähentäminen koetaan tyypillisinä yritysvastuun mahdollisuuksina. (2011)

Voidaan huomata, että myös riskien nähdään vaihtelevan toimialakohtaisesti. Eri alat kohtaavat siis eri riskejä yritysvastuun osalta.

4.2.6 Perustelut vastuullisuudelle

Vuosikertomuksissa ilmeni 13 analyysiyksikön verran eli neljänneksi eniten perusteluita siitä, miksi vastuullisia toimia kannattaa ja pitää tehdä. Tähän teemaan kuuluvat perustelut siitä, miksi vastuullisuustoimia on tehtävä sekä mitä hyötyjä vastuullisuuden kautta saavutetaan. Tässä luvussa vastataan myös kolmanteen tutkimuskysymykseen eli minkälainen on vastuullisuuden ja voiton tavoittelun suhde vuosikertomuksissa.

Vuosikertomuksissa esitetään asioita, joiden vuoksi vastuullisia toimia on pakko tehdä. Jo aineiston alkuaikojen kertomuksissa esiin nousevat ulkoiset tekijät, minkä voi huomata esimerkiksi (33).

- (33) Muun muassa ilmastonmuutos, niukkenevat luonnonvarat ja sidosryhmien kasvavat odotukset vastuullista liiketoimintaa kohtaan muokkaavat yritysten toimintaympäristöä läpi toimialojen. (2011)

Vastuullisuuden perusteluiksi nousevat esimerkiksi luontoon liittyvät asiat. Tässä voidaan nähdä yhtymäkohtia yritysvastuun kolmijaosta ympäristövastuuseen. Kuitenkin vastuullisuutta tulee toteuttaa siksi, että ilmastonmuutoksen muokkaa toimintaympäristöä, eikä siksi, että ilmastonmuutos saadaan pysäytettyä. Vastuullisuutta käsitellään yritysten toiminnan, ei esimerkiksi maapallon tilan lähtökohdista.

Vaikka vastuullisten toimien tekemisen ajureina tunnistetaankin ulkoisia tekijöitä, niin syyt vastuullisten toimien tekemiseen liittyvät yritysten arvon kasvattamiseen. Tämän voi nähdä esimerkeistä (34) ja (35). Tämä näkemys on esillä läpi koko aineiston.

- (34) Katsauskaudella valtio-omistaja korosti näkemystään yritysvastuusta ennen kaikkea liiketoimintakysymyksenä. (2012)

- (35) Omistajan näkemyksen mukaan yritysvastuulla on vaikutusta yhtiöiden taloudelliseen suoriutumiskykyyn ja se on siten tärkeä osa omistaja-arvon kasvattamisessa. (2015)

Vastuullisten toimien avulla nähdään saavutettavan useita tärkeitä asioita, mutta niidenkin päämääränä nähdään arvon kasvattaminen. Esimerkissä (36) huomataan, kuinka yritysvastuun hyödyiksi tunnistetaan monia asioita, jotka johtavat omistaja-arvon kasvattamiseen.

- (36) Pienentyneiden riskien lisäksi yritysvastuun hyödyt konkretisoituvat myös parantuneena kustannustehokkuutena ja kasvuna uusien vastuullisten innovaatioiden, tuotteiden ja palveluiden, uusien megatrendien synnyttämien liiketoiminta ja markkina-alueiden sekä parantuneen asiakastyytyvyyden ja -lojaliteetin kautta. Yritysvastuu on myös merkittävä osa yrityksen maineen muodostumisesta. Hyvin usein yritysvastuuasiat, onnistumiset ja epäonnistumiset, konkretisoituvat taloudellisesti yrityksen maineen kautta. Hyvä yritysvastuun suoritustaso näkyy yleensä pienentyneinä ympäristövaikutuksina ja positiivisina sosiaalisina vaikutuksina. Nämä taas näkyvät yritysten tuloslaskelmassa yleensä vähentyneinä kustannuksina ja sisäisen tehokkuuden kasvuna. Hyvä yritysvastuuasioiden hoito näkyy todennäköisesti myös alhaisempina riskipremiona ja pääoman kustannuksena, mikä on merkittävä yrityksen arvoon vaikuttava tekijä. (2014)

Esimerkissä (19) esiintyy Brancon ja Rodriguesin (2008) mainitsemia hyötyjä, joita yhtiöt tavoittelevat vastuullisuuden kautta. Branco ja Rodrigues mainitsivat muun muassa sidosryhmäsuhteet, kilpailuedun sekä maineen. Du ja muut (2010, s. 8–9) nostavat esiin, että vaikka vastuullisuuden avulla voidaan saavuttaa monia asioita, on suurimpana motiivina silti tuotot, jotka näiden avulla saavutetaan. Tämä on hyvin linjassa valtion näkemysten kanssa.

Omistaja-arvon kasvattamisen korostaminen ei sinänsä ole yllättävää, kun ottaa huomioon valtion roolin nimenomaan omistajana. Yhtiöiden toiminta perustuu osakeyhtiölaakiin, jonka mukaan yhtiön tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille (Osakeyhtiölaaki 2006/624). Hirvonen ja muut (2003, s. 39) nostavat esiin, että valtion omistamien osakkeiden arvo on sitä korkeampi, mitä vahvemmin valtio sitoutuu yleisesti hyväksyttyihin omistajaohjauksen periaatteisiin. Omistaja-arvon kasvattamisen korostamisella tulee mielikuva, että valtio haluaa todistaa toimivansa yksityisen omistajan tavoin, ja että

poliittiset intressit eivät ohjaa omistajaohjausta. Pelkän omistaja-arvon kasvattamisen korostamisella on kuitenkin riskinsä, mikä tulee esiin strategisen etiikan käsitteessä.

Strategisessa etiikassa yritys vastuulla on välineellinen arvo; sen kautta saavutetaan voittoa. Vastuullisuus nähdään ennen kaikkea liiketoimintakysymyksenä, ja vastuullisen toiminnan uskotaan tuovan liiketoimintaetua (Joutsenvirta ja muut, 2013, s. 13–14). Omistajaohjauksen näkemys vastuullisuudesta istuu hyvin tähän strategiseen etiikkaan. Omistajaohjauksen vuosikertomuksissa on selkeä suhtautuminen vastuullisuustoimiin: niiden nähdään kasvattavan voittoa. Tämä nähdään suurimpana motiivina vastuullisten toimien takana, ja se kerrotaan suoraan.

Kuitenkin Joutsenvirta ja muut (2013, s. 15) toteavat, että strateginen etiikka voi olla yhteiskunnan kannalta vaarallinen. Yritykset vaikuttavat toiminnallaan ympäröivään yhteiskuntaan. Yhteiskunnan ja ympäristön kannalta voi olla vaarallista, mikäli vastuullisia tekoja tehdään vain siitä näkökulmasta, mikä hyödyttää yritystä. Kuten Córdoba-Pachón ja muut (2013) nostavat esiin, valtio-omisteisilla yrityksillä on laaja vaikutus ympäristöihinsä, ja vastuullisuushaasteiden ratkaisemisessa on valtion omistamilla yrityksillä valtaa. Omistajaohjauksen kohteena on useita yrityksiä, ja niiden yhteiskunnallinen vaikutus on merkittävä. Olisikin suotavaa, jos vastuullisuus nähtäisiin liiketoimintakysymystä laajempänä kysymyksenä.

Voitontavoittelun korostaminen on erikoista myös siksi, koska se näyttää ohittavan kokonaan Dun ja muiden (2010, s. 17) esittämän haasteen vastuullisuusviestinnässä. Dun ja muiden mukaan vastuullisuusviestinnän keskeinen haaste on saada sidosryhmät vakuuttuneiksi siitä, että vastuullisuustoimia tehdään aidosta halusta eikä voitontavoittelusta johtuen. Omistajaohjauksen vuosikertomuksissa nimenomaan sanallistetaan, kuinka vastuullisuustoimia halutaan edistää, koska sen uskotaan kasvattavan tuottoa.

Tässä kohdin on relevanttia pohtia, mihin Takalan (2000) esittämistä lähestymistavoista vastuullisuuden suhteesta voittoon valtion voidaan nähdä kuuluvan. Omistajalähtöisessä näkemyksessä keskeistä on yrityksen voiton maksimointi. Yrityksen tärkein tehtävä on

tuottaa voittoa (Friedman, 1970). Vuosikertomuksissa voi nähdä olevan viitteitä tähän, sillä voiton maksimointi todetaan tärkeäksi ja vastuullisuus tunnustetaan ennen kaikkea liiketoimintakysymykseksi. Vastuullisuustoimet myös nähdään siksi tärkeinä, koska niiden avulla saavutetaan voittoa. Friedmanin mukaan vastuullisia toimia tulee tehdä vain silloin, jos niiden avulla saavutetaan voittoa. Vuosikertomuksissa vastuulliset teot nähdään voittoa tuottavina tekijöinä, mutta toisaalta ei sanota, että vastuullisia toimia tulisi tehdä vain voiton maksimoimiseksi. Omistajaohjauksen näkemyksen ei voi sanoa suoraan istuvan omistajalähtöiseen näkemykseen.

Sidosryhmälähtöisessä näkemyksessä yritys nähdään aktiivisena toimijana markkinataloudessa, ja yrityksellä on voiton maksimoinnin lisäksi muita tavoitteita. Ensisijainen velvollisuus on tuottojen pitkän tähtäyksen kasvu, mikä edellyttää yhteiskunnallisesti vastuullista toimintaa (Takala 2000). Tämän näkemyksen voi hyvin nähdä istuvan omistajaohjauksen vastuullisuusnäkemysnä. Esimerkeistä (34) ja (35) tulee esiin, että vastuulliset toimet saavat aikaan voittoa, ja se on keskeinen syy vastuullisten toimien tekemiseen. Periaatepäätöksessä (2016) todetaan, että valtio-omistaja haluaa edistää vastuullista yritystoimintaa, sillä se kasvattaa omistaja-arvoa pitkällä aikavälillä. Erityisesti Jensenin (2002) ilmaus ”sivistynyt arvon maksimointi”, jossa arvoa ei maksimoida keinoja kaihtamatta, vaan tavoitteena on pitkän tähtäimen arvon kasvu, voi nähdä istuvan omistajaohjauksen vastuullisuusnäkemysnä.

Sidosryhmäteoriaan kuuluu kuitenkin ajatus siitä, että päätöksiä tehdessä tulee ottaa huomioon kaikkien sidosryhmien intressit (Carriga & Melé, 2004). Myös Calabrese ja Lancioni (2008) korostavat sidosryhmien tietoisuuden tärkeyttä. Kun yritys on tietoinen sidosryhmiensä tarpeista, voi se vastata niihin tehokkaasti. Costan ja Menichinin (2013) mukaan vastuullisuuden kautta saavutettavat hyödyt ovat riippuvaisia siitä, kuinka sidosryhmät mieltävät yhtiön sitoutuvan vastuullisuuteen. Näin ollen sidosryhmien mielikuvilla on yrityksen arvonnousun kannalta keskeinen merkitys. Näihin mielikuviiin voidaan vaikuttaa osallistamalla sidosryhmiä vastuullisuuden määrittelyyn. Pelkkä sidosryhmien tarpeiden huomioiminen ei siis riitä, vaan heitä tulee osallistaa vastuullisuustyöhön. Kuten luvussa 4.2.1 todettiin, sidosryhmäyhteistyöstä on vuosikertomuksissa mainintoja,

mutta vain kahdessa kohtaa. Tämä on yllättävää, ja tämän vuoksi sidosryhmälähtöisen näkemyksen ei voi suoraan nähdä istuvan valtion vastuullisuusnäkemykseen.

Omistajaohjauksen vuosikertomuksissa ei tunnisteta sidosryhmiä aktiivisena toimijana, joiden kanssa voisi ja kuuluisi tehdä yhteistyötä. Sidoryhmät nähdään toimiin vaikuttavina tekijöinä, mutta ulkopuolisena. Esimerkissä (33) puhutaan ”sidoryhmien kasvavista odotuksista”. Valtion korostaessa vastuullisuuden hyötyjä voisi olettaa, että se myös vaatisi yrityksiltä sidoryhmien ottamista mukaan vastuullisuustyöhön.

Heikkurinen ja Ketola (2012) esittivät sidoryhmäteoriaan kriittisen näkemyksen ja esittivät tietoisesti lähestymistavan. Heikkurinen ja Ketola näkevät, että onnistuneen vastuullisuustyön pohja luodaan muodostamalla sisäisesti yrityksen identiteetti, ei osallistamalla kaikkia mahdollisia sidoryhmiä. On vaikea nähdä, että sidoryhmien osallistamisen kannustamisen puute johtuisi siitä, että omistajaohjauksella on Heikkurisen ja Ketolan mukainen kanta sidoryhmäteoriaan. Omistajaohjaus ei kannusta yhtiöitään sisäiseen identiteettityöhönkään.

Omistajaohjauksen näkemyksestä vastuullisuudesta voidaan nähdä piirteitä Takalan (2000) esittämästä vastuullisesta näkemyksestä. Vastuullisessa näkökulmassa yhteiskunnallinen vastuu tunnustetaan sekä rajoittavana tekijänä että mahdollisuutena. Tämä tulee vuosikertomuksissa esiin. Kuitenkin vastuullisessa näkemyksessä nähdään pelkästään voittoa tavoittelevat yritykset heikossa asemassa (Takala, 2000). Erona on myös se, kuinka vastuullisiin toimiin suhtaudutaan. Vastuullisen näkemyksen mukaan yritysten on huomioitava ympäröivän maailman arvojen ja olosuhteiden muutokset toiminnassaan, vaikka siitä voisi seurata hetkellistä voitonlaskua. Omistajaohjauksen näkemyksen mukaan vastuulliset toimet tehdään juuri siksi, että niistä seuraa voittoa.

Wangin (2014) esittämästä vastuu taakkana sekä vastuu tuottoa edistävänä -näkemyksistä omistajaohjauksen näkemys istuu paremmin jälkimmäiseen. Vastuu taakkana -näkemyksessä pelätään vastuullisuudesta seuraavan velvollisuuksia ja kuluja. Vastuu tuot-

toa edistävänä -näkemyksessä taas vastuu nähdään tapana tehdä tuottoa eikä vastuullisuuden ja voitontavoittelun välillä ole ristiriitaa. Tämä näkemys tulee ilmi esimerkeissä (34) ja (35) sekä esimerkissä (36). Näkemyksessä katsotaan voittoa pitkällä aikavälillä, mikä on myös omistajaohjauksen tavoite. Omistajaohjauksen näkemys kuitenkin pieniltä osin eroaa vastuu tuottoa edistävänä -näkemyksestä. Näkemyksessä vastuullisesti toimiminen ei ole vain liiketoimintakysymys, vaan yritysten vastuulla on toimia vastuullisesti. Omistajaohjauksen vuosikertomuksissa vastuullisuus nähdään ennen kaikkea liiketoimintakysymyksenä. Tämä on hieman erikoista, sillä kuten aiemmin on todettu, yritysten toimilla on laajempia vaikutuksia. Valtion omistamien yritysten yhteiskunnallinen vaikuttavuus on merkittävä. Myös se, että periaatepäätökseen on kirjattu tavoitteeksi ”mahdollisimman hyvä taloudellinen ja yhteiskunnallinen kokonaistulos” voisi viitata siihen, että vastuullisuutta katsotaan isommassa perspektiivissä.

Vuodesta 2016 eteenpäin ilmaistaan, että vain vastuullinen yritys voi luoda kestäväää kilpailuetua, minkä voi nähdä esimerkistä (37).

- (37) Kestäväää kilpailuetua voi luoda vain vastuullinen yritys. Siksi yritysvastuun edistäminen on tärkeä osa aktiivisen omistajan keinovalikoimaa omistaja-arvon kasvattamisessa. (2017)

Tässä näkemyksessä korostuu se, kuinka vastuullisuuden nähdään olevan tärkeä tekijä. On tutkimusta siitä, kuinka vastuullisten toimien tekemisestä seuraa kilpailuetua (Tam-milehto, 2018). Omistajaohjaus näyttää perustavansa näkemyksensä juuri tähän näkökulmaan. Kuitenkin vuosikertomuksissa ohitetaan kokonaan se näkökulma, jos vastuullisista toimista seuraisikin voitonlaskua. Vuosikertomuksissa ei oteta kantaa siihen, miten tällaisessa tilanteessa tulisi toimia.

Omistajaohjauksen vaatimuksissa vastuullisuuden tavoittelussa on hieman vanhahtava kaiku, kun päätavoitteena näyttää olevan voiton tavoittelu. Vuosikertomuksissa ei esimerkiksi perustella vastuullisia toimia sillä, että ilmastonmuutos on pysäytettävä.

4.2.7 Yhteenveto

Omistajaohjauksen vuosikertomuksissa voidaan nähdä muutosta vuosien 2011–2018 aikana. Ilman syvällistä tutkimustakin nousee heti esiin, että yritysvastuuluvun sanamäärät ovat aineiston alkuvuosina suurempia kuin loppuvuosina. Vuosikertomuksen sivumäärän pysyessä samana yritysvastuuluvun merkitys osana vuosikertomusta pienenee. Erityisen iso muutos on nähtävissä vuoden 2018 vuosikertomuksessa, kun sanamäärä on 163. Aiempiin vuosikertomuksiin verrattuna tämä on huomattavasti vähemmän. Esimerkiksi vuonna 2014 sanamäärä on nelinkertainen (661). Vuotta 2014 voidaan muutenkin pitää eräänlaisena huippuvuotena, kun vastuullisuudesta puhutaan paljon, vastuullisuus tulee esiin otsikoinnissa ja se on iso osa yhtiökohtaisia raportointeja. Vuodesta 2016 eteenpäin yhtiökohtainen raportointi tiivistyy, minkä seurauksena myös vastuullisuuden käsittely yhtiökohtaisissa raporteissa pienenee.

Vuonna 2013 yritysvastuuluvun vakituiseksi osaksi tulee verojalanjälki. Tämä on ymmärrettävää, sillä verotus on noussut osaksi vastuullisuuskeskustelua (Simola & Ylönen, 2013, s. 107). Verotusta käsittelevät osuudet ovat sanamääriltään suhteellisen tasaisia vuodesta toiseen, paitsi vuonna 2018 on tämänkin osuuden kohdalla iso notkahdus. Tämä antaa kuitenkin suuntaa siitä, että verotuksella nähdään olevan keskeinen asema yritysvastuussa, sillä sen osuus ei muun yritysvastuuluvun tavoin pienene.

Analyysin toisessa vaiheessa hahmotettiin kuusi teemaa, joiden kautta vastuullisuutta käsiteltiin. Teemat olivat (sulkeissa analyysiyksiköiden määrä aineistossa) 1)Valtion esittämät velvoitteet vastuullisuudesta yrityksii kohtaan (36), 2)Yritysten vastuullisuustoiminnan raportointi (36), 3)Vastuullisuuteen liittyvät tavoitteet (19), 4)Perustelut vastuullisuudelle (13), 5) Vastuullisuuden määrittely (11) sekä 6) Omistajaohjauksen omat vastuullisuustoimet (11).

Omistajan velvoituksissa yrityksii kohtaan korostui alkuvuosina velvoitus vastuullisuusraportoinnista. Loppuvuosia kohti voidaan nähdä kehitystä kohti laajempia vaatimuksia.

Raportointia lukuun ottamatta ei anneta konkreettisia toimenpiteitä vastuullisuudesta, vaan velvoituksia annetaan vain yleisellä tasolla.

Yritysten vastuullisuustoiminnasta raportoidaan sen osalta, miten vastuullisuusraportointia on toteutettu sekä myös vastuullisten toimien osalta. Suurin osa on kantaa ottamatonta puhetta, mutta toiminnan arvioinnista on myös mainintoja. Kantaa ottamaton raportointi yhtiöiden vastuullisuustoimista on teema, jossa näkyy vahvimmin vastuullisuusosion sanamäärän väheneminen. Toiminnasta raportointi vie runsaasti sanoja, ja raportointia ei myöhemmissä vuosikertomuksissa ilmene.

Tavoitteiden esittämisessä tulee ilmi valtion tavoitteita velvoitettavien asioiden osalta sekä yritysten toimintaa koskevia tavoitteita. Tätä teemaa esiintyy lähinnä aineiston alkuvuosina. Tavoitteiden esittämisessä voidaan nähdä yhteyksiä Christensenin ja muiden (2013) pyrkimyspuheen käsitteeseen. Pyrkimyspuheella voi olla tärkeä rooli vastuullisuuden edistämässä, ja se voikin olla yksi keino vastuullisuuteen kannustamisessa.

Omistajaohjauksen omista vastuullisuutta edistävästä toimista nousee esiin omistajaohjauksen vaikutus ohjaamiinsa yrityksiin sekä omistajaohjauksen omat konkreettiset vastuullisuustoimet. Omistajaohjaus luo itsestään kuvaa aktiivisena vastuullisuuden edistäjänä. Vastuullisuuden edistämässä esiin nousee dialogi yritysten kanssa. Kuitenkaan dialogi muiden sidosryhmien kanssa ei nouse tärkeäksi asiaksi vuosikertomuksissa.

Vastuullisuus-termin käsittely oli vuosikertomuksissa vain pienessä roolissa, ja painottuu alkuvuosien vuorikertomuksiin. Vastuullisuus-termin käsittelyssä lähinnä toisinnetaan jo luotuja malleja, eikä luoda omia tai haasteta vanhoja käsityksiä. Vuosikertomuksissa vastuullisuuden kolmen pilarin mallista arvoa annetaan erityisesti taloudelliselle vastuulle. Omistajaohjauksen painotukset näyttävät kehittyvän vuosien varrella taloudellisen vastuun painottamisesta vahvemmin kohti sosiaalista vastuun ja ympäristövastuuta. Olenneiden yritysvastuuasioiden todetaan vaihtelevan yhtiökohtaisesti.

Vastuullisuuden perusteluista löytyi selkeä linjaus. Vuosikertomuksista selviää, että vastuullisuus nähdään liiketoimintakysymyksenä ja vastuullisuustoimet nähdään voittoa tuottavana tekijänä. Ulkopuolisia syitä vastuullisuuden toteuttamiselle tunnustetaan, kuten sidosryhmien odotukset ja ilmastonmuutos, mutta syy vastuullisille toimille on niiden kautta saavutettava voitto. Vastuullisuustoimia ei tehdä, jotta ilmastonmuutos saadaan pysäytettyä, vaan koska niiden kautta saavutetaan voittoa.

Perustelut vastuullisuudelle -teeman kohdalla etsittiin vastausta kolmanteen tutkimuskysymykseen. Omistajaohjauksen näkemyksessä oli piirteitä useasta tutkimuksessa esitetystä teoriasta tai näkemyksestä. Omistajaohjauksen vastuullisuusnäkemyksessä on piirteitä kaikista Takalan (2000) esittämistä lähestymistavoista vastuullisuuteen, mutta eniten se muistuttaa sidosryhmälähtöistä näkemystä, sillä vastuullisuuden uskotaan tuottavan voittoa pitkällä aikavälillä. Osana sidosryhmälähtöistä näkemystä on kuitenkin sidosryhmien osallistaminen, jota koko aineistossa on vain kahden maininnan verran.

Selkeimmin omistajaohjauksen näkemys vastuullisuudesta istuu Joutsenvirran ja muiden (2013) esittämään strategisen etiikan ajatteluun, jossa yhteiskuntavastuu nähdään liiketoimintakysymyksenä ja sillä on välineellistä arvoa: sen kautta saavutetaan voittoa. Vastuullisuuden suhde voittoon oli vahvasti esillä läpi aineiston. Kuitenkin hienoinen siirtyminen taloudellisen vastuun painottumisesta kohti sosiaalista vastuuta ja ympäristö vastuuta antaa viitettä siitä, että ehkä omistajaohjaus alkaa nähdä vastuullisuuden ja voiton tavoittelun suhteen uudella tapaa.

5 Päätäntö

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten omistajaohjauksen vuosikertomuksissa puhutaan vastuullisuudesta. Aineistona oli omistajaohjauksen vuosikertomukset vuosilta 2011–2018. Tutkimuksen tavoitetta lähestyttiin laadullisen sisältöanalyysin keinoin, ja tulosten tulkinnassa käytettiin hyödyksi teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä.

Tutkimuksen tavoitteeseen etsittiin vastausta kolmen tarkentavan tutkimuskysymyksen avulla. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta selvitettiin vastuullisuuden esiintymistä ja vastuun käsittelyn kehittymistä koko vuosikertomuksessa. Toisessa ja kolmannessa tutkimuskysymyksessä tutkimuksen kohteena oli vain yritys vastuuta käsittelevät luvut vuosikertomuksista. Toisessa tutkimuskysymyksessä selvitettiin vuosikertomusten vastuullisuusosista esiin nousevia teemoja. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä selvitettiin omistajaohjauksen näkemystä vastuullisuuden suhteesta voiton tavoitteluun.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastatakseen käytiin aineisto kokonaisuudessaan järjestelmällisesti läpi huomioiden vastuullisuuteen viittaavat kohdat. Jokaisessa vuosikertomuksessa on oma yritys vastuuluku, jossa vastuullisuutta käsitellään. Lisäksi vastuullisuus on läsnä yhtiökohtaisissa raportoinneissa sekä yksittäisenä mainintana muissa osissa vuosikertomusta. Tutkimuksessa selvisi, että vastuullisuuden käsittely kokee muutoksia vuosien 2011–2018 aikana. Keskeiset muutokset koskevat yritys vastuuluvun laajuutta, vastuullisuuden käsittelyä yhtiökohtaisissa raporteissa sekä vuonna 2013 verotuksen mukaan tulo osaksi yritys vastuuta.

Toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseen vastatessa aineisto käytiin järjestelmällisesti läpi useita kertoja. Analyysiyksiköksi määriteltiin sellainen tekstiosuus, josta voidaan tunnistaa vastuullisuuteen liittyvä (ala)teema. Analyysiyksikkö on pituudeltaan virkkeestä kokonaiseen kappaleeseen. Alateemoja yhdistelemällä syntyi kuusi teemaa, joiden yhteydessä vastuullisuudesta puhutaan.

Positiivisena muutoksena voidaan nähdä valtio-omistajan esittämät velvoitukset vastuullisuuden osalta, joissa edetään pelkstä raportointivelvoitteesta kohti laajempia ja syvällisempiä velvoituksia. Muutoin omistajaohjauksen vastuullisuusviestinnässä voidaan nähdä viitteitä yhä heikommasta suoriutumisesta. Vastuullisuus-termin käsittelyä on lähinnä alkuvuosina, ja siinä voitaisiin mennä syvemmälle. Vastuullisuusviestinnässä on kyse laajemmasta asiasta kuin vain vastuullisten toimien kertomisesta: vastuullisuusviestinnällä osallistutaan laajemmin keskusteluun vastuullisuuden käsitteestä ja sen tarkoituksen rakentamisessa. Vastuullisuus-termin käsittely vähenee radikaalisti loppupään kertomuksissa, vaikka pelkkä toiminnasta raportointi ei enää vastuullisuusviestinnässä riitä (Golob ja muut, 2013; Kurittu, 2018, s.13). Omistajaohjauksen vuosikertomus on merkittävä asiakirja, jossa soisi otettavan laajemmin kantaa vastuullisuus-termin määrittelyyn. Vastuullisuuden osalta valtio voisi viestiä vahvemmin myös sidosryhmäyhteistyön merkityksestä. Omistajaohjaus tunnistaa itsensä ja ohjaamiensa yhtiöiden välisen dialogin tärkeyden, mutta muiden sidosryhmien tärkeys ei nouse esiin, vaikka sitä painotetaan useissa tutkimuksissa.

Samaan aikaan kun vastuullisuus ja vastuullisuusviestintä ovat nousseet yhä tärkeimmiksi asioiksi yritysmaailmassa, niin omistajaohjauksen vuosikertomusten vastuullisuusviestintä supistuu. Tämä on nurinkurista, sillä vuoden 2016 periaatepäätöksessä ilmaistaan, että valtionyhtiöiden tulisi näyttää esimerkkiä yhteiskuntavastuusta. Esimerkilliseen yhteiskuntavastuuseen sisältyy myös siitä esimerkillisesti viestiminen. Voisi kuvitella, että omistajaohjaus omalla vastuullisuusviestinnällään antaisi tähän esimerkkiä, mutta näin ei ole. Ehkä tässä näkyy vuosikertomuksen muutos eduskunnassa käsiteltäväksi asiakirjaksi. Kun vuosikertomus tehdään ensisijaisesti eduskunnalle, ehkä keskeisimpänä asiana nähdään valtion omistusten arvo, eikä vastuullisuuden käsittely ole niin keskeistä. Kankaanpää ja muut (2011, s. 8) suosittelivat omistajaohjauksen vuosikertomukseen analyyttisempaa otetta, joten ehkä vuosikertomuksista on haluttu jättää mahdollisimman paljon "ylimääräistä" tekstiä pois. Tässä kohdin on syytä ottaa huomioon, että omistajaohjauksella on vuosikertomuksen lisäksi toki myös muuta viestintää. Voi olla, että muiden tapojen ja kanavien kautta vastuullisuusviestintä on mennyt eteenpäin.

Vastuullisuuden vuosikertomuksessa olisi kuitenkin perusteltua panostaa. Vuosikertomus on kattava viestintäkanava, ja sillä on suuri merkitys erityisesti sijoittajasuhteiden näkökulmasta (Ditlevsen, 2012).

Omistajaohjauksen suhtautuminen vastuullisuuden ja voiton tavoittelun suhteeseen on selkeä: vastuullisuustoimia tehdään, koska niiden kautta uskotaan saavan voittoa. Omistajaohjauksen näkemys on lähellä Joutsenvirran ja muiden (2013) esittämää strategista etiikkaa, jossa vastuullisuudella on välineellinen arvo yrityksen voittoa saavutettaessa. Joutsenvirta ja muut esittävät, että yhteiskunnan kannalta on kuitenkin haitallista, jos vastuullisuustoimia tehdään vain yritystä hyödyttävästä näkökulmasta. Siksi onkin erikoista, että omistajaohjauksen näkemys on vahvasti strategisen etiikan mukainen. Omistajaohjauksen kohteena olevilla yhtiöillä on laajaa yhteiskunnallista vaikutusta, ja periaatepäätöksessään ilmaistaan, että ”Valtio tavoittelee yhtiöomaisuutensa hoidossa mahdollisimman hyvää taloudellista ja yhteiskunnallista kokonaistulosta.” Tavoitteessa siis tunnustetaan, että taloudellisten tavoitteiden lisäksi on myös yhteiskunnallisia tavoitteita. Tämä ei kuitenkaan tule ilmi vuosikertomusten yritysraportissa. Vastuullisuuden näkeminen yritystä laajemmin olisi suotavaa.

Valtiota omistajana on syytetty siitä, että yhtiötä koskevien päätösten taustalla on poliittisia syitä. Hirvonen ja muut (2003, s. 9) toteavat, että valtion yhtiöomistusten arvo on sitä korkeampi, mitä vahvemmin valtio sitoutuu yleisesti hyväksytyihin omistajaohjauksen periaatteisiin. Vuosikertomuksissa esiin nousee vaikutelma siitä, että valtio vakuutelee toimivansa tavallisen omistajan intressien lähtökohdista eli voiton tuottamisessa. Omistajaohjauksen suhtautumisessa vastuullisuuteen tulee siis vahvasti esiin valtion rooli yhtiöiden omistajana. Tämän vaikutelman luominen on kuitenkin ongelmallinen vastuullisuusnäkökulmasta. On kapeakatseista nähdä vastuullisuus vain yrityksen ja sen voiton kautta. Yritysten toiminnalla on vaikutusta ympäristöön, ja valtio-omisteisten yhtiöiden kohdalla vaikutus on merkittävä. Kuluttajille ja kansalaisille ei enää riitä, että yritykset tuottavat voittoa – voittoa ei haluta hinnalla millä hyvänsä. Vastuullisuustoimia tulisi tehdä myös siitä lähtökohdasta, että yrityksen vastuu on toimia vastuullisesti.

Vaikka tärkeämpää on toimia vastuullisesti kuin viestiä siitä, on vastuullisuusviestinnällä oma roolinsa vastuullisuuden edistämässä. Viestinnän suhteen ei ole nähtävissä positiivista kehitystä vuosien saatossa. Vastuullisuutta käsittelevä osio on kutistunut vuosien varrella, yritysten raportoinnissa vastuullisuuden merkitys pienenee ja vastuullisuuden käsittely vähenee. Näiden suhteen voidaan toivoa ryhtiliikettä. Panostamalla vastuullisuudesta viestimiseen omistajaohjaus voi parhaimmillaan edistää yhtiöidensä vastuullisuutta sekä lisätä ja muokata kuluttajien vastuullisuustietoisuutta. Ja saavuttaa myös sitä tavoittelemaansa voittoa.

Omistajaohjauksen vastuullisuusviestinnällä on tarvetta tutkimukselle. Jatkotutkimukselle on monia eri mahdollisuuksia. Tämä tutkimus rajoittui vain omistajaohjauksen vuosikertomuksiin, ja olisikin tärkeää tutkia viestintää laajemmin, kuten tiedotteita, uutisointia, sosiaalista mediaa ja muita julkaisuja. Omistajaohjauksen vastuullisuusviestintää voisi tutkia myös syvällisemmin teksti- tai diskurssianalyysin näkökulmasta. Vertailevan analyysin voisi tehdä omistajaohjauksen sekä yksityisen sektorin vastuullisuusviestinnästä.

Lähteet

- Abbott, M. & McKinney, J. (2013). *Understanding and applying research design*. John Wiley & Sons, Inc cop.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0* (4. uudistettu painos). Vastapaino.
- Al-Dah, B., Dah, M. & Jizi, M. (2018). Is CSR reporting always favorable? *Management Decision*. 56:7, 1506–1525. <https://doi.org/10.1108/MD-05-2017-0540>
- Branco, M. & Rodrigues, L. (2008). Factors Influencing Social Responsibility Disclosure by Portuguese Companies. *Journal of Business Ethics*. 83:4, 685–701. <https://doi.org/10.1007/s10551-007-9658-z>
- Calabrese, A. & Lancioni, F. (2008). Analysis of Corporate Social Responsibility in the Service Sector: Does Exist a Strategic Path? *Knowledge and Process Management*. 15:2, 107–125. <https://doi.org/10.1002/kpm.303>
- Carriga, E & Melé, D. (2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory. *Journal of Business Ethics*. 53:1, 51–71. <https://doi.org/10.1023/B:BUSI.0000039399.90587.34>
- Christensen, L.T. & Cheney, G. (2015). Peering into transparency: Challenging Ideals, Proxies and Organizational Practices. *Communication Theory*. 25, 70–90. <https://doi.org/10.1111/comt.12052>
- Christensen, L., Morsing, M. & Thyssen, O. (2013). CSR as aspirational talk. *Organization*. 20:3, 372–393. <https://doi.org/10.1111/comt.12052>
- Córdoba-Pachón, J-R., Garde-Sánchez, R. & Rodríguez-Bolívar, M-P. (2014). A systemic View of Corporate Social Responsibility (CSR) in State-Owned Enterprises (SOEs).

Knowledge and Process Management. 21:3, 206–291.
<https://doi.org/10.1002/kpm.1453>

Costa, R. & Menichini, T. (2013). A multidimensional approach for CSR assessment: The importance of the stakeholder perception. *Expert Systems with Applications.* 40:1, 150–161. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2012.07.028>

Ditlevsen, M.G. (2012). Revealing corporate identities in annual reports. *Corporate Communications: An International Journal.* 17:3, 379–403.
<https://doi.org/10.1108/13563281211253593>

Du, S., Bhattacharya, C.B. & Sen, S. (2010). Maximizing Business Returns to Corporate Social Responsibility (CSR): The Role of SCR Communication. *International Journal of Management Reviews.* 12:1, 8–19. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00276.x>

Forsman-Hugg, S., Katajajuuti, J-M., Riipi, I., Mäkelä, J., Järvelä, K. & Timonen, P. (2013). Key CSR dimensions for the food chain. *British Food Journal.* 115:1, 30–47.
<https://doi.org/10.1108/00070701311289867>

Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. *The New York Times Magazine.* <http://umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf>

Golob, U., Podnar, K., Elving, W., Nielsen, A., Thomsen, C. & Schultz, F. (2013). CSR communication: quo vadis? *Corporate Communications: An International Journal.* 18:2, 176–192. <https://doi.org/10.1108/13563281311319472>

Hakahuhta, A. & Kinnunen, P. (2020, 30. tammikuuta). Antti Rinne Ylälle: Posti-jupakka ei ollut todellinen syy hallituksen eroon – Pääministerierosta ei silmä kostunut. *Yle.* <https://yle.fi/uutiset/3-11172144>

- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta. (2007). HE 80/2007 vp. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_80+2007.pdf
- Halme, M. & Joutsenvirta, M. (2013). Yritysten vastuuviestintä. Teoksessa M. Joutsenvirta, M. Halme, M. Jalas & J. Mäkinen (toim.), *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa* (s. 107–122). Gaudeamus.
- Harmaala, M. & Jallinoja, N. (2014). *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta*. Talentum media
- Heath, J. & Norman, W. (2004). Stakeholder Theory, Corporate Governance and Public Management: What can the History of State-Run Enterprises Teach us in the Post-Enron era? *Journal of Business Ethics*. 53, 247–265. <https://doi.org/10.1023/B:BUSI.0000039418.75103.ed>
- Heikkurinen, P. & Ketola, T. (2012). Corporate Responsibility and Identity: From a Stakeholder to an Awareness Approach. *Business Strategy and Environment*. 21, 326–337. <https://doi.org/10.1002/bse.744>
- Hirvonen, A., Niskakangas, H. & Steiner, M-L. (2003). *Corporate governance. Hyvä omistajaohjaus ja hallitustyöskentely*. WSOY
- Hooks, J., Coy, D. & Davey, H. (2002). The information gap in annual reports. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 15:4, 501–522. <http://www.emeraldinsight.com/0951-3574.htm>
- Hou, J. & Reber, B.H. (2011). Dimensions of disclosures: Corporate social responsibility (CSR) reporting by media companies. *Public Relations Review*. 37, 166–168. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2011.01.005>

Jensen, M. (2002). Value maximization, stakeholder theory and the corporate objective function. *Business Ethics Quarterly*. 12:2, 235–256.
<https://doi.org/10.2307/3857812>

Joutsenvirta, M., Halme, M., Jalas, M. & Mäkinen, J (2013). Johdanto. Teoksessa M. Joutsenvirta, M. Halme, M. Jalas & J. Mäkinen (toim.), *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa* (9–26). Gaudeamus.

Junka, T. (2010). Valtionyhtiöt 1975–2008. VATT tutkimukset 155. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-561-912-9>

Kankaanpää, J., Oulasvirta, L. & Wacker, J. (2011). Valtion omistajaohjauksen valvonta ja raportointi eduskunnalle. *Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 2/2010*. Tampere: Eduskunnan tarkastusvaliokunta. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/trvj_2+2010.pdf

Kurittu, K (2018). *Yritysvastuuraportointi: kiinnostavan viestinnän käsikirja*. Alma Talent.

Laitinen, J. (2019, 27. marraskuuta). Mitä postilakon päättyminen tarkoittaa käytännössä? HS kokosi vastaukset keskeisiin kysymyksiin. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006322479.html>

Laki valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta 21.12.2007/1368.

Laki valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta annetun lain muuttamisesta. 1315/2016.

Leppiniemi, J. (2014). *Tilinpäätäjän käsikirja* (2. uudistettu painos). Alma Talent Oy

Leppiniemi, J. & Virtanen, M. (2003). *Vuosikertomus. Miten tehdään? Miten luetaan?* WSOY.

- Mähönen, J. & Villa, S. (2019). *Osakeyhtiö III. Corporate governance* (3. uudistettu painos). Alma Talent Oy
- National Investor Relations Institution (2018). *About NIRI*. Noudettu 2019-3-2 osoitteesta <https://www.niri.org/about-niri>
- OECD (2015). G20/OECD Principles of Corporate Governance. <https://doi.org/10.1787/9789264236882-en>
- Parkkonen, J. & Knuts, M. (2014). *Arvopaperimarkkinalaki* (5. uudistettu painos). Talentum.
- Periaatepäätös (2016). Valtion omistajapolitiikkaa koskeva periaatepäätös. Saatavilla: https://vnk.fi/documents/10616/356365/Periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_2016_korjattu.pdf/c24f66ca-ffbe-4fe9-a0da-b7b6a1205b9f/Periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_2016_korjattu.pdf
- Puro, I. (2008). Omistajapolitiikan sijoittajasuhdetoiminta ja -viestintä. Julkaisussa *Valtion omistajaohjauksen keskittäminen valtioneuvoston kansliaan. Valtioneuvoston kanslian raportteja 1/2008*. 54–56
- Ranki, R. (2012). *Niin siinä käy kun omistaa – tarinaa valtionyhtiöistä*. Edita Publishing Oy.
- Roper, J. & Schoenberger-Orgad, M. (2011). State-Owned Enterprises: Issues of Accountability and Legitimacy. *Management Communication Quarterly*. 25:4, 693–709. <https://doi.org/10.1177/0893318911415598>
- Ryan, T. & Jacobs, C.A. (2005). *Using Investor Relations to Maximize Equity Valuation*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc.

- Schoeneborn, D. & Trittin, H. (2013). Transcending transmission. *Corporate Communications*. 18:2, 193–211. <https://doi.org/10.1108/13563281311319481>
- Schultz, F. & Wehmeier, S. (2010). Institutionalization of corporate social responsibility within corporate communications. Combining institutional, sensemaking and communication perspectives. *Corporate Communications*. 15:1, 9–29. <https://doi.org/10.1108/13563281011016813>
- Simola, E. & Ylönen, M. (2013). Miksi vastuuttomuus kannattaa? Veronmaksu ja yritysvastuu. Teoksessa: Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa. Teoksessa M. Joutsenvirta, M. Halme, M. Jalas & J. Mäkinen (toim.), *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa* (s. 107–122). Gaudeamus.
- Steurer, R., Martinuzzi, A. & Margula, S. (2012). Public Policies on CSR in Europe: Themes, Instruments, and Regional Differences. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 19, 206–227. <https://doi.org/10.1002/csr.264>
- Sullström, H. (2019, 31. lokakuuta). Veikkaus vähentää 3 500 peliautomaattia ensi vuonna, viiden vuoden aikana häviää 8 000 – Yle seurasi. *Yle*. <https://yle.fi/uutiset/3-11044155>
- Takala, T. (2000). Yrityksen yhteiskunnallisen vastuun ideologiat v. 2000 – suomalainen yritys globalisoituvassa maailmassa. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*. 581–601. http://lta.lib.aalto.fi/2000/4/lta_2000_04_s8.pdf
- Tammilehto, P. (2018, 14. kesäkuuta). Vastuullisuus tuo euroja – ESG-yritysten tuotot historiallisen korkealla. *Kauppalehti*. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/vastuullisuus-tuo-euroja--esg-yritystentuotot-historiallisen-korkealla/m2Fz7c75>

Timonen, P. (2006). Valtio omistajana ja yrittäjäriskin kantajana. *Lakimies*. 7–8. 1312–1324.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu painos). Tammi.

Tuominen-Thuesen, M., Pekkala, H., Sievänen, R., Karlsson, S., Ali-Yrkkö, J., Pajarinen, M. & Ahonen, P. (2019). Valtion omistajaohjauksen arviointi. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-783-3>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2019). Vastuullisuusraportointi. Noudettu 2019-11-10 osoitteesta: <https://tem.fi/vastuullisuusraportointi>

Valtioneuvoston kanslia (2008). Valtion omistajaohjauksen keskittäminen valtioneuvoston kansliaan. *Valtioneuvoston kanslian raportteja*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvoston kanslia (2016). Valtion kehitysyhtiö Vake Oy:n toimintaohje. Saatavilla: <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/1266558/Toimiohje+Valtion+kehitysyhtio+Vake+Oy.pdf/91664156-a8f2-4bb7-8e1c-f1f8a9bb0cfb/Toimiohje+Valtion+kehitysyhtio+Vake+Oy.pdf>

Valtioneuvoston kanslia (2016). *Valtion omistajaohjaus. Vuosikertomus 2015*. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2015/fa156398-c2a8-4bda-93ea-787fca78055d/Vuosikertomus+2015.pdf?version=1.1>

Valtioneuvoston kanslia (2017). *Valtion omistajaohjaus. Vuosikertomus 2016*. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2016/a1ffc45c-9af0-47a9-a8bc-0017e54a3987/Vuosikertomus+2016.pdf?version=1.1>

- Valtioneuvoston kanslia (2019a). Valtion omistajaohjaus. Yhtiöt. Noudettu 2019-11-19 osoitteesta <https://vnk.fi/omistajaohjaus/yhtiöt> X
- Valtioneuvoston kanslia (2019b). Periaatepäätökset. Noudettu 2020-3-23 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/periaatepaatokset>
- Valtioneuvoston kanslia (2019c). Aineistopankki. Noudettu 2019-10-03 osoitteesta <https://vnk.fi/omistajaohjaus/aineistopankki>
- Valtioneuvoston kanslia (2019d). Valtioneuvoston julkaisuja 2019:10. Hallituksen vuosikertomus 2018. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_3+2019.pdf
- Valtioneuvoston kanslia (2019e). Valtioneuvoston julkaisuja 2019:14. Hallituksen vuosikertomuksen 2018 liite 4. Valtion yhtiöomistus, liikelaitokset ja talousarvion ulkopuoliset rahastot. Saatavilla: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161555/14_19_VN_HVK2018_liite4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valtioneuvoston kanslia (2019f) Strategisten intressien määrittely. Saatavilla: https://vnk.fi/documents/10616/334513/Erityisteht%C3%A4v%C3%A4t+ja+strategiset+intressit+2016_2.pdf/20b9b2af-d2fa-424e-961d-d3cc7fc04c9f/Erityisteht%C3%A4v%C3%A4t+ja+strategiset+intressit+2016_2.pdf.pdf
- Valtioneuvoston kanslia (2019g). Omistajapolitiikka ja -ohjaus. Noudettu 2019-11-19 osoitteesta <https://vnk.fi/omistajaohjaus/omistajapolitiikka>
- Wang, S. (2014). On the Relationship between CSR and Profit. *Journal of International Business Ethics*. 7:1, 51–57.

Yuthas, K., Rogers, R. & Dillard, J. (2002). Communicative Action and Corporate Annual Reports. *Journal of Business Ethics*. 41:1–2, 141–157.
<https://doi.org/10.1023/A:1021314626311>

AINEISTOLÄHTEET

Omistajaohjauksen vuosikertomus 2011. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2011/17d8c9e0-3968-45d1-a159-ef5cfe55dbb8/Vuosikertomus+2011.pdf?version=1.1>

Omistajaohjauksen vuosikertomus 2012. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2012/3a09d7ec-c17c-407a-bed2-02784069e279/Vuosikertomus+2012.pdf?version=1.2>

Omistajaohjauksen vuosikertomus 2013. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2013/72d1a989-5cd2-4eb7-bc1b-a9a0d60581f7/Vuosikertomus+2013.pdf?version=1.1>

Omistajaohjauksen vuosikertomus 2014. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2014/d7738836-5690-4125-88ac-fdc67cd5d0db/Vuosikertomus+2014.pdf?version=1.1>

Omistajaohjauksen vuosikertomus 2015. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2015/fa156398-c2a8-4bda-93ea-787fca78055d/Vuosikertomus+2015.pdf?version=1.1>

Omistajaohjauksen vuosikertomus 2016. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5614302/Vuosikertomus+2016/a1ffc45c-9af0-47a9-a8bc-0017e54a3987/Vuosikertomus+2016.pdf?version=1.1>

Hallituksen vuosikertomuksen 2017 liite 4. Valtion yhtiöomistus. Saatavilla: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160814/05_18_HVK2017_Liite4_WEB.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Hallituksen vuosikertomuksen 2018 liite 4. Valtion yhtiöomistus, liikelaitokset ja talousarvion ulkopuoliset rahastot. Saatavilla: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161555/14_19_VN_HVK2018_liite4.pdf?sequence=1&isAllowed=y